

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

**2001. 1. szám
MÁRCIUS**

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokságának sajtó-
és kommunikációs önálló osztálya

Megjelenik negyedévenként * Huszadik évfolyam, 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tag:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. KABÓDI CSABA
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

BUJÁKI ILDIKÓ

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

A szerkesztőség címe:
1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Borsi János, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezetője; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *dr. Fenyvesi Csaba*, egyetemi adjunktus a PTE ÁJK büntetőeljárás-jogi tanszékén; *Fliegauf Gergely*, az országos parancsnokság stratégiai, tudományos és nemzetközi osztályának főmunkatársa; *dr. Juhász Zsuzsanna*, egyetemi tanársegéd a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán; *Yuichi Kaido* és *Katsushiko Igochi*, a japán nemzeti jelentés összeállítói; *dr. Kovács Judit*, egyetemi tanársegéd a SZTE ÁJTK büntetőjogi és büntetőeljárás-jogi tanszékén; *Celso José Manata*, a portugál büntetés-végrehajtás országos parancsoka; *Oláh Miklós*, a Szegedi Fegyház és Börtön humánpolitikai osztályának főelőadója; *dr. Pallo József*, a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének tanára; *dr. Polyák Annamária* orvos, a Pécsi Tudományegyetem másoddiplomás V. évfolyamos hallgatója; *dr. Végh Marianna*, a Fehérgyarmati Városi Ügyészség ügyésze.

*

A fényképeket *Csatorday Zoltán*, *Milkovics Pál* és *Kovács Gy. László* készítette.

**A folyóirat előfizethető a Bv. költségvetési elszámolási számláján
(10023002 01393008) vagy a szerkesztőségben.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 1200 forint.

Az előkészítés és a tördelés a BVOP Sajtóosztályán készült.

A nyomdai munkákat a Duna-Mix Nyomda végezte.

Felelős vezető: Garami Antal

Évértékelés

Büntetés-végrehajtás '2000 • Újfeladatok

2001. február 8-án a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcai létesítményében tartotta évértékelő, feladat-meghatározó értekezletét a büntetés-végrehajtási szervezet. Az esemény előzményeihez tartozik, hogy az országos parancsnokság elkészítette önértékelő jelentését, amelyet a miniszteri értekezlet január 31-én külön napirendi pontként tárgyalt. Az így kiegészült jelentés egyaránt tartalmazza a bv. szervezet eredményeit, az egyelőre leküzdetlen gondokat és hiányosságokat, valamint a jövőbeli feladatokat. Az értekezleten részt vettek a minisztériumi elöljárók, az országos parancsnokság vezetői, a bv. intézetek parancsnokai, a kft.-k ügyvezető igazgatói, valamint az együttműködő szervek, a rendőrség, a határőrség, a vám- és pénzügyőrség, a Legfőbb Ügyészség, a Nemzetbiztonsági Hivatal és a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának képviselői. Dr. Bökönyi István országos parancsnok szóbeli kiegészítését követően dr. Hende Csaba igazságügyi minisztériumi politikai államtitkár értékelte a bv. szervezet 2000. évi tevékenységét, majd Márki Zoltán IM-főcsoportfőnök evidenciákat fogalmazott meg a büntetés-végrehajtásról. Tekintettel arra, hogy az értekezleten elhangzottak dokumentumértékű gondolatok, a három vezető megállapításait a Börtönügyi Szemle ezúttal szinte szó szerinti hűséggel adja közre.

Dr. Bökönyi István vezérőrnagy, országos parancsnok: Minden jelenlévő előtt ismert hogy a BVOP éves jelentése első részében 11 tevékenység,

fő szolgálati terület önértékelését végezte el. Ezek a következők voltak: a vezetés és irányítás; a személyi állomány helyzete; a biztonsági feladatok végrehajtása; a védelmi tevékenység; az egészségügyi tevékenység; a költségvetési gazdálkodás; a gazdasági társaságok működése; a hivatali és funkcionális tevékenység; az ellenőrzési, fegyelmi, panaszügyi tevékenység; a sajtó- és kommunikációs tevékenység.

Nem kívánom az önértékelő jelentés egyes részeinek rövidített tartalmát ismertetni. Szóbeli kiegészítésemben inkább felvázolom, miket tart a bv. vezetése legfontosabb sikereinek a 2000. évi összevetékekenyéből, és mely tevékenységek ítéltetők sikertelennek, hibának, hiányoságnak.

Sikerek

A bv. vezetése sikerenk értékeli a 2000. évi összevetékekenyéből a következőket: 2000-ben a bv. területén nem történtek olyan súlyos rendkívüli események, amelyek a médiában, a közvéleményben, a politikában negatív, válságra utaló jelzéseket okozhattak volna. Úgy gondolom, összehasonlításnak elég, ha az 1999. évi Döcher, Csobolya ügyekre, vagy Asker Mohammed szír állampolgár szöktetésére utalok; a jogszabályok betartását a korábbi évekhez viszonyítva következetesebben követelte meg a bv. állomány a fogvatartottaktól. A követelménytámasztás során nem a jogszabályok mechanikus alkalmazása érvényesült, hanem a bv. vezetői, parancsnokai intézkedéseiknél a jogszabályok szellemét is figyelembe vették. Íme, néhány adat ezzel kapcsolatosan.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alá eső fogvatartottak száma:	Eltávozások száma:
1998. XII. 31. 875 fő	26 340 fő
1999. XI. 30. 488 fő	13 116 fő
2000. XI. 28. 104 fő	882 fő
Az ideiglenes intézetelhagyások száma:	
1999. 13 007 fő	
2000. 4 082 fő	

Az egyéni felelősség érvényesítésével, az ellenőrzés formáinak, módszereinek javításával a vezetői, irányítói tevékenység magatartásszintre emelkedett.

Elmozdulás történt a személyi állomány anyagi-szociális helyzetének javítása terén. 2000-ben nemcsak a hivatásos, hanem a közalkalmazotti állománynak is fizettünk üdülési hozzájárulást. Megemeltük a ruházati utánpótlási illetményt, a gyógyászati eszközök árjaihoz történő hozzájárulást. Három évre visszamenően kifizettük az állomány ünnepekre eső távolléti díjait, és 2000 végén, karácsony előtt félhavi illetménynek megfelelő egyszeri jutalmat kapott a teljes állomány. Rendszerbe állítottuk a rekreációs gyógyító-pihentető programot, 133 kollégánk számára biztosítottunk lakásvásárláshoz munkáltatói kölcsönt.

Kialakítottuk és felterjesztettük a bv. fejlesztési koncepcióját, melyet az igazságügy-miniszteri értekezlet megtárgyalta és elfogadott.

A bv. költségvetési gazdálkodása lényegesen sikeresebb volt, mint a korábbi években. Míg 1998-ban 311 millió forint, 1999-ben 373,2 millió forint hiánnyal zártuk az évet, 2000 végén nem volt adósságállományunk. Ez nemcsak a takarékos, tervszerű, átgondolt gazdálkodási tevékenységnek volt köszönhető, hanem a kormány és az IM segítő tevékenységének is, hiszen az év végén 860 millió forintot kaptunk a költségvetési tartalékalapból, illetve az IM-szervek közötti átcsoportosításként.

Bár még csak napjainkban kezdődik a Fővárosi Bv. Intézet III. számú, Venyige

utcai objektuma biztonsági rendszerének próbauzeme, sikeresen átadtuk az épület-együtttest, és elhelyeztünk 520 fogvatartottat az objektumban.

Létrehoztuk a börtönlelkészi szolgálatot, amely jelentős szerepet vállal a fogvatartottak személyiségének fejlesztésében.

Összességében sikeres volt a bv. szervek más szervekkel történő együttműködése. Megállapodást kötöttünk a Vám- és Pénzügyőrséggel, a Nemzetbiztonsági Hivatallal, a Helsinki Bizottsággal, az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatallal. Bár nem került még aláírásra a rendőrséggel kötendő együttműködési megállapodás, mégis kitűnő volt a két szervezet együttműködése. Ezért a Belügyminisztérium 2001. február 7-ei éves értekezletén a belügyminiszter úr külön köszönetet mondott.

2000. október 17–20. között tartottuk meg a magyar bv. történetéről, az Európai Unió igényeihez történő igazodásról szóló nemzetközi konferenciát, melyen 13 ország képviselői, 2 szervezet (az Európa Tanács Kínzás és Embertelen Bánásmód Elleni Bizottsága, a CPT, továbbá a Nemzetközi Börtönügyi Társaság) vezető tisztségviselői vettek részt. Külföldi kollégáink jól szervezett, magas színvonalú, tudományos igényű konferenciának minősítették a rendezvényt.

Hiányosságok

A bv. állomány jövedelmi viszonyaiiban lényeges javulást nem tudtunk elérni, nem voltunk képesek jelentősen változtatni az intézetek túlzásfoltosságán, nem volt megfelelő az állománymegtartó munkánk, magas volt a fluktuáció, az előző évhez viszonyítva emelkedett a szökések száma. Nem vigasztalhat bennünket az sem, hogy a megszökött 19 személy közül 12-t a bv. állomány fogott el az intézetek környékén, 5-öt a rendőrség talált meg, és már csak 2 fő van szökésben. A szökések döntő számban abból adódtak, hogy nem voltunk képesek javítani a fogvatartott munkahelyek őrzési-felügyeleti biztonságán.

A bv. gazdasági társaságai közül több veszteségesen gazdálkodott, ráadásul az 1999. évihez képest 96 fővel csökkent a foglalkoztatottak száma.

Dr. Hende Csaba, IM politikai államtitkár értékelése:

A büntetés-végrehajtás 2000. évi tevékenységének értékelése a 2001. január 31-ei miniszteri értekezleten megtörtént. A miniszteri értekezleten elfogadott értékelés alapján a büntetés-végrehajtás elmúlt évi tevékenységéről és helyzetéről a következő megállapításokat teszem: a büntetés-végrehajtás általános helyzetében alapvető változás nem következett be, a körülmények számottevően nem romlottak, de nem is javultak. A büntetés-végrehajtás helyzetét továbbra is a már jól ismert, elsősorban gazdasági okokra visszavezethető gondok jellemezték.

A gondok közül az Európai Bizottság Magyarországról szóló 2000. évi országjelentése is tartalmazza a börtönök zsúfoltságát. A jelentés megállapítja, hogy Magyarország továbbra is szem előtt tartja az emberi jogokat és szabadságjogokat, ugyanakkor a börtönök túlzásfoltossága továbbra is problematikus, amit kezelni szükséges. Felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzetközi standardoknak megfelelően kell kialakítani az elhelyezési feltételeket a börtönökben.

Az Európa Tanács kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésére létrejött Európai Bizottság (CTP) 1999 decemberében tett látogatásáról szóló, 2000 júliusában megküldött jelentésében is a legjelentősebb problémaként említi a börtönök zsúfoltságát. A CPT azt az ajánlást tette, hogy a magyar hatóságok erőteljesen folytassák a börtönök zsúfoltsága elleni küzdelemre szánt intézkedések teljes körének végrehajtását.

Mindezek olyan objektív körülmények, amelyekben a tárca és a büntetés-végrehajtás vezetése önerőből lényeges változásokat nem volt képes elérni. Az ország gazdasági

helyzete pedig nem tette lehetővé, hogy gyors és alapvető változások történjenek. Ezek a tényezők erősen behatárolták a tárca és a büntetés-végrehajtás vezetésének mozgásterét a helyzet kezelésében.

A tárca felügyeleti szerepe az elmúlt évben erősödött, ami különböző formákban és módszerekben nyilvánult meg. A minisztérium vezetése folyamatosan figyelemmel kísérte a büntetés-végrehajtás helyzetét és problémáit. Ez akként is megnyilvánult, hogy vezetői fórumokon is többször téma volt a büntetés-végrehajtás, főként a pénzügyi és gazdasági jellegű tendéket illetően. A minisztérium vezetői egyre gyakrabban jelentek meg a büntetés-végrehajtási intézetekben, intézményekben, és személyesen tájékoztódtak azok helyzetéről és problémáiról. A büntetés-végrehajtást felügyelő főcsoportfőnök hivatalba lépésével a felügyeleti tevékenység felelős vezetői szinten is rendszeressé vált. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának 1999-ben kialakított új szervezete a 2000. év folyamán összekovácsolódott. A kinevezett új vezetők a kiválmaknak megfelelően tevékenykedtek. Az elmúlt évben erősödött az országos parancsnokság irányító szerepe, naprakészen irányítják a bv. intézeteket, intézményeket. Az irányítói fórumrendszer egyre hatékonyabban működik. Az irányítói munka szerves része lett az ellenőrzési tevékenység, amely szervezettebbé és hatékonyabbá vált. A minisztériumi és az országos parancsnoksági ellenőrzések megfelelően egymásra épülnek. Fokozódott az országos parancsnokság követelménytámasztása, határozott, kiszámítható és következetes munka hatásaként javult a bv. intézetek rendje és fegyelme, a napi munkavégzés szervezettebbé vált. A BVOP vezetése által meghatározott irányítási prioritások reálisak voltak, azok végrehajtása a lehetőségekhez képest megfelelő volt.

A bv. intézetek és intézmények élén végrehajtott személyi változásokat követően jelenleg stabilizálódott a vezetői ál-

lomány. Sajnálatos azonban, hogy a vezetés második és harmadik szintjéből rendkívül nehezen lehet biztosítani a vezetői utánpótlást, néha vonakodást is tapasztaltam, a nagyobb kihívások, felelősebb parancsnoki pozíciók vállalásával szemben. Ez veszélyes, mert arra utal, hogy a bv. tisztikarának egy része elkényelmesedett.

A minisztérium és az országos parancsnokság vezetése az év folyamán mindvégig kiemelt figyelmet fordított a személyi állomány stabilizálására, helyzetének javítására. Mindezek ellenére a személyi állomány helyzetében alapvető változást már nem sikerült elérni. A személyi állomány fluktuációja 2000-ben is magas volt, a felvételek száma 859, a távozások száma 938 volt, ami a 6776 fős személyi állomány 26 százalékát teszi ki. A nagyarányú munkaerő-mozgáson belül kimondottan hátrányos, hogy a kilépők száma meghaladta a belépőket.

A felső korhatár előtti magas nyugállományba helyezések (264 fő) miatt csökkent az 50 év feletti testületi tagok aránya (5,7%). Ez a tendencia tovább folytatódhat, figyelemmel arra, hogy a 40-50 év közötti korosztály aránya 20,1 százalék, várhatóan közülük sokan vonulnak idő előtt nyugállományba. Ez a jelenség problémákat okoz, az újonnan felvett fiatal munkatársak ugyanis nem tudják megfelelően átvenni a tapasztalatokat. Ez a gond főként a biztonsági szakterületen jelentkezik, az itt szolgálatot teljesítők jelentős része gyakorlatlan, tapasztalatlan.

A személyi állomány egészségi állapota az elmúlt évekéhez képest nem változott, az 1 főre eső betegnapok száma magas (20 nap). A személyi állomány fizikai és pszichés megterhelésének ellentételezésére bővültek a rehabilitációs és rekreációs lehetőségek (Igalon és Pilisszentkereszten beindult a rekreációs program).

A személyi állomány fegyelmi helyzetét tekintve a fegyelmi és a büntetőeljárások száma tovább csökkent. (1999-ben az állomány 11,2%-ával, 708 fővel szemben; 2000-ben 9%-ával, 629 fővel szemben in-

dult fegyelmi, illetve büntetőeljárás). A 217 büntetőeljárás során 69 elmarasztaló ítélet született (az állomány 1 százaléka), felfüggesztett szabadságvesztés, pénzbüntetés, megrovás, próbára bocsátás formájában. A 412 fegyelmi eljárásból 328 esetben kellett fenytést kiszabni. A személyi állomány fegyelmi helyzetében lassú javulási tendencia állapítható meg. A dolgozók erkölcsi és anyagi megbecsülése terén a következő eredményeket lehetett elérni. 2000-ben 2951 fő, az állomány 43 százaléka részesült valamilyen elismerésben. Ezenkívül a teljes személyi állomány egyszeri félhavi különjuttatásban részesült, sor került a ruházati utánpótlási illetmény tízezer forintos kiegészítésére, a közalkalmazotti állomány tizenötezer forint keresetkiegészítést kapott, az egészségügyi szakterületen dolgozók az előbbieken túl is juttatásban részesültek. A teljes állomány 15 000 Ft üdülési hozzájárulást kapott.

Biztonság

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága 2000-ben megfelelőnek, a biztonsági szaktevékenység eredményesnek nevezhető. Több bv. intézetben mégis feszítő gond a biztonsági szakterület létszámhiánya, az ebből eredő túlszolgálatok magas száma. Ennek megoldására nagyobb figyelmet kellett volna fordítani a betöltetlen álláshelyek feltöltésével.

A rendkívüli események számában és súlyosságában az előző évekhez képest lényeges változás nem történt. Negatívumként értékelhető azonban, hogy a szökések száma az 1999. évihez (15 esetben 16 fő) képest nőtt (18 esetben 19 fő). Külön probléma, hogy az őrzött objektumokból 4 esetben 5 főnek sikerült megszöknie. Kábítószert viszont az 1999. évi 18 esethez képest 2000-ben csak 2 esetben fedeztek fel. Ez arra utal, hogy az intenzívebb felderítő tevékenységnek visszatartó hatása van. Ugyanakkor lényegesen több mobiltelefont fedeztek fel a bv. intézetekben, mint korábban (1999-ben 48 db, 2000-ben 120 db), ami indokoltá te-

szi a mobiltelefonok felderítésére szolgáló technikai eszközök mielőbbi rendszerbe állítását. Az együttműködő fegyveres szervezetekkel közösen végzett negyedévenkénti biztonsági ellenőrzéseknek jelentős hatásuk volt a biztonság megerősítésében.

A folyamatosan elavuló biztonságtechnikai berendezések és eszközök korszerűsítésére – a pénzügyi lehetőségek szűkössége miatt – nem a kellő ütemben kerülhetett sor. Ez hosszabb távon komoly gondot okoz. Eredményként értékelhető viszont, hogy sikerült beszerezni 5 db csomagvizsgáló berendezést, valamint sikerült vásárolni a szolgálati feladatoknak megfelelőbb fegyvereket is.

A fogvatartottak átlagos létszáma 2000-ben 15 659 fő volt, ami 682-vel több az előző évinél. Az összlétszámon belül szinte változatlan az előzetesen letartóztatottak száma, nőtt viszont az átlagos fogvatartási időtartam (6 hónapról 8,5 hónapra).

Az elítéltek bv. fokozatok szerinti összetétele nem változott, az előélet szerinti megoszlás azonban eltulodást mutat az első büntényesek irányába (elsőbüntényes 1999-ben 41, 2000-ben 49 százalék). Ez az arányeltulodás jelzésértékű az elsőbüntényesekkel való intenzívebb foglalkozás tekintetében.

A bv. intézetek befogadóképessége jelenleg 10249. Tavaly mindössze 225 férőhellyel nőtt a befogadóképesség, ami arra vezethető vissza, hogy a férőhely-növekedésekkel egyidejűleg néhány bv. intézetben (Sopronkőhida, Baracska) a rekonstrukciós munkák miatt átmenetileg csökkenteni kellett a férőhelyek számát. A bv. intézetek átlagos telítettségi mutatója 156 százalékos volt.

Munkáltatás és szabadidő

A fogvatartottakkal való foglalkozás és bánásmód terén a kellő szigor és a humánus egyaránt érvényesült. A fogvatartot-

tak részére a jogszabályokban meghatározott jogokat biztosították, ugyanakkor kötelezettségeik teljesítését is megkövetelték. Mindez jelentősen hozzájárult a bv. intézetek rendjének és fegyelmének megszilárdításához. Az intézetek vezetői gondosabban és körültekintőbben mérlegelték a bv. intézet elhagyásának különböző jogcímenek történő engedélyezését.

Az elmúlt évben jelentős eredményeket sikerült elérni a fogvatartottak oktatása és szakképzése terén. Az 1999. évi 1514 főhöz képest 2000-ben 2616 fogvatartott vett részt valamilyen képzésben (általános iskola, gimnázium, szakmunkásképzés, munkaerő-piaci képzés). A fiatalokú fogvatartottak részére a PHARE-program keretében 5 szakmában történt szakképzés. A felsoroltakon kívül a fogvatartottak rehabilitációját és reszocializációját elősegítő több tréninget és konfliktuskezelő programot sikerült indítani, melyeken 430 fogvatartott vett részt.

A bv. intézetek zsúfoltsága és a megfelelő helyiségek hiánya, illetve szűkössége miatt nem javultak a zárkán kívüli szabadidő eltöltésének lehetőségei. E problémával kapcsolatban a CPT azt az ajánlást tette a már említett jelentésében, hogy a magyar hatóságok tegyenek nyomatékos erőfeszítéseket a fogvatartottaknak szóló tevékenységi programok fejlesztésére. A CPT azt ajánlja, hogy valamennyi fogvatartott a nap ésszerű részét (8 órát vagy többet) töltse a zárkáján kívül, különféle célirányos tevékenységekkel (munka, oktatás, kikapcsolódás, társas tevékenység stb.).

A büntetés-végrehajtás történetében kiemelkedő jelentőségű eseményként értékelhető, hogy 50 évi szünetlenség után, a történelmi egyházak segítségével újból megszerveztük a *Börtönlelkészi Szolgálatot*. A szolgálat szeptemberben kezdte meg hitéleti ténykedését. Jelenleg az országos intézetekben 15 főállású lelkész, a megyei intézetekben pedig 15 részfoglalkozású lelkész teljesít szolgálatot. A börtönlelkészek közül 18-an a katolikus egyházat, 11-en a

protestáns egyházakat, 1 lelkész pedig a zsidó egyházat képviseli. A Börtönlelkészi Szolgálat létrehozásával a fogvatartottak lelki gondozása és a hitéleti tevékenység a korábbi időszakhoz képest szervezettebbé vált.

A hitéleti tevékenységet egyes intézetekben kápolnák létesítése is fellendítette. Kiemelkedő jelentőségű a Sátoraljaúj helyi Fegyház és Börtönben, a Budapesti Fegyház és Börtönben, valamint az Államügyügyi Országos Bv. Intézet solti alegységében létesített kápolnák felszentelése.

A fogvatartottak foglalkoztatása az elmúlt évben kedvezőtlenebbül alakult, mint 1999-ben. Az elítéltek összlétszámához viszonyítva a foglalkoztatási arány 3 százalékkal csökkent (1999-ben a 10 800 elítélt 65,8 %-a, azaz 7109 fő, míg 2000-ben a 11 201 fő elítélt 62,8 %-a, 6915 fő dolgozott). A dolgozó fogvatartottak munkadíja a jogszabályi előírásoknak megfelelő volt, a költségvetési területen 7810 Ft, a kft.-knél 7721 Ft volt az átlagos munkadíj.

Gazdálkodás

A büntetés-végrehajtás 2000. évi költségvetési gazdálkodásában, a gazdálkodás szabályozásában a korábbi évekhez képest jelentős eredmények voltak tapasztalhatók, ezért dicséretet érdemel *Varga Valéria* dandártábornok asszony. A gazdálkodásra vonatkozó belső szabályozások elkészültek, valamint a 2000. év végére elfogadásra és megkötésre kerültek a BVOP és az intézetek (intézmények) között a gazdálkodási feladatok munkamegosztására és a felelősségvállalás rendjére vonatkozó BVOP-intézeti megállapodások.

Az év során az intézetek működőképességének megőrzése és az állomány jogszabályban előírt járandóságainak kifizetése mellett a költségvetési területre vonatkozóan megfogalmazott legfontosabb feladatokat a büntetés-végrehajtásnak lényegében sikerült teljesítenie. Ezek a főbb feladatok a következők voltak: az adósságállomány megfelelő kezelése, illetőleg jelentős csök-

kentése, a decentralizált bérrendszer bevezetése, az elemző-értékelő tevékenység bizonyos fokú növelése, az egyéni felelősség előtérbe helyezése a gazdálkodási területen, a személyi állomány stabilizálása érdekében az anyagi és szociális helyzet javítása, az intézményrendszer fejlesztésének folytatása és ezen belül a Venyige utcai beruházás befejezése, a gazdálkodás szervezettségének, rendjének, eredményességének javítása.

Elsősorban költségvetési források hiányában csak részben sikerült, illetve eredménytelen maradt néhány célkitűzés megvalósítása. Így például elmaradt az intézetek fogvatartotti férőhelyeinek jelentősebb arányú emelése, a zsúfoltság csökkentése, a szolgálati technikai eszközrendszer bővítése, valamint a szolgálati munkakörülmények jelentős javítása, a személyi állomány elvándorlását nem sikerült megakadályozni, nem tudtuk elérni a bv. dolgozók anyagi elismerésének, rendszeres és nem rendszeres személyi juttatásainak, illetményének jelentős mértékű emelését.

Az állomány járandóságainak maradéktalan kifizetése mellett – az azon felül biztosított juttatások révén – a már említettek szerint mégis nőtt a büntetés-végrehajtás állományának anyagi elismerése. Mindezen juttatások meghatározó forrását azonban a költségvetés általános tartaléka, illetve a fejezeten belül átcsoportosított források teremtették meg. Ez az év végén többléttámogatást jelentett.

A dologi kiadások területén az intézetek működésének folyamatosságát biztosítani tudták, ugyanakkor ennek érdekében havonta jelentős előirányzati korrekciókat kellett végrehajtani.

A többléttámogatások hatására – miként ez már elhangzott – az évek óta halmozódó adósságállomány a minimálisra csökkent. A büntetés-végrehajtás a 2000. évet lényeges határidőn túli tartozás nélkül zárta, amely a 373 millió forintos januári induló tartozásállományhoz képest jelentős eredmény.

A beruházások területén a Venyige utcai objektum átadása jelentette a legnagyobb fejlesztési feladatot, de folytatódtak az intézetek megkezdett férőhely-bővítési, fűtés-, konyha-, szennyvíztelep-korszerűsítési munkálatai, illetve újak is kezdődtek (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet).

A gazdasági társaságok 2000. évi teljesítményének értékelésekor a tényleges gazdálkodási eredmények és a fogvatartotti foglalkoztatás alakulása mellett figyelembe kell venni a piaci körülmények további nehezülését és az egyes, válsággal küszködő ágazatok – mint például textilipari, illetve az időjárás szélőségeivel is sújtott mezőgazdaság – helyzetét is. Az éves beszámolókat megelőzően teljes körű értékelést nem lehet adni, azonban az egyes gazdasági folyamatok irányára, a következő évet meghatározó tendenciák kialakulására következtetni lehet. Az ipari kft.-k a tervezett 71,2 MFt eredményével szemben 73,6 MFt veszteséggel zárták az évet. A 9 kft. közül 6 veszteségesen gazdálkodott. A 3 mezőgazdasági kft. közül 2 nyereséggel zárta az évet. Pozitív változás viszont az előző évhez képest a felügyelő bizottságok működésének megélénkülése. A felügyelő bizottsági ülések színvonalasabbak, jobban kielégítik az alapító és az alapító képviselőjének információs igényeit. Az értékelési évben mind az alapító, mint az alapító képviselője előtt a felügyelő bizottságok elnökei beszámoltak tevékenységükről és tapasztalataikról. Szintén a kedvező változások között kell megemlíteni a havi rendszerességgel megtartott ügyvezetői értekezletek magas színvonalát. Olyan témakörökben cserélhetnek tapasztalatot és gondolatot a résztvevők, amelyek minden bv. gazdálkodó szervezetet érintenek, és használhatók a napi működés során.

A büntetés-végrehajtás elmúlt évi tevékenységét összességében úgy lehet értékelni, hogy az 1999-ben megindult kedvező változási tendencia a 2000. évben tovább folytatódott.

A szakmai területen javult a BVOP irányítási tevékenysége, a bv. intézetek és intézmények vezetésének színvona-
la.

A mai értekezlet tárgya kettős. Elhangzott már a Bv. 2000. évi össze-
tevékenységének értékelése, és következik a Bv. 2001. évi fő feladatainak meghatározása. Tekintettel arra, hogy dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy országos parancsnok részt vett a 2001. január 31-
ei miniszteri értekezleten, ahol Miniszter Asszony meghatározta a 2001. év fő feladatait, ő fog erről részleteiben beszélni.

Bár tegnap a Belügyminisztérium éves értekezletén – ahol dr. Orbán Viktor miniszterelnök úr beszédet mondott – a Bv. részéről 23 vezető vett részt, kötelességemnek tartom felhívni a figyelmet a miniszterelnöki beszéd azon részeire, amely a Bv. Szervezetre, illetve a Bv. szervezetre is vonatkozott.

Miniszterelnök Úr szólott arról, hogy hazánkban a társadalmi össze-
tevékenység központjában a család, a családok kiemelt szerepe kerül. Három fontos tényezőnek, a munkának, a tanulásnak és a rendnek kell uralnia életünket.

Kifejtette miniszterelnök úr, hogy erős állam szükségeltetik napjainkban és a jövőben is. Mindezekből következik az, hogy a rendvédelmi szervek szerepe felértékelődik. Ezt felismerve a Kormány 2001. júliusától olyan változásokat tervez a közszolgálat vonatkozásában, amelyek eredményeként jobb anyagi körülmények, nagyobb társadalmi megbecsülés közé kerülnek a rendvédelmi szervek tagjai.

Miniszterelnök Úr az értekezleten külön szólt a Büntetés-végrehajtási Szervezetről is. Kérte, hogy a bv. állomány fogvatartottakkal kapcsolatos fellépésében érvényesüljön a személyiségfejlesztő jelleg, de az elrettentő jelleg is. A bv. állománynak úgy kell

szolgálatát teljesítenie, hogy erősödjön a társadalom, a közvélemény bizalma a bv. iránt. Ugyanakkor a bv. állomány bányon kultúráltan azokkal a becsületes állampolgárokkal, akik megtévedt hozzátartozóikat a bv. intézetekben meglátogatják, ezzel is elősegítve azt, hogy az előzetes letartóztatottak, a szabadságvesztésüket töltő személyek családi kapcsolatai ne szakadjanak meg.

Engedjék meg Tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy az IM teljes vezetésének köszönete és jókívánásai mellett átadjam Önöknek miniszterelnök úr köszönetét az elmúlt évi eredményes tevékenységükért és jókívánásait a 2001. évre vonatkozóan.

Márki Zoltán főcsoportfőnök hozzászólása:

Evidenciák a büntetés-végrehajtás területén 6 pontban: 1. A büntetés arra való, hogy végrehajtsák, ez a jog és a bíró akarata. 2. A ma kiszabott büntetést a már meglévő területen lehet végrehajtani, ez a büntetés-végrehajtás szükségképpen korlátja. 3. Ne legyen jobb bent, mint kint, ugyanis ez a közvélemény elvárása, ehhez hozzátartozik, hogy ne legyen rosszabb, amikor kijön, mint amikor bement. 4. A büntetés-végrehajtás gyakorlata nem vezethet az elítélt kriminalitásának fokozásához, ez ugyanis a büntetés-végrehajtás diszfunkcionalitása lenne. 5. A büntetés végrehajtása nem járhat az elítélt emberi méltóságának sérelmével, ez ellenkezne jogállami felfogásunkkal. 6. A büntetés-végrehajtás és maga az elítélt is számíthat arra, hogy az illető előbb-utóbb szabadulni fog, hiszen ez a büntetés logikájából fakad.

Ha választani kell az okos és tisztességesebb között, ez esetben mindig a tisztességeset választom. Rendnek kell lenni a végrehajtás területén dolgozók fejében, a jogszabályi környezetben, és rendnek

kell lennie a zárkában is.

A minisztérium vezetése megtárgyalta a bv. 2001. évi fő feladatait tartalmazó 12 pontot, azt kiegészítette, ezek az évi tervek fő prioritásait képezik.

Jó munkához jó eszköz, jó emberek, jó kedv egyaránt kell. Mindehhez az szükséges, hogy számba vegyünk gondjainkat, feladatainkat és céljainkat.

Ebben a félévben a minisztériumi vezetés a kormány asztalára kívánja letenni azt az előterjesztést, amely a büntetés-végrehajtás helyzetéről, rövid távú programjáról szól.

A gazdasági társaságok viszonylatában az a jó sorrend, ha a foglalkoztatás, a tisztességes gazdálkodás és a nyereségeség szempontjait veszem alapul. Az első a foglalkoztatottság, a foglalkoztatás biztosítása, hiszen ez az állami feladat, a második a gazdálkodás tisztessége és csak a harmadik a nyereség.

Teendők 2001-ben

Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy ismertette a büntetés-végrehajtás 2001. évi fő feladatait:

1. Szilárdítani kell a fogvatartottaknak helyt adó intézetek, intézmények, gazdasági társaságok rendjét, a fogva tartás biztonságát a szolgálat-ellátási módszerek, a technikai eszközök fejlesztésével. A szolgálatszervezési módszerek változtatásával, technikai eszközrendszer kísérleti bevezetésével meg kell előzni, hogy a zárt intézeteken belül, a mezőgazdasági intézetek zárt részein kívül őrzés és felügyelet nélkül dolgozó fogvatartottak szökéseit.

2. Meg kell kezdeni a bv. fejlesztési koncepciójában foglalt miniszteri értekezleten meghatározott feladatok időarányos végrehajtását.

3. Tovább kell folytatni a bv. intézményrendszerének fejlesztését, elsősorban a fogvatartotti zsúfoltság csökkentése, a férőhelyek számának növelése, a bv. állomány szolgálati és munkakörülményei

javítása érdekében. Ezen belül kiemelten kell kezelni a veszprémi, szegedi, miskolci és szolnoki beruházásokat.

4. Javaslatot kell kidolgozni a büntetőjogszabályok bv-t érintő részének módosítására. Ezzel párhuzamosan részt kell venni az új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójának kidolgozásában.

5. További intézkedéseket kell tenni a bv. állomány erkölcsi, anyagi (jövedelmi, szociális) helyzetének javítása érdekében.

6. Ki kell dolgozni a hivatásos állomány időszakos pszichikai alkalmasságvizsgálatának szervezeti rendjét.

7. Fejleszteni kell a fogvatartottakkal való foglalkozás különböző formáit, különös tekintettel a fiatalokúakra, a kábítószerezőkre, a nőkre, és a hosszabb időtartamú szabadságvesztésre ítéltre.

8. Ki kell alakítani a fogvatartottak közterületen történő közcélú munkáltatásának rendszerét és minél szélesebb körben be kell indítani az ilyen irányú foglalkoztatást.

9. Javaslatot kell kidolgozni és felterjeszteni a szabadságvesztésből szabadult személyek utógondozási rendszerének korszerűsítéséről szóló IM előterjesztéshez.

10. Be kell indítani a bv. intézetek bűnmegelőzési célú börtönlátogatásainak előkészítését és országosan széleskörűvé kell tenni az ilyen látogatások lehetőségét.

11. Ki kell alakítani a Budapesti Fegyház és Börtön rekonstrukciójának keretében egy új szállítási körletet.

12. Az 1956-os forradalom és szabadságharc börtönben kivégzett mártírjainak emlékhelyet kell létesíteni a Budapesti Fegyház és Börtönben.

Végezetül az országos parancsnok köszönetet mondott az Igazságügyi Minisztérium vezetésének, hogy megkülönböztetett figyelemmel kísérte 2000-ben végzett munkáját, tevékenységét. Jelenlétős erkölcsi és anyagi segítséget kaptunk. Kérjük a vezetést, mondta, hogy a minisztérium ez évben is hasonló módon segítse, támogassa a büntetés-végrehajtás munkáját.

Mindkét kép az értekezletet követő sajtótájékoztatón készült. Fent balról jobbra dr. Hende Csaba igazságügyi minisztériumi politikai államtitkár, dr. Bökönyi István vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, Varga Valéria dandártábornok, az országos parancsnok gazdasági helyettese

Képünkön Csóti András dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese (balra) és Márki Zoltán IM-főcsoportfőnök

Dolgozni kell(ene)

A börtönmunka néhány aspektusa nemzetközi kitekintésben¹

A fogvatartottak munkáltatása a büntetés-végrehajtás számára mindenütt kiemelt jelentőségű kérdéskör, hiszen – ahogy arra a foglalkoztatás céljának megfogalmazásánál Bv. kódexünk is rámutat – az elítéltek munkáltatása a szabadságvesztés végrehajtásának fontos része. A legtöbb állam elfogadja és érvényesíti is azt a nézetet, hogy az elítéltek bármiféle munkáltatása sokkal inkább kívánatos, mint semmittevésre kárhoztatásuk. Mivel a munkavégzés szerves része a mindennapi életnek, a büntetés-végrehajtás falain belül különösen alkalmas lehet az egyhangúság leküzdésére, egyúttal esélyt adhat a reszocializáció érvényesülésének. Köztudomású tény ugyanis, hogy azok a fogvatartottak, akik munkalehetőség hiányában nem tudnak dolgozni, a munkát végző társaikkal szemben sokkal inkább deprimáltak, agresszívebbek, fegyelmezetlenebbek.

A börtönmunka, mint kötelezettség

Általános érvénnyel elmondható, hogy a legtöbb államban a jogerősen elítéltek számára a munkavégzés kötelező. Ez a helyzet többek között Svájcban, Ausztriában, Japánban, Izraelben, Angliában és Walesben, Lengyelországban, Hollandiában.

Az 1942-ben hatályba lépett svájci büntető törvénykönyv az egyes kantonok börtönmunkára vonatkozó rendelkezéseit harmonizálva kimondja, hogy „a fogvatartott köteles elvégezni a számára kijelölt munkát.” Rögzíti továbbá, hogy „amennyire lehetséges, a fogvatartottat olyan munkával kell ellátni, amely megfelel képességeinek, és lehetővé teszi számára a szabadulás utáni létfenntartást.”² [Btk. 37. § (1)-(2).]

Az osztrák büntetés-végrehajtási törvény értelmében „ha a fogvatartottat jogerősen elítélték és képes munkát végezni, számára a munkavégzés kötelező” [44. § (1).]. A törvény alapján az elítélt a számára kijelölt munkát el kell végezze, amely azonban sem életre, sem egészségre nem lehet veszélyes, ezen túlmenően pedig nem lehet lealacsonyító és büntető jellegű.³

A japán büntető törvénykönyv a szabadságvesztés-büntetés 2 típusát szabályozza: az önállóan és a munkavégzési kötelezettséggel együtt alkalmazott szabadságvesztést. Ez utóbbi kapcsán a törvény kimondja, hogy a munkavégzéssel együtt járó szabadságvesztésre ítélt végrehajtásánál a fogvatartott köteles a kijelölt munka elvégzésére.

Izraelben jelenleg az 1977. évi büntető törvénykönyv 48. §-a mondja ki azt az alapelvet, miszerint az elítéltek munkavégzésre kötelesek.

Lengyelországban az 1969. évi Büntetés-végrehajtási Kódex alapján (Bv. tv. 47.§) az elítéltek kötelesek a börtönigazgatóság által számukra kijelölt típusú munka végzésére. Az elítéltek munkavégzési kötelezettségét átvette, illetve fenntartotta az 1997. évi büntetés-végrehajtási törvény (116. §) és az 1998. évi börtönmunkáról szóló törvény (1. §) is.

Mint láthattuk, az elítéltek munkavégzési kötelezettsége általános jelenség. Alapvető követelmény azonban az egyes államokkal szemben, hogy a fogvatartottakkal végeztetett munka egyrészt nem lehet represszív tartalmú, másrészt pedig nem lehet büntető vagy kényszermunka jellegű. A kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évi 14. ülészakán elfogadott 29. számú Egyezmény 2. cikke alapján e fogalomkörbe tartozónak csak azon munka vagy szolgáltatás értendő, amit valamilyen büntetés terhe alatt valakitől megkövetelnek, és amire a munkára kötelezett személy nem szabad akaratából vállalkozik. Az egyezmény alapján azonban nem vonható e meghatározás alá a munka vagy szolgáltatás, amelyet bírói ítélet alapján követelnek meg valakitől, feltéve, hogy a munkát a hatóságok felügyelete és ellenőrzése alatt kell végezni. Ebből tehát kitűnik, hogy nem tekinthető kényszermunkának a szabadságvesztés tartama alatt foganatosított és a fogvatartottakkal kötelező érvénnyel végeztetett munka.⁴ Itt említeném meg a Német Szövetségi Alkotmánybíróság későbbiben még tárgyalandó 1998-as júliusi precedens értékű döntését, amely szerint a kényszermunka alól a kötelező börtönmunka igazolható kivétele csak az lehet, ha a munkát a reszocializáció érvényesítésére használják fel.

Kivételek a munkakötelezettség alól

A kivételek egy része általánosan elfogadott. Így nyilvánvalóan nem kell munkát végezniük azon elítélteknek, akik arra egészségileg alkalmatlanok, de az előzetes letartóztatásban lévő személyek sem terheli ilyen kötelezettség.

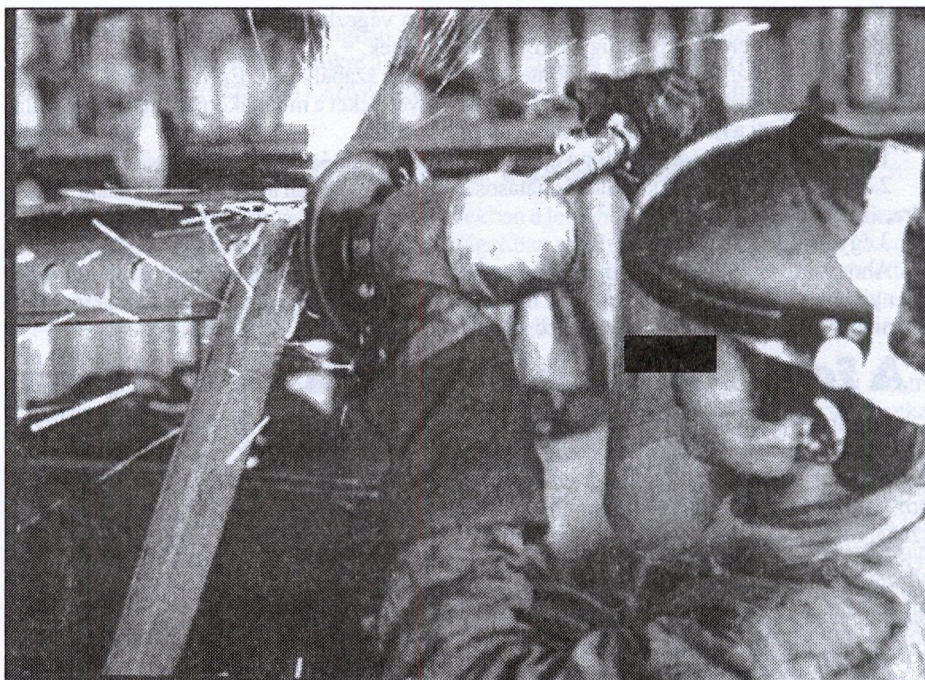
A holland szabályozásnál – több más ország és hazánk szabályozásához is hasonlóan – az elítélt és az előzetesben lévő személy státusza közötti alapvető különbség, hogy amíg az elítéltek kötelesek a számukra kijelölt munkát elvégezni, addig ez utóbbi kategóriánál az ártatlanság vélelmének következtében nincs munkavégzési kötelezettség. Amennyiben az előzetes letartóztatott mégis dolgozni akar, hasonló szabályok vonatkoznak és érvényesek rá, mint elítéltsáira. Ilyenkor a gyakorlatban a börtönigazgató és az előzetes között foglalkoztatási megállapodás jön létre, amely meghatározott időtartamra szól, de folyamatosan meghosszabbítható.

Lengyelországban az előzetes letartóztatásban lévőknek csak „házi munkát” kell végezniük, illetőleg az előzetes letartóztatottakra vonatkozó Börtönrendelet 7.§-a alapján „a fogvatartott köteles szobáját, amelyben tartózkodik tisztán és rendben tartani.” Minden más munkavégzés esetén követelmény az előzetes letartóztatott hozzájárulása.

Általánosságban elmondható, hogy az előzetes letartóztatottak munkavégzési kötelezettsége – ahogy arra a holland szabályozásnál már utalás történt – általában kimerül a büntetés-végrehajtási intézet tisztántartási és intézmény-fenntartási (pl. konyhai munkák, takarítás... stb.) munkálatainak elvégzésében.

A holland szabályozás az elítéltek munkavégzése alóli egyedüli kivételként a fogvatartottak betegségét ismeri el. Az elítélt ezen okból történő munkaképtelenségéről az intézmény orvosának kell véleményt mondania. A beteg rab ilyenkor betegek számára járó fizetést fog kapni. Ha azonban a fogvatartott a betegséget csak színlelné, fegyelmi büntetésben részesülhet, illetőleg a börtönigazgató döntése alapján eltiltható a közösségi munkavégzéstől.⁵

Az 1998. évi namíbiai börtönügyi törvény a fogvatartottak munkavégzése alóli lehetséges kivételnek, illetőleg az irányadó munkavégzéshez képest enyhébb kötelezettség teljesítésének lehetséges eseteként ugyancsak az egészségügyi okot jelöli meg. A fogvatartottak munkavég-

Ausztóriában nem vonatkozik munkavégzési kötelezettség a nem jogerősen elítéltekre való alkalmasságáról egy egészségügyi tisztviselőnek kell meggyőződnie. Az ő ajánlására kaphat teljes vagy részleges mentességet a fogvatartott a munkakötelezettség alól.⁶

Az osztrák bv. törvény alapján a munkavégzési kötelezettség nem vonatkozik a jogerősen el nem ítélt személyekre, továbbá a beteg, illetve a munkaképtelen fogvatartottakra.

Angliában és Walesben a fogvatartottak egészségügyi okból mentesülhetnek a munkavégzés kötelezettsége alól, illetve az orvos ajánlására a fogvatartott számára speciális munka jellelhető ki, valamint lehetőség nyílik például arra, hogy a fogvatartott ülve végezze munkáját.⁷

A spanyol börtönügyi törvény alapján a fogvatartottak egyes csoportjai úgyszintén kizárta a munkavégzésből. Így például nem dolgozhatnak azok, akik egészségügyi kezelés alatt állnak baleset vagy betegség következtében, mindaddig, míg vissza nem nyerik egészségüket; azok, akik állandóan teljes munkaképtelenségben szenvednek; továbbá akik elmúltak 65 évesek, illetőleg nyugellátásban részesülnek; valamint a terhes nők a szülést megelőző 16 héten, ikerterhesség esetén pedig 18 héten át folyamatosan.

Sajátos kizárási ok érvényesül Lengyelországban, ahol azon elítéltek, akik lelkiismereti okokból a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1957. évi 105. számú, a kényszermunka eltörléséről szóló konvenciójának hatálya alá tartoznak, az Igazságügyi Minisztérium 1978-ban kiadott rendelkezései szerint jogosultak eldönteni, hogy végeznek-e munkát vagy sem. A gyakorlatban ezen személyek néhány alapvető házi munkát, így például lakóhelyiségük tisztán és rendben tartását a mentességtől függetlenül kötelesek voltak elvégezni. Az 1997. évi új büntetés-végrehajtási törvény, amely 1998. szeptember 1-je óta van hatályban, a munkavégzés kötelezettsége alóli kivételeket továbbra is fenntartotta. A törvény 107. §-a kimondja, hogy „az elítélt lelkiismereti okból nem kötelezhető munkavégzésre.”

A fentiekén túlmenően biztonsági okokból nem végezhetnek munkát az előzetesek, illetőleg azok, akik erre egészségügyi okokból képtelenek.

Ugyancsak vitára adhat okot e tekintetben az izraeli szabályozás. Ezen államnál a *Feltételes Szabadon Bocsátási Bizottság*⁸ állapíthat meg kivételeket a munkakötelezettség alól, valamint mérsékelheti a kötelezettségeket az alábbi esetekben:

1. ha a fogvatartott egészségügyi állapota ezt szükségessé teszi;
2. ha a mentesség vagy korlátozás hatásos lesz, lehetőség van a fogvatartott rehabilitációjára;
3. egyéb indokolt esetekben.

Ahogy erre az izraeli nemzeti jelentésben *Leslie Sebba* rávilágított⁹ e törvényi rendelkezésnél nyilvánvalóan kérdéses lehet, hogy mely faktorok alapozhatják meg a rehabilitációt, illetve mit takar az „egyéb indokolt eset” fogalma.

A fogvatartottak munkavégzési joga

A szabad társadalomban mind nagyobb méreteket öltő munkanélküliségre reagálva *Dirk van Zyl Smit* és *Frieder Düinkel* vetette fel, hogy a jelen körülmények között nem lehet-e, illetőleg nem kellene-e elfogadni a munkavégzési kötelezettség eltörlését és egyúttal a munkához való jog elismerését.¹⁰ Amint e fejezetből kitűnik, jelenleg a munkavégzés jogként való szabályozása, illetőleg legalább korlátozott elismerése csak az országok viszonylag szűk körében érvényesül. Példaként említhető ugyanakkor Franciaország, ahol 1987-ben szüntették meg a munkakötelezettséget. „Az 1987. június 22-i törvényben a munkakötelezettséget az a meghatározás helyettesíti, hogy a végrehajtási intézetben belül minden olyan intézkedést meg kell hozni, amely a fogvatartott szakmai tevékenységét, a munkavégzést biztosítja.”¹¹

Az 1978. évi spanyol alkotmány 25. § (2) kimondja, hogy a fogvatartottaknak joguk van fizetett munkára és az ezzel járó társadalombiztosítási ellátásra. Az alkotmány rendelkezése alapján a fogvatartott nemcsak tiltakozhat a kényszermunka ellen, de joga is van a fizetett munkához. A spanyol szabályozás azonban a munkavégzés joga mellett alapelveként rögzíti a munkavégzés kötelezettségét is. Ezen jog és kötelezettség pedig a börtönügyi törvény 26. §-a értelmében alapvető eleme a fogvatartottak kezelésének.

Itt említhető meg az a korábban Spanyolországban alkalmazott jogintézmény, amelynek értelmében két teljesített munkanap után a fogvatartott büntetési tartamából egy nap elengedhető volt. Ehhez hasonló modell figyelhető meg jelenleg *Romániában*, azzal az eltéréssel, hogy az ítéleti tartam egy nappal történő lerövidítéséhez a román szabályozás 5 napi börtönmunkát követel meg.

A korábbi gondolatmenethez visszatérve, a spanyolhoz hasonló megoldást követett az 1969. évi lengyel büntetés-végrehajtási törvény is, amely az elítéltek munkavégzési kötelezettsége mellett elismerte a fogvatartottak foglalkoztatásra és baleseti biztosításra való jogát is (Bv. tv. 48. §). Az 1952. évi lengyel alkotmány 68. szakasza, hasonlóan a Munka Törvénykönyvéhez, a munkához való jogot, mint emberi jogot deklarálta. Az 1997-ben elfogadott új lengyel alkotmány ugyanakkor már nem proklamálja a munkához való jogot, és az 1997. évi Bv. törvény, valamint a börtönmunkáról szóló törvény sem tartalmaz ilyen rendelkezést. Az 1997. évi bv. törvény 102. §-a csak annyit mond ki, hogy „az elítéltek joga van munkája után javadalmasításra és társadalombiztosítási támogatásra.”¹²

Az afrikai *Botswana* törvényi szabályozása ugyancsak tartalmazza a fogvatartottak munkavégzéshez való jogát, de egyúttal leszögezi, hogy „valamennyi elítéltnél hasznos munkavégzésre köteles” [Börtön szabályok 570. (1)]. A munkavégzés jogként történő szabályozása azonban csak az elmélet szintjén létezik és – többek között a börtönnépesség igen magas létszámára¹³ figyelemmel – nem került át a gyakorlati alkalmazásba.¹⁴

Hollandiában és Németországban a fogvatartottak munkavégzési joga nincs törvényileg lefektetve, de amennyiben részükre a büntetés-végrehajtási intézmények nem tudnak munkát biztosítani, javadalmazásban részesülhetnek, azaz a munkanélküliekhez hasonlóan „segélyt” kapnak.

A börtönmunka visszaszorulása

A börtönmunka alkalmazása az elmúlt években a legtöbb országban csökkenő tendenciát mutat, bár a visszaesés a nyugat-európai országokban relatíve enyhének mondható. Ez volt a helyzet például Angliában és Walesben, ahol a munkát végzők arányának nem számottevő csökkenése a börtönnépesség emelkedésének következtében alakult ki. Ezzel szemben a kelet-európai országokban¹⁵, illetve például *Dél-Afrikában* a változás sokkal drámaibb méreteket öltött.

Szemléletes példája a munkáltatás csökkenésének Lengyelország, ahol 1989 előtt a kommunista kormány fellépésére az elítéltek kb. 90%-át foglalkoztatták, igaz, olcsó munkakerőként. A kormány azt követelte, hogy minden elítélt részesüljön foglalkoztatásban vagy a börtönvállalatnál (pl. gyárakban, műhelyekben, farmokon), vagy a börtönön kívüli gyárakban, illetőleg farmokon. 1986-ban a lengyel börtönökben a 76 112 elítéltekből 62 983 fő, azaz 82,8 % végzett munkát. 1988 decemberében ez az arány már megközelítette a 84%-ot és ezen túlmenően – ha kis mértékben is –, de előzetes letartóztatásban lévő személyek munkavégzésére is sor került. 1990-től kezdődően, miután a piacgazdaság helyreállításra került, azaz a piac törvénye érvényesült, a legtöbb fogvatartott munkanélkülivé vált. 1996 májusában például már csak az elítélt személyek 27,5 %-a és az előzetesek 6,5 %-a, azaz összességében a fogvatartottak mindösszesen 34%-a végzett munkát.

Az ipának nem volt többé szüksége a fogvatartottakra és csak a dolgozó elítéltek 12-16%-át foglalkoztatták külső munkáltatóknál. A börtönműhelyekben, gyárakban és farmokon történő foglalkoztatás nagyon lecsökkent, mert az elszegényedett gazdaság a kötelezettségeknek már nem tudott eleget tenni, még annak ellenére sem, hogy a pénzügyminiszter adómentességet garantált. Az 1980-as években hozzávetőlegesen 20 000 fogvatartottat foglalkoztattak vállalkozásokban. Az 1990-es évek közepére a 49, többségében kicsi műhelyben, üzembn, illetőleg farmon már mindössze 3 500 elítéltet foglalkoztattak.

A büntetés-végrehajtás a fogvatartottak kb. 55-60%-a számára csak házi munkát, valamint intézmény-fenntartási munkát tudott biztosítani.

A lengyel nemzeti jelentés alapján a börtönrendszerek jelenleg 30-40 000 munkahelyre volna szüksége a fogvatartottak munkával történő ellátásához. A munkát nem végző fogvatartottak egy része a munka hiányát úgy tekinti, mint emberi jogainak megsértését, ide értve a rehabilitációhoz való jogot is. *Tadeusz Zielinski*, aki 1992 és 1996 között nemzeti ombudsman volt, az ombudsmani hivatal munkatársaival egyetértésben hasonló véleményt képviselt. Zielinski több ízben kifejtette, hogy a fogvatartottak körében a munkanélküliséget le kell küzdeni és e feladat gyors lebonyolítása az állami hatóságok feladata.¹⁶

Dél-Afrikában a fogvatartottak munkavégzése ugyancsak elhanyagolható méreteket ölt. 1995 decemberében például átlagosan 112 572 fogvatartott volt Dél-Afrika börtöneiben. Ebből 27 320 volt jogerősen el nem ítélt személy, akik nem voltak kötelesek munkát végezni. A fennmaradó 85 252 fogvatartottból mindössze 21 411 fő, azaz 25% végzett munkát, avagy a munkát nem végzők aránya 75% volt. 1995 óta a foglalkoztatott fogvatartottak aránya tovább csökkent. 1997-ben például átlagosan 10 750 munkalehetőséget biztosítottak a börtönnépességnek, amely ezen év végén megközelítette a 100 975 főt. Az 1995-ös adattal szembeállítva az 1972/73-as évek adatait, szembetűnő a különbség. Az említett időszakban az elítéltek átlagos napi létszáma 76 034 fő volt. Ebből a létszámból 66 689 személy, azaz 88% végzett mun-

kát, ami tehát 12%-os munkanélküliséget jelentett. Ugyancsak nyilvánvaló a börtönön kívül dolgozó fogvatartotti arány változása. Amíg ugyanis az 1972/73-as időszakban ez az arányszám 39%, addig 1995-ben már csak 7%¹⁷ volt.¹⁸

A spanyol börtönökben általában úgyszintén kevés munka áll rendelkezésre. A fogvatartottakon belül a munkát végző aránya 1990-től folyamatosan emelkedő tendenciát mutat ugyan (1990-14%, 1991-17%; 1992-21,4%; 1993-20,52%; 1994-22,48%, 1995-28,68%), de ezen arányszám 1995-ben is alig érte el a 29%-ot.¹⁹

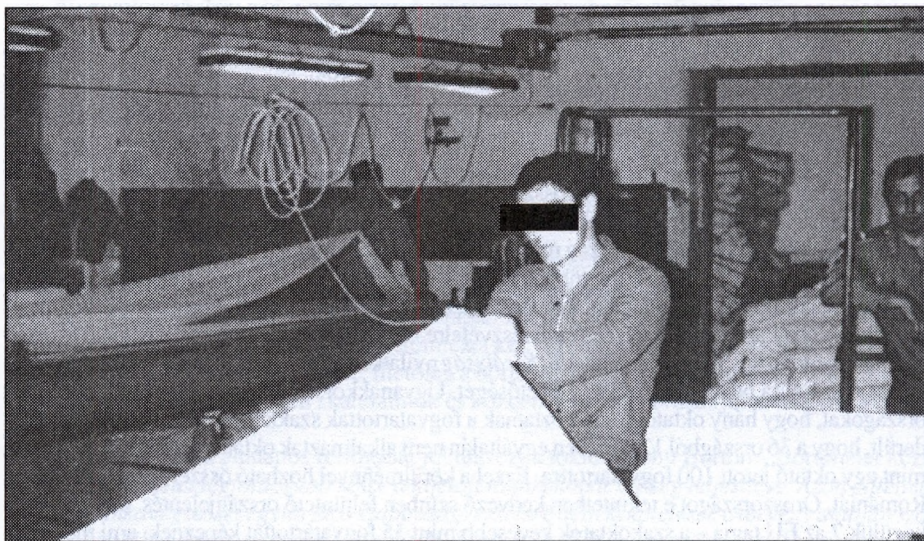
Németországban az Igazságügyi Minisztérium a legtöbb szövetségi államra vonatkozóan közzétette a munkát végzők fogvatartottak adatait. Ezen számadatok alapján a munkanélküliségi ráta 16-81% között mozgott, ami átlagban 37%-os munkanélküliségi aránynak felelt meg. Ez az adat azonban pontosításra szorult, nem tartalmazta ugyanis azon elítélteket, akik iskolai képzésben vettek részt, illetve kint dolgoztak az ún. *munkamegvaltásprogram* keretében. Ezen két tényező figyelembevételével az általuk lecsökkentett munkanélküliségi ráta 25%-ot tett ki.²⁰

A fenti példákkal szemben Japánban a fogvatartottak közel 80%-a végez munkát. A fogvatartotti össznépeségen belül a munkavégzéssel együtt járó szabadságvesztésre ítéltéken túl többek között munkát végeznek a „csak” szabadságvesztésre ítélték, továbbá a pénzbüntetés meg nem fizetése miatt átváltoztatásként munkavégzésre kötelezettek, valamint elhanyagolható hányadban (0,4%) az előzetes letartóztatottak is. A japán nemzeti jelentés 1997 novemberére vonatkozó adatai alapján a munkavégzéssel együtt járó szabadságvesztésre ítéltékből a ténylegesen munkát végzők 94%-os arányt képviseltek. A csak szabadságvesztésre ítélt börtönnépesség közel 97%-a, míg az egyéb kategóriába sorolt fogvatartotti népesség 89,8 %-a ugyancsak foglalkoztatásra került.²¹

Az Európa Tanács 1996-os, a fogvatartottak foglalkoztatása tárgyában készült felmérése²² alapján a vizsgált országokból Ausztria, Ciprus, Szlovénia és Portugália foglalkoztatási rátája közelítette meg, illetőleg haladta meg a 70%-ot. Ellenpéldaként 20% közeli arányszám volt megfigyelhető Albániában, Litvániában, Lengyelországban és Törökországban.

A munkát nem végzőkön belül a felmérés 4 okcsoportot különített el. Az első csoportba azok kerültek, akik a munka hiánya miatt rekedtek ki a foglalkoztatásból, a másodikba azok, akik az oktatásban való részvétel okán, a harmadikba az egészségügyi problémák, megbetegedések, a negyedikben pedig az ezeken kívülálló egyéb okok miatt munkát nem végzőket tüntették fel.

Az alkalmas munka hiánya miatti munkanélküliség 12 országban az elítéltek több mint 20%-át érintette. Ezen 12 országon belül 7 esetben a vizsgált arányszám a 40%-ot is meghaladta. Így például Albániában a fogvatartottak 84%-a, Lettországban 73%-a, Litvániában 64%-a, Máltán 50%-a, a Cseh Köztársaságban és Lengyelországban pedig 46%-a nem tudott munkát végezni megfelelő munkalehetőség hiánya miatt. Néhány országot leszámítva viszonylag elhanyagolható volt azon elítéltek aránya, akik a munkavégzés alternatívájaként oktatásban vettek volna részt. Ezen okcsoporton belül a legnagyobb részesedést Portugália tudhatta magáénak, ahol a közel 70%-ot kitevő munkát végzők mellett az oktatást választók 21,8%-ot tettek ki. Tekintettel arra, hogy a legtöbb országban a munkavégzéssel egyenértékűnek tekintik a fogvatartottak oktatásban való részvételét, a két tényező együttesen 91,8%-os, messzemenően optimális állapotot tükröz. A portugál példán túlmenően a fogvatartottak több mint 10%-a ugyancsak a tanulást választotta Finnországban (13%), Izlandon (15%) és Svédországban (19%). A munkát végzők és az oktatásban résztvevők együttes aránya így Svédországban 82 %-ot, Norvégiában 80%-ot, Izlandon 68%-ot, Finnországban 67%-ot, Németországban pedig 65%-ot tett ki. A munkavégzés alternatívájaként nem alkalmazzák ugyanakkor az oktatásban-képzésben való részvételt többek között Ausztriában, Franciaországban és Törökországban. Ezen jogin-

Szinte valamennyi kelet-európai országban csökkent a munkalehetőség a börtönökben

tezményt elismerik, de a vizsgált időszakban ténylegesen nem került alkalmazásra például Albániában, Cipruson, *Észtországban*, *Lettországban*, *Lengyelországban*, Romániában.

A betegség okán előálló munkavégzés hiánya a legkedvezőtlenebbül Boszniában volt megfigyelhető. A rendelkezésre álló adatok alapján itt ugyanis 40%-ot alkotott azon fogvatartottak aránya, akik egészségügyi problémák miatt nem kerültek foglalkoztatásra. A vizsgált országok egyikében sem öltött még csak megközelítőleg hasonló méreteket sem a betegség miatti munkaképtelenség: az okcsoporton belül a soron következő arányszámot Izland jelentette 14%-os mutatójával.

Az utolsóként említett „egyéb” okcsoporton belül a legnagyobb részesedést az orosz (23,4%), a román (20,55%), illetve a finn (20%) mutatók jelezték.

Oktatás és szakképzés

Amint azt már az előző fejezetben láthattuk, az oktatás-szakképzés a legtöbb országban egyenértékű a munkában való részvétellel. Ez a helyzet például Dániában, ahol 1973 óta érvényesül az oktatásnak a termelőmunkával, valamint a szakmunkásképzésben való részvétellel való egyenrangúsága.

Egyes vélemények szerint, amennyiben a büntetés-végrehajtás a fogvatartottakat nem tudja hasznos munkával ellátni, a szakképzés a munkavégzés megfelelő alternatívája lehet. Más nézetek ugyanakkor e két tényező együttes szükségességét hangsúlyozzák, mondván a tanulás és a munka egyaránt alapvető emberi jog, mindkettő meghatározó szerepet tölt be a fogvatartottak rehabilitációjában. Az Európa Tanács börtönművelődésről szóló ajánlása²³ pedig leszögezi, hogy a művelődésnek nem szabad alacsonyabb státusszal rendelkeznie, mint a munkáltatásnak. A gyakorlatban azonban általában kevesebb prioritást élvez a börtönoktatás, aminek oka abban keresendő, hogy az oktatás-képzés pénzügyileg kevésbé térül meg, mint a munkáltatás.

Ezzel a gyakorlattal szembehelyezkedő kedvező és pozitív irányok is megfigyelhetők azon országokban, ahol a fogvatartottak számára minél szélesebb körben igyekeznek alap-, közép-, és elsőfokú oktatási képzésben való részvételt biztosítani, mégpedig a fogvatartott egyéni ké-

peségeihez és kapacitásához igazodva.²⁴ Ezen túlmenően egyes országokban a szakképzést választó fogvatartottak – nem elhanyagolható motiváló tényezőként – a börtöniparban dolgozókkal megegyező bért kapnak. Így például Izraelben és Svájcban az oktatásban résztvevők díjazása megfelel a munkát végző elítéltekének. A német szabályozás díjazza ugyan az oktatásban-képzésben való részvételt, de a termelőmunkát végzőket jobban megfizeti.

A szakképzésben az 1990-től 1995-ig terjedő időszakig javulás figyelhető meg.²⁵ Egy, az 1990-es évre vonatkozó nemzetközi összehasonlító jelentésből²⁶ kitűnően 27 országból mindössze 7 jelezte, hogy a fogvatartottak több mint 80%-át szakképzésben tudja részesíteni. Az 1995. évi országjelentéseknél már 36 ország minden vagy majdnem minden fogvatartott számára biztosította az oktatást-szakképzést. Így többek között *Ausztrália*, Ciprus, Dánia, Finnország, Németország, Izland, Japán (!), Hollandia, Románia (!), *Oroszország* (!) jelezte, hogy minden fogvatartott lehetőséget kap a szakképzésben való részvétellel. A válaszadó államok közül például *Horvátország*, Svédország, Svájc és az *Egyesült Királyság* nyilatkozott úgy, hogy szinte valamennyi fogvatartott számára biztosítani tudják e lehetőséget. Ugyanakkor, miután megkérdezték az érintett országokat, hogy hány oktatót foglalkoztatnak a fogvatartottak szakképzésének biztosítására, kiderült, hogy a 36 országból 12 esetben egyáltalán nem alkalmaztak oktatót, vagy csak kevesebb, mint egy oktató jutott 100 fogvatartottra. Ezzel a körülménnyel hozható összefüggésbe a Japánt, Romániát, Oroszországot e tekintetben kedvező színben feltüntető országjelentés. 9 országnál – közülük 7 az EU tagja – a szakoktatók kevesebb mint 35 fogvatartottat képeznek, ami még elfogadható aránynak tűnik. 5 ország jelentésében (Cseh Köztársaság, *Jordánia*, *Luxemburg*, *Szingapúr*, *Srí Lanka*) a szakképzés lehetősége a legtöbb fogvatartott számára rendelkezésre állt. További válaszadó 5 ország (*Irország*, *Libanon*, *Szaúd-Arábia*, *Dél-Afrika*, *USA*) ezt az oktatási-képzési alternatívát már a fogvatartottak felének tudta biztosítani. 23 állam esetében a szakképzésben való részvétel a börtönpépesség csak 1/4-ét, illetőleg ennél is kisebb hányadát érintette. Egyedül *Haiti* jelezte, hogy fogvatartottjai egyáltalán nem részesülnek szakmai képzésben.

Ausztriában a bv. törvény 48.§-a elismeri a fogvatartottak szakképzésre való jogát érdeklődésük, képességük és személyes képzettségük szerint. A szakképzésben való részvételre elméletileg akkor kerülhet sor, ha a fogvatartottnak nincs szakmája, vagy szakmáját a börtönben nem tudja gyakorolni. A gyakorlatban nagyon csekély számú rab van abban a helyzetben, hogy ezen joggal élve előnyösebb pozícióba kerülhessen, mivel helyileg a szakképzést csak a börtön közelében lehet megszervezni, elvégzésére pedig csupán a büntetés tartama alatt van lehetőség.²⁷

Kedvezőbb képet mutat a dán szabályozás, ahol az oktatók alapvető feladata a fogvatartottak oktatásban való részvételének motiválása. Dániában a fogvatartottak képzése önkéntes alapon nyugszik és egyénre szabott programokon alapul, amelyek az utógondozás keretében a szabadulás után is folytathatók.

Hollandiában a képzés szervezését és lebonyolítását az egyes intézmények maguk végzik. A büntetés-végrehajtási intézményeken belül azonban nem igazán lehet minőségi munkát elcsajátítani. A szakmunka közismerten szakmai felkészültséget kíván meg, amivel a rabok többsége nem rendelkezik. Vannak börtönök, ahol fém munkákkal, faipari munkákkal, bútorkészítéssel szakmai lehetőséget kínálnak a fogvatartottaknak, de a munkák java része mégis egyszerű, mint például műanyag gyermekjátékok összeszerelése. Igazán keresettnek tekinthető tevékenységek a holland börtönökben a házi munkák: a folyosók tisztán tartása, kávé felszolgálása, az étel kiszolgálásában és a konyhában való segédkezés. Ezen felül valamennyi fogvatartott kötelessége saját cellájának tisztán tartása.²⁸

Lengyelországban az 1989. évi Börtönsszabályok 40. §-a irányelvként fogalmazza meg, hogy a fogvatartottak foglalkoztatásánál egészségi állapotuk, koruk, szakképzettségük és érdeklődésük egyaránt számításba veendő tényezők.

Spanyolországban a büntetés-végrehajtási intézménybe történő befogadáskor már felméri az egyes fogvatartottak szellemi, szakmai ismereteinek szintjét. A börtönügyi törvény 27. §-a tartalmazza azon szempontokat, amelyeknek az elvégzendő munka típusa meg kell feleljen. Így szükséges a fogvatartottak számára szakképzési tevékenységeket, tudományos, oktatási tevékenységeket biztosítani, a kezelési terv részeként foglalkoztatási tevékenységet, intellektuális, művészeti munkákat, szakmákat alkalmazni.²⁹

Az 1996 májusában hatályba lépett Börtönrendelet 133. §-a kimondja, hogy minden elítélt személy kötelezettsége a munkavégzés, de csak a fent említett törvényhelyen szereplő tevékenységek végzése kényszeríthető ki.

Néhány országban a büntetés-végrehajtásnak nem célja, hogy a fogvatartottaknak szakképzettséget és kellő munkatapasztalatot adjon, illetve a fogvatartottak nehéz munkával való ellátása büntető intézkedésnek tekinthető. Japánban például a fogvatartottak munkavégzését a drákói szigor jellemzi. Számos büntetőintézet kényszeríti elítélteit menetelésre katonai stílusban a munkavégzés helyszínére, illetőleg a börtönbe történő visszaúton. A raboknak a menetelés alatt „egy-kettőt” kell skandálniuk és közben helyben járva karjukat lengetni vállmagasságba.

A börtönmunka általános felfogását jól tükrözi a tokiói Fuchu Börtön „Börtönélet kézikönyve”: *„Az ítélet legfontosabb része a kijelölt munkakötelezettség teljesítése. Azon elítéltek, akiket munkavégzéssel együtt járó szabadságvesztésre ítélték, kötelesek a törvény alapján számukra kijelölt munkát végezni. Ha az elítélt alapos ok nélkül megtagadná, abbahagyná a munkát, vagy kérné a munka típusának megváltoztatását, ez úgy tekintendő, mint a kötelezettség megszegése és szigorú intézkedést von maga után.* (Fuchu Prison, 1996:7. szakasz)³⁰

1995 novemberében az Amnesty International hozta nyilvánosságra az összekötözött rabok intézményének felelevenítését Alabama és Arizona, majd harmadikként Florida államban. A jelentés szerint az összekötözött-összeláncolt rabokat kemény fizikai munka végzésére kötelezték. A három alabamai börtönben ezen intézményt a közepesen veszélyes elítéltekkel szemben alkalmazták 1-től 3 hónapig terjedő időtartamban. A 400 fogvatartott egy 200 személy befogadására alkalmas hálóteremben aludt, a kora reggeli órákban keltették őket, és munkavégzés közben „Alabama összekötözött rabja” feliratú sapkát viseltek megkülönböztetésül. A rabok egy 2,5 méteres és 1,5 kilós láncsal voltak összekötözve, amelyet akkor sem vettek le róluk, amikor az illemhelyre mentek. Napi 10-12 órát dolgoztak, gyakorta a forró nap-sütésben, minimálisan rövid szünetekkel.³¹

Az Amnesty International az összekötözött rabok intézményét kegyetlen, antihumánus és lealacsonyító büntetésnek minősítette, amely az amerikai kormány által ratifikált Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. cikkelyében lefektetett azon tilalomba ütközik, amely szerint „senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni.”

A fogvatartottak munkaideje

A legtöbb országban a fogvatartottak munkanapja 5 és 8 óra között mozog. Ennél rövidebb tartamú a munkavégzés Görögországban, Írországban, Hollandiában. Ez utóbbi államban a zárt intézetekben a munkaórák számát napi 4 órára csökkentették le azért, hogy a fennmaradó 4 órában a fogvatartottaknak például sportolási, szabadidős tevékenységet biztosítsanak, illetőleg ezen időtartam alatt lehetővé tegyék a látogatást, valamint a beszélőt az ügyvéddel, pártfogóval. Ez a szabályozás azt is eredményezte, hogy amennyiben a fogvatartott ügyvédje a munkavégzésre kijelölt időben érkezett, úgy a börtönhivatalnok a látogatás engedélyezését megtagadhatta, különösen akkor, ha a látogatásra az érintettnek más alkalmas lehetősége is volt. A jelenlegi szabályozást a jövőben akként kívánják megváltoztatni, hogy a fogvatartot-

taknak legalább 6 órát kell naponta dolgozniuk, hetente pedig 4 napot. Ez gyakorlatilag heti 24, illetve maximum 26 óras munkavégzést eredményezhet a jövőben.³²

Sajátos megoldás, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélték esetén egy rendelkezés lehetővé teszi a fogvatartottak számára szabadnap igénybevitelét.

Svájcban az általánosan irányadó 42 órás munkahétel szemben, ha a munkavégzés a börtönön belül történik, az átlagos munkahét a kinti normához képest 10-15%-kal rövidebb.³³

Az osztrák szabályozás általában követi és alkalmazza a szabad munkaerőpiacon érvényesülő normákat.³⁴ Így például a börtönben is alkalmazzák az általános maximum munkaórákra vonatkozó szabályokat. Ezen általános szabályok alóli kivételek olyan esetekben elfogadottak, amikor a munkavégzés pl. a mezőgazdaságban vagy az erdőszelvényben történik [Bv. törvény 50. § (1)]. Ugyancsak a börtön falain kívüli szabályozás követése figyelhető meg a nemzeti ünnepnapok, illetve a vásárnapok munkaszüneti napként történő kezelése tekintetében. Természetesen ilyenkor is el kell végezni az intézmények fenntartásához szükséges tevékenységeket, mint például a konyhai munkákat, valamint a kórtéremben lévő betegek ellátását [50. § (3)].

A lengyeleknél a munkaórákra vonatkozó munkajogi rendelkezések a Bv. törvény alapján alkalmazhatók a dolgozó elítéltekre is. Japánban a fogvatartottak napi 8 órát, hetente 40 órát dolgoznak, a szombatot, a vásárnapot és a nemzeti ünnepeket kivéve. A munkavégzés már korábban hivatkozott drákói szigorát tovább szemlélteti, hogy csak 15 perces szünetet engedélyeznek a raboknak reggel és a délutáni órákban, az ebédszünet pedig mindössze 40 percig tart. A fogvatartottak WC-re menni, orrot fújni vagy törölközni csak szünet alatt jogosultak.³⁵

Oroszországban a nagy számú munkanélküliség következtében napjainkban több mint 170 000 elítélt csupán részmunkaidőben, illetőleg nem egész héten át dolgozik.³⁶

Angliában és Walesben a börtön szabályok értelmében a fogvatartottak maximum 10 órát dolgozhatnak naponta. Nem tisztázott ugyanakkor, hogy ezalatt folyamatos 10 órát kell-e érteni, mivel például a konyhán dolgozó fogvatartottak ennél hosszabb ideig is tartózkodhatnak munkahelyükön. A szabályozás alapján a fogvatartottaknak heti 1 szabadnapot kell biztosítani.

Dél-Afrikában a munkaidő az angol gyakorlathoz hasonlóan nem haladhatja meg a napi 10 órát. Hétköznaponként a munkára történő „kivonulás” nem eshet későbbre 7 óránál, a börtönbe történő visszaérkezésnek pedig 17 óra előtti időben meg kell történnie. Dél-Afrikában az ebédidő 12 és 13 óra között van. Bizonyos szükségszerű kivételektől eltekintve a fogvatartottak nem dolgoznak vasárnap és meghatározott ünnepnapokon. Egyetlen fogvatartott sem végezhet munkát addig, míg a börtön egészségügyi tisztségviselője meg nem állapítja a munkavégzésre való alkalmasságát. A személyzet ezen tagjának arra is van joga, hogy teljesen vagy részlegesen kivonja a fogvatartottat a munkából.³⁷

A munkáltatás formái

A munkáltatás formáit tekintve követelményként fogalmazható meg a szabad társadalomban érvényesülő munkafeltételeket leginkább megközelítő tevékenységek büntetés-végrehajtáson belüli alkalmazása, ezzel is elősegítve, hogy szabadulás után a megszerzett munkatapasztalatoknak hasznát vegyék.

A munkáltatás jellege egyes országokban, így például Angliában, nagy hagyományokra tekint vissza. Ezen államban a fogvatartottak meghatározó hányadát ugyanis a textiliparban foglalkoztatják. 1998. júniusában a 64 000 főt számláló börtönnépességből 53 000 elítéltet foglalkoztattak.³⁸ Közülük 8000 fő a *Börtön Vállalat Szolgálat* (Prison Enterprise Services - PES) műhelyeiben dolgozott, további 2000 személy a PES farmjain és

kertjeiben, míg 8000 rab foglalkoztatása kimerült a helyi munkák, így takarítás, intézet-fenntartási munkák elvégzésében. A munkát nem végző elítéltek nagy számban egyéb tevékenységet folytattak, például oktatásban vettek részt. Japánban a munkáltatás 3 formája különül el egymástól: a termelőmunka, az intézmény-fenntartási munka és a szakképzési-foglalkoztatási tréningek között tesznek különbséget. Az elítéltek jelentős része (1994-ben pl. 76%-a, 1996-os novemberi adat alapján 78%-a) termelőmunkát végez, amely a legkülönbözőbb tevékenységeket foglalja magába. Így például a pénzügyminisztérium adatai alapján 20% körüli a ruhakészítésben, nagyjából hasonló az összeszerelésben és papírmunkákban való részesedés, ennél kisebb hányadban (8-10%) gépgyártás és faipari munkák, 5%-ban nyomtatás és bőripari munkák alkották a termelőmunka típusait. A termelőmunka mellett 1994-ben³⁹ 20% körüli arányban végeztek a fogvatartottak házi munkát (intézmény-fenntartási munkát) és elhanyagolható hányadban (3%) vettek részt foglalkoztatási tréningben.

Japánban a fogvatartottaknak lehetőségük van arra, hogy ún. mellékmunkát végezzenek, ami a napi 8 órás munkavégzést követő további 2 órás foglalkoztatást jelent. 1997 márciusának végén 233 fogvatartott élt ezen munkavégzési lehetőséggel, amiből kifolyólag átlagosan havi 4800 yen juttatásban részesültek.⁴⁰

Hollandiában a foglalkoztatás bérmunka keretében történik vagy az intézményen kívül, vagy külső vállalkozó bevonásával az intézeten belül. A nyitott börtönökben a munkát privát munkáltatók végzetik, legalább minimum munkabérért. Ha munkavégzési problémák miatt valamely fogvatartott elbocsátásra kerül, a holland szabályozás lehetővé teszi a fogvatartott zárt intézetbe történő áthelyezését. Ennek azonban feltétele, hogy a munkavégzés megkezdése előtt erről a körülményről a fogvatartottat tájékoztatni kell.

Sajátos megoldás érvényesül Ausztriában, ahol a munkáltatás formái között az önellátáson és a privát szférának végzett munkán kívül megtalálható a személyi állomány részére végzett munkáltatási forma is.

Dániában a nyitott intézetek elsősorban mezőgazdasági tevékenységet végeztenek a fogvatartottakkal, de több esetben ez kiegészül fa-és fémipari tevékenységekkel.

Svájcban a Btk. 1971. évi részleges módosítása és az 1973-ban kibocsátott végrehajtási rendelet tette lehetővé, hogy azon fogvatartottak, akik jó magaviseletűek és büntetésüknek a felét már letöltötték, olyan munkáltatónál végezzenek munkát, aki a bv. intézettel nem áll kapcsolatban. Ez a törvény megfogalmazásában „fél-szabadság”. Azon esetekben pedig, ha a szabadságvesztés-büntetés tartama a 12 hónapot nem haladja meg, a fogvatartott folytathatja munkáját, illetve továbbtanulhat a bv. intézeten kívül, ami a „fél-szabadságvesztés” státuszának felel meg.⁴¹⁻⁴²

Botswana-ban a börtönmunka 2 típusa között tesznek különbséget: a börtönön belül, illetőleg a börtön falain kívül végzett munka között. A börtönön belül végzett munkának 3 válfaja különíthető el: egyrészt létezik a közvetlenül a fogvatartott saját szükségletére (pl. saját ruházatának mosása) végzett munka, másodsorban alkalmazzák az intézmény támogatására folytatott munkát, illetve harmadikként említhető a fogvatartott rehabilitációs program keretében kifejtett tevékenysége (pl. szakképzési tréningben való részvétele).

A börtönön kívül végzett munka vonatkozásában az irányadó törvényi szabályozás különbséget tesz részint az állami hatóságok (kormány), részint pedig a magánszemélyek részére végzett munka között. A valóságban ezen börtönmunka igazi felhasználói és hasznélvezői az állami hatóságok⁴³.

Namíbiában a börtönön kívül történő munkavégzési forma privilégiumnak tekinthető és csak azon fogvatartottaknál alkalmazható, akik büntetésük harmadrészét már letöltötték, va-

lamint a fogvatartottak „A” kategóriájába kerültek besorolásra. Elsősorban ezen kategóriából kerülnek ki ugyanakkor azon fogvatartottak is, akik a börtönön belül jogosultak munkavégzésre.⁴⁴

A fogvatartottak javadalmazása

A munkát végző fogvatartottak díjazásánál az egyes országok gyakorlatában és szabályozásában szembeutó különbségek figyelhetők meg. A már korábban tárgyalt 1996. évi nemzetközi összehasonlító elemzés⁴⁵ a fogvatartottak javadalmazása tekintetében megállapította, hogy a válaszadó országok többsége a munkát végző rabok legalább 2/3-át részesítette munkadíjban, de a javadalmazás arányaiban nagy eltéréseket mutatott ki. Így például *Korea*, *Peru*, *Szíría* és *Ukrajna* azt jelezte, hogy fogvatartottjai a börtöntisztviselők legalacsonyabb kategóriájú kifizetett átlagbérének 91 és 100%-a közötti bért kapnak. 18 további ország esetében ezen arány már nem volt több 10%-nál. 3% alatti volt a munkabér Írországnban, Máltán, valamint Dél-Afrikában, 3 és 7% közötti Ausztráliában, Cipruson, az Egyesült Királyságban, és 8-10% közötti Finnországban, Németországban, Görögországban, Hollandiában, illetve Törökországban. A 10 és 50% közötti javadalmazást jelentették többek között Belgiumból, Svédországból, Horvátországból, Dániából, Franciaországból. A börtönben végzett munka után egyáltalán nem kaptak díjazást *Pápua Új-Guineában*.

Japánban bár a fogvatartottak munkabért nem kapnak, de pénzjutalomban részesülhetnek munkavégző-képességük függvényében. A japán Igazságügyi Minisztérium adatai alapján 1997-ben az átlagos havi pénzjutalom körülbelül mintegy 35 USA dollárt tett ki. Ezen pénzjutalom egy részét a fogvatartottak az intézményen belül vásárlásra fordíthatják, míg a fennmaradó felhalmozott összeget a szabadulásukkor kapják kézhez.

Botswanában – a börtönmunka jogként történő jogszabályi deklarálásához, de gyakorlatba ültetésének elmaradásához hasonlóan – a fogvatartottak javadalmazásra való jogosultságának egyes formái is figyelmen kívül maradnak. Általánosan elfogadott nézet ugyanis, hogy mindazon esetekben, amikor a fogvatartottat a kormány, illetve az állami hatóságok foglalkoztatják, a fogvatartott munkavégzése szerves része bebörtönzésének, így azért semmilyen elmentélezésre nem jogosult. Ezt a szemléletet, illetőleg ezen fogvatartotti pozíciót adaptálták a fogvatartott börtönön belüli foglalkoztatására is, függetlenül attól, hogy a munkavégzés a fogvatartott saját részére, vagy a büntetés-végrehajtási intézmény számára történt-e. A valószínűségben létezik ugyan egy jövedelmi séma, amelynek valamennyi fogvatartott részese, de ez a keresmény fizetésnek nem tekinthető.

A sémán belül a fogvatartottak 3 kategóriába sorolhatók részint magaviseletük, részint pedig képzettségük függvényében. Az „A” kategóriába sorolt fogvatartottak példás magaviseletűek és szakképzettek, akik kb. 20 amerikai centnek megfelelő összeget kapnak havonta. A „B” kategóriás rabok jó magaviseletűek és csak félig szakképzettek, ennek megfelelően csak havi 15 cent ellenértékét kapják meg. Minden további fogvatartott a „C” kategóriába kerül, ahol a keresmény már csupán kb. 10 cent/hó.⁴⁶

Dirk van Zyl Smit és Frieder Dünkel börtönmunka tárgyában készült összegző tanulmánya⁴⁷ a fogvatartottak javadalmazása kulcskérdésének a szabad munkaerőpiacon érvényes bérek és a börtönmunkáért járó díjazás közötti nagy arányú eltérést jelöli meg, avagy Dünkel és *Rössner* szerint a börtönmunka igazi dilemmája, hogy a bérek még nem adekvátak. Dünkel az ideálisnak tekinthető egyenlőséghez legközelebbi helyzetet az osztrák szabályozásban véli felfedezni. Ausztriában ugyanis 1993 óta a börtönmunkáért járó jövedelmet formálisan, mint a foglalkoztató és a munkavállaló közötti alkuért járó bért determinálják⁴⁸. A valószínűséghez azonban hozzátartozik, hogy a fogvatartottak bérükből csupán 25%-ot kapnak személyes használatra⁴⁹, miután a 75%-os különbözetet szállás- és ételmezési költségek címén levonják. Ez az

összeg lehetővé teszi, hogy a fogvatartottak munkanélküliség esetére szóló biztosításban részesüljenek, de további fizetési kötelezettség terheli őket családjuk fenntartására, illetőleg az általuk okozott bűncselekmény áldozatainak kártalanítására is. A gyakorlatban tehát csak nagy vonalakban figyelhető meg a kinti munkáért járó bérek és a börtönmunkáért járó jövedelem közeledése.

Az osztrák szabályozás egyébiránt a fogvatartottak által végzett munka minden fajtáját fizetéssel kompenzálja, ez alól kivételt a börtöncellák tisztántartása képez. Az osztrák modellhez való közeledés példája lehet Hollandia, ahol a fogvatartottak betegségük esetén is kapnak bért, bár a tényleges jövedelem alacsony. Jelenleg egy személy körülbelül 6 holland forintnyi összeget kaphat, amit gúnyosan csak *borravalónak* neveznek. Ez az összeg gyakorlatilag csak arra elegendő, hogy a fogvatartott üdítőt, kávét, dohányterméket, édességeket vásároljon. Az elítéltek jövedelme a szabad munkavállalók keresményének 10%-át sem éri el, tartásdíj-fizetési kötelezettség azonban nem terheli őket. A fogvatartottak jövedelmezésének jelenlegi bázisa még az 1948. februári 23-i bérrendeleten alapul. Miként azt *De Jonge* megjegyzi, ahhoz, hogy valamennyi fogvatartott minimálbérben részesülhessen, radikális reformra lenne szükség a társadalombiztosítási rendszerben.

Haladó kezdeményezésnek tekinthető az a Hamburg városában 1991 vége óta bevezetett rendszer, amelyben két nyitott börtön esetében az üzemeltetést két magánvállalat vette magához. A börtönben gyártott termékeket a szabadpiacon értékesítik és az elítéltek piaciorientált bért kapnak, amely tartalmazza a társadalombiztosítást is. Az ezen szűk körben érvényesülő modellel szemben Németországban a Börtöntörvény hatálybalépését (1976) követő 20 évben a börtönmunkáért járó jövedelmeket nem hozták összhangba a szabadpiacon érvényesülő keresményekkel. A fogvatartottak jövedelme így mindössze 5%-át tette ki azon összes személy átlagos jövedelmének, akik az előző naptári év alatt a nemzeti nyugdíjrendszerhez hozzájárultak. 1991-ben az egy fogvatartottra jutó napi ráta körülbelül 10 német márka (DEM) volt. A szövetségi államban a legalacsonyabb jövedelmi szint Bremenben volt regisztrálható 8,38 DEM-mel, míg Berlinben ugyanezen időben az összeg 16,46 DEM-et tett ki.

Jelenleg az átlagos jövedelem fogvatartottanként és naponként nem haladja meg a 12 DEM-et, ami havi kb. 250 DEM-et jelent⁵⁰. Ennek az összegnek az 1/3-a a börtönigazgatásnál marad, és a fogvatartottak csak szabadulásukkor kapják egy összegben kézhez.

1998-ban a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (1998. július 1-jei döntés) a jelenlegi helyzetet alkotmányellenesnek minősítette és kötelezte az államot, hogy 2000. december 31-ig vezessen be igazságosabb javadalmazási rendszert a munkát végző fogvatartottak érdekében. Amint arra Dünkler rávilágít, a német bíróság döntése fontos precedens lehet valamennyi ország számára. Leszögezi ugyanakkor, hogy bár a bíróság véleménye szerint csak az „alkalmas” díjazott munka szolgálja a reszocializációt, a bíróság kellő óvatossággal elmulasztotta felvázolni, hogy mit is kell „alkalmas” munkán érteni.

Lengyelországban az 1969. évi bv. törvény alapján a börtönmunkának két típusa létezik. Az egyik egy fizetett munka az iparban vagy a szolgáltató szektorban a börtönön belül, illetőleg kívül, a másik pedig ingyenes munkavégzés, ami állami intézményekben végzett munkát, illetve házi munkát, valamint intézmény-fenntartási munkát foglal magába havi 60 órát meg nem haladó tartamban.

Az állami hivataloknál, hatóságoknál történő munkavégzésre 1990 óta nem kötelezhetők a lengyel fogvatartottak, illetve a bv. törvény 1995. évi módosítása nyomán ezen ingyenes munkavégzés feltétele a fogvatartott írásbeli hozzájárulása.

A törvény 49. § (4) bekezdése alapján az elítéltek 60 órá⁵¹ meg nem haladó tartamban nem voltak jogosultak ellentételezésre az általuk végzett házi munka, valamint az intézmény- fenn-

tartási munka tekintetében. Ez tehát ingyenes munka volt, amelyet azonban, ha lelkiismeretesen végeztek, pénzügyileg jutalmazhatta az intézmény igazgatója, azaz az igazgatónak jogában állt eldönteni, hogy a munkát fizetett vagy nem fizetett munkaként kezelje-e.

A törvény 49. § (3) bekezdése értelmében a börtönmunkáért járó jövedelem azonos mértékű kell legyen a szabad munkavállalók hasonló típusú munkáért járó bérezésével, a törvény 52. §-a alapján ugyanakkor kötelező levonások terhelik a munkabért. A valóságban az elítéltek igen rosszul fizetettek. 1996 májusában például az elítélti munkáért járó átlagos jövedelem havi 254 zloty volt, miközben az iparban dolgozók átlagjövedelme 936 zloty-t tett ki.

Az állam a nemzeti munkajogi és adójogi rendelkezések alapján a fogvatartottak jövedelméből társadalombiztosítási díjat és adót von le. A börtöntörvény már hivatkozott 52. §-a alapján ezen jövedelem tovább csökken, mivel a jövedelem 10%-a a szabadulás utáni segélyező alaphoz kerül, 40% pedig az állami költségvetéshez, míg az elítélt fizetésének legalább 50%-át meg kell kapja.⁵² 50%-ot meghaladó és 75%-ig terjedő összeget kaphat a fogvatartott abban az esetben, ha lelkiismeretesen és hatékonyan dolgozik, továbbá ha családjának támogatásra van szüksége, illetőleg kompenzációt kell fizetnie az elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben. 1996 májusában 6357 olyan fogvatartott dolgozott, akinek eltartási kötelezettsége állt fenn családjával szemben. Javadalmazásuk 1563 esetben megemelkedett a család szegénysége következtében.

Az 1997. évi új bv. törvény rendelkezései a munkáért járó díjazás tekintetében hasonlóak az 1969. évi bv. törvény rendelkezéseivel. Így továbbra is a börtönigazgató dönt a fogvatartottak foglalkoztatásáról, ő határozza meg az elítélti munka javadalmazásának rátáját.

Svájcban a büntető törvénykönyv 376. §-a értelmében a fogvatartottak a kantonok által meghatározott munkabérben részesülnek. Ennek következménye, hogy az elmúlt évekig a jövedelemszintekben igen nagy különbségek voltak megfigyelhetők. Amíg például 1976-ban a nyugat-svájci kantonokban kifizetett átlagos jövedelem naponta 8,50 frank volt, addig ezen összeg Kelet-Svájcban 9,00 frank, az északi kantonokban és Svájc belsejében pedig 14,00 frank. Miután a 3 regionális börtönkonkordátum harmonizálta és egyben megemelte a fogvatartottaknak járó keresmény összegét, 1995-ben és 1996-ban az átlagos alapjövedelem valamennyi kantonban naponta 24,50 frankot tett ki. Ez az összeg 1998-ban 26,00 frank volt.

Svájcban egyébiránt a fogvatartottak nemcsak a kijelölt munka elvégzése esetén kaptak bért, hanem azon alkalmakkor is, amikor saját hibájukon kívül (pl. betegség következtében) nem tudtak munkát végezni, illetve, ha a munkavégzés alternatívájaként felkínált oktatási-szakképzési⁵³ programokon vesznek részt.

Spanyolországban a fogvatartottak bérezése függ a munkaórák számától, valamint a termelőtevékenységtől. 1995-től a *Rehabilitációt Kezdeményező Központ* (CIRE) összesen 310 302 3978 pesetát fizetett ki a fogvatartottaknak, ami havi lebontásban 14 023 pesetát tett ki.⁵⁴ A CIRE szerint egyes elítéltek 60 000 pesetát keresnek havonta, míg más esetekben napi 8 órás munkavégzés havi 100 000, sőt 120 000-es keresményt is eredményezhet. Az itt vázolt eltérés a különböző munkatípusokkal magyarázható. Így például a ruhakészítésben dolgozó rabok többet keresnek az elektronikus alkatrészeket összeszerelő társaiknál, ez utóbbiaknál pedig kevesebb jövedelmet kapnak a szakképzetlen manuális munkát végző fogvatartottak⁵⁵.

Anglia és Wales esetében a fogvatartottak által végzett munka minden formáját kompenzálják, de jelentős eltérések érvényesülnek az arányokat illetően. Általánosságban elmondható, hogy az elítéltek hetente kb. 7 fontot, azaz havi 28 fontot kapnak munkájukért. Viszonylag kis számú az az elítélti kör, amely az ún. „kiemelt munka” révén heti 23-35 fontra tehet szert. Munkanélküliség esetén az angol szabályozás minimális munkanélküli-összeget biztosít a fogvatartottak számára.⁵⁶

Jegyzetek

¹A jelen tanulmány megírását elsősorban az 1999. évi kiadású „Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives” című, börtönmunka tárgyában közzétett nemzeti jelentéseket - így többek között a magyar jelentést is - tartalmazó kötet inspirálta.

²A törvény szövege szinte szó szerint megegyezik Carl Stooss 1893. évi Btk. előtervezetének (Vorentwurf) szövegével.

³Az ún. dologházakat az 1975-ös büntetőreform törölte el.

⁴E témáról részletesen ld. **De Jonge, G.: Still „Slaves of the State”:** *Prison labour and International Law. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives* (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 320.

⁵Részletesen ld. **Kelk, C.: The Netherlands: work in the Dutch prison. In: Prison Labour, Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 171-172. p.**

⁶**Super, G.: Namibia. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 157-158. p.**

⁷**Vagg, J.-Smartt, U.: England and Wales. In: Prison Labour Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 40-41. p.**

⁸A bizottság nevét onnan kapta, hogy feladata az eltöltött feltételes szabadságra helyezése, amennyiben az a szabadságvesztés-büntetése tartamának a 2/3-át már kitöltötte.

⁹Részletesen ld. **Sebba, L.: Israel. In: Prison Labour. Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 126-127. p.**

¹⁰**van Zyl Smit, D. - Düinkel, F.: Conclusion. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 337-339. p.**

¹¹**Nagy Ferenc: Egyes államok büntetés-végrehajtási rendszere a II. világháború után. In: Büntetés-végrehajtási jog. Rendőrtiszt Főiskola - Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999. 49. p.**

¹²Részletesen ld. **Holda, Z.: Poland. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 201-203. p.**

¹³Az 1992. évre vonatkozó adatok alapján Botswana-ban a 100 000 lakosra vetített fogvatartotti ráta 200 és 300 között mozgott.

¹⁴**Frimpong, K.: Botswana and Ghana. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 33-34. p.**

¹⁵**Walmsley, R.** a kelet- és közép-európai börtönrendszereket bemutató összehasonlító tanulmánya nyomán a fogvatartottak munkáltatásának 1994. évi adatai egyetlen ország esetében sem haladták meg a 70%-ot. Az 1996. év adataival összevetve az 1994-es helyzetképet, az arányok változása szembetűnő. Amíg például a Cseh Köztársaságban 1994. márciusában az eltöltött személyek 50%-át foglalkoztatták, addig két évvel később a munkát végzők aránya már csak 41%-ot tett ki. Hasonló csökkenő tendencia érvényesült Oroszországban is. Itt 1994. májusában az eltöltött személyek közel 65%-a kapott munkát (2/3-uk a kolóniákon, 1/3-uk pedig a börtönökben), 1996-ban pedig 44%-a. Vö. **Walmsley, R.: Prison system in Central and Eastern Europe, Helsinki 1996.**

¹⁶Holda, i. m. 197-199. p.

¹⁷A 7%-ból 6%-ot a farmerek által bérbé vett fogvatartottak alkottak.

¹⁸**van Zyl Smit, D.: South Afrika. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 222-227. p.**

¹⁹**Gimenéz-Salinas, E.: Spain. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 254. p.**

²⁰**Düinkel, F.: Germany. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 84-87. p.**

²¹**Kaido, Y - Iguchi K.: Japan, In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 145. p.**

²²**Forrás: Heuni Paper No. 10. Helsinki, 1997. 18. p.**

²³Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/89. sz. ajánlása a tagállamoknak a börtönművelődésről. In: Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/4.

²⁴Részletesen ld. **Henriksson, H. - Krech, R. International Perspectives. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 199. 304-308. p.**

²⁵A csak 1995-ig terjedő kitekintés oka, hogy e tárgykörben frissebb adatok nem álltak rendelkezésre.

²⁶**Forrás: Henriksson, H - Krech, R. i. m. 302-303. p.**

²⁷**Pilgram, A.: Austria. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Düinkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 7-19. p.**

²⁸**Kelk:** i. m. 173-175. p.

²⁹A téma részletes elemzését ld. **Gimenéz-Salinas, E, i. m. 245-249.**

³⁰Kaido - Iguchi: i. m. 146-149. p.

³¹Részletesen ld. De Jooge, i. m. 315-320. p.

³²Részletesen ld. Kelk, i. m. 174-175. p.

³³Baechtold, A.: *Switzerland. In: Prison Labour: Salvation or Slavery? International Perspectives* (szerk: Dirk van Zyl Smit and Frieder Dünkel) Ashgate: Dartmouth, 1999. 262. p.

³⁴Az általános normák börtönökben történő alkalmazása alól két igen fontos kivétel tehető: egyrésztől ugyanis a fogvatartottak Ausztriában nem jogosultak éves szabadságra (a „kinti” munkavállalók számára kötelező évi 5 hét fizetett szabadság biztosítása), másrésztől pedig a nyugdíjkorhatárt meghaladó korban is fennáll munkavégzési kötelezettségük.

³⁵Kaido - Iguchi: i. m. 148. p.

³⁶Forrás: Ugalovno-ispolnyitelnaja szisztema Rosszjszkoj Federáci, in.: Rosszjszskaja Juszticia 9/2000. 61-62. p.

³⁷van Zyl Smit, i. m. 227-280. p.

³⁸Vö. Morgan, R.: *Imprisonment. In: The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford 1994. 889-893. p.

³⁹Az 1996. novemberére vonatkozó adatok alapján szembevetendő, hogy a számadatok szinte teljesen lefedik egymást: az intézmény-fenntartási munkát végzők aránya 17,4% volt, ami kiegészült 2,2%-os építészeti, renoválási tevékenységgel. A foglalkoztatási tréningen (kézműves-szakképzésen) való részvétel 1996-ban is 3%-os arányszámot mutatott.

⁴⁰Miyazawa, K.: *Gefängnisarbeit in Japan. In: Festschrift für Hans Joachim Hirsch zum 70. Geburtstag am 11. April, Berlin. New York 1999. 949-958. p.*

⁴¹Baechtold, i. m. 261. p.

⁴²E témáról lásd részletesen Nagy F.: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. In: *Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/1.* 147-155. p.

⁴³Frimpong, i. m. 27-28. p.

⁴⁴Super, i. m. 158-159. p.

⁴⁵Összehasonlításként egy 1990-ben végzett felmérés a fogvatartottak bérezése tekintetében 25 ország adatai alapján a nemzeti átlagbérek 0,2 és 100%-a közötti arányban határozta meg a fogvatartottak munkájáért járó jövedelem mértékét.

⁴⁶Frimpong, i. m. 28-29. p.

⁴⁷van Zyl Smit - Dünkel i. m. 339-342. p.

⁴⁸Az osztrák modellt érdemes összevetni a lengyel Legfelsőbb Bíróság 1970. február 11-i és 1979. március 30-i döntéseivel, amelyekben a bíróság lefektette azon véleményét, miszerint az elítélti munka a közjog egyik alkotóeleme, olyan kapcsolatot az elítélt és a börtönadminisztráció között, amelyet nem lehet individuális foglalkoztatási köteleknek tekinteni. Holida, Wojcieszczuk, valamint Liszc már ekkor felvetették, hogy a dolgozó elítélteknek biztosítani kellene a munkavállalók teljes státuszát. Ezen javaslatuk 1990-ben részlegesen elfogadásra került, miután az 1969. évi Bv. törvényt módosították és egyes munkajogi szabályokat kiterjesztettek az elítéltekre is. A gyakorlatban egészen 1998-ig a munkajog nem biztosított speciális munkajogi kapcsolatot az elítélt és a munkaadó között, akár a börtön volt a foglalkoztató, akár a börtönön kívüli intézmény.

⁴⁹Ezen összeggel az előzetes letartóztatásban lévő szabadon rendelkeznek, míg az elítéltek csak a felével. A másik felét esetükben ugyanis szabadulásukig visszatartják.

⁵⁰V.o. Günther, K.: *Deutscher Strafvollzug in europäischer Perspektive. In: Festschrift für Alexander Böhm Berlin, New York 1999. 25-48. p.*

⁵¹A Bv. törvény 1990. évi módosítása nyomán csökkentették a fizetés nélküli munka terjedelmét: az új változat azt havi 30 óráig terjedően korlátozza, majd 1995-ben az újbóli módosítás a munka határát ismét havi 60 órában jelölte meg. 1990 előtt ez a tartam 42 óráig, 1981 előtt pedig 46 óráig terjedhetett hetente.

⁵²1995 előtt ez a minimum összeg 25% volt, az új Börtönsszabályok elfogadása, azaz 1989 előtt pedig 20% 1995 előtt a szabadulás utáni segélyező alapnak csak a fogvatartottak jövedelmének 5%-a járt.

⁵³Baechtold, i. m. 263-264. p.

⁵⁴A CIRE által 1990 és 1995 között kifizetésre kerülő havi átlagösszegek - az 1993-as évben bekövetkező visszaesést leszámítva - folyamatosan emelkedő tendenciát mutattak. Az 1995-re vonatkozó utolsó rendelkezésre álló adat szerint ezen átlagjövedelem 14 023 peseta volt.

⁵⁵Gimenez-Salinas, i. m. 254-255. p.

⁵⁶Vagg - Smart, i. m. 40-41. p.

Alkohol és bűnözés

A kényszergyógyítás elrendelésének és végrehajtásának problémái

Munkám célja bemutatni azt a hatásmechanizmust, amely az alkoholista bűnelkövetőket érinti hatályos jogrendszerünkben. Ez a problematika számos speciális kérdést vet fel, hiszen ezek a személyek betegek, pszichiátriai–addiktológiai kezelésre szorulnak, ugyanakkor valamilyen büncselekményt követtek el. Nem lehet elhatárolva vizsgálni a jogi szabályozást, sok esetben az orvostudomány segítségét kell hívni, emiatt érdekesen érintkezik a büntetőjog és a pszichiátria. E munka kereteit meghaladná a terület teljeskörű bemutatása, azonban rá szeretnék világítani a probléma sokrétűségére, megoldásának nehézségeire.

Mivel az alkohol és az alkoholkérdés végigkíséri az emberiség életét, állandóan új koncepciókat dolgoztak ki arra vonatkozóan, hogy ennek milyen magyarázatai lehetnek az adott történelmi korszakban. A jelentősebb megközelítések jó képet adnak arról, miként változott, hogyan alakult a kapcsolat az alkohollal és az alkoholproblémával. A legősibb megközelítési formát *démoni modellnek* nevezhetjük. Az ősi sámánok, kuruzslók, papok mágikus erőt tételeztek fel az alkohol bódító, látomást keltő hatása mögött. Segítségével vélték megtalálni a kapcsolatot a természetfölöttivel, a túlvilággal.

A monoteista vallások terjedésével, elsősorban a kereszténység megjelenésével, az alkohollal való visszaélés a bűn kategóriájává vált. A kereszténység felelősségre nevelő elvével, szigorú, kidolgozott erkölcsi szabályaival elérte, hogy az alkoholizmus nem vált társadalmi méretű gondná. Ez a megközelítés nevezhető *etikai modellnek*.

A polgárosodás, iparosodás megindulásával már nemcsak erkölcsi, hanem jogi kategóriák is előkerültek az alkoholizmus értelmezésében. Egyre több a törvény, a rendszabály, a mértéktelen ivást mind több helyen büntették. Az absztinencia mozgalmak célja a bűn meg-

előzése és a magas erkölcsi színvonal fenntartása volt, majd az egészség megóvása lett. Így kerültek előtérbe az ún. *betegségmodell* koncepciói.

A biológiai modell bizonyos biológiai jellegzetességekhez köti a betegség megjelenését, egyfajta szervi hajlamot tételez fel, bizonyítható genetikus elváltozás azonban nincs.

Nagyon fontos része a betegségkonceptióknak az ún. *pszichiátriai modell*, amely szerint valamely pszichiátriai betegség a rendszeres alkoholfogyasztás oka, és ebben az esetben az alkoholizálás valójában öngyógyítás. E modell szerint az alkoholizmus organikus betegség. Kezelnit kell a szövődményeket, az anyagcserezavart és nagyon szigorú absztinenciát elvárni olyan formában, mintha alkoholmentes diétát kellene tartani. Leegyszerűsíti azonban a problémát a lakosságnak arra az 1–2 százalékára, akik orvosi kezelést igényelnek.

Ki tekinthető alkoholbetegnek, mit jelent az alkoholizmus? *Marconi* (1959) definíciója szerint az alkoholizmus nem függ sem a fogyasztott szeszes ital mennyiségétől, sem a minőségétől. Jellinek megfogalmazásával kezdődött a modern értelemben vett alkoholbetegség meghatározása, mely szerint „alkoholiz-

musnak tekinthető az alkoholfogyasztásnak mindazon módja, amely az egyén vagy a közösség, vagy mindkettő károsodásához vezet. Betegséggé akkor válik, ha az egyén elveszti uralmát a fogyasztás felett, és az alkohollal függő (dependens) viszonyba kerül” (1960).

A WHO meghatározása: „Alkoholistának tekinthetők azok az erősen ivók, akiknél a szeszfogyasztás olyan mértéket ér el, hogy az már észlelhető szellemi zavarral – károsodással –, testi- és szellemi egészségromlással, az interperszonális viszonyok romlásával jár, és károsítja az ivók társadalmi és anyagi helyzetét. Alkoholistának tekinthetők mindazok, akiknél e jelenség kezdeti tünetei már jelentkeznek. Mindannyiukat ezért gyógyszerelni szükséges.”

Az alkohol és a bűnözés összefüggései már nagyon régen ismertek. Az időszámítást megelőző 189-ből származik az első adat, amely már kifejezetten a bűnözéssel való kapcsolat viszonylatában hívja fel a figyelmet az alkoholizmus mérséklésére.

A Tiberis mellett megrendezett bacchanália, „az önkívületet adó isten” – Bacchus – tiszteletére rendezett ünnepeken borgőzös állapotban sorozatos gyilkosságok és lopások történtek. A római szenátus a résztvevők közül 7000 embert végeztetett ki és rendelte el a bacchanáliák hivatalos ellenőrzését.

Az időszámítás előtti kor egyik borzalmas vérengzésének is a bor volt a közvetlen okozója. Történt, hogy Hafaisztion – Nagy Sándor barátja – meghalt, mégpedig egy korsó bortól. Nagy Sándor barátjának áldozatul több száz férfit megöletett, nem tudva, hogy hamarosan szörnyű rendelete után – i.e. 323-ban – megbetegedve, egyes vélemények szerint többnapos tivornya eredményeképpen maga is az alkohol áldozata lesz.

Aligha van még egy olyan szociálisan elfogadott, legális élvezeti szer, amelynek fogyasztásához annyi egyéni tragédia és társadalmi probléma kapcsolódna, mint az alkohol. Ez a kapcsolat legáltalánosabban az alábbi három csoportra osztható:

1. Közvetlen az alkoholhatás, ha a bűncselekmény elkövetése az alkoholos befolyásolt állapotban történik.

2. Közvetett alkoholhatás mutatható ki abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetése a krónikus iszákosság következtében kialakult, ún. alkoholos személyiségzavarok talaján történik.

3. Távoli az alkoholhatás például abban az esetben, amikor az alkoholista szülő jelenléte a családban olyan légkört teremt, amely kiváltja, illetve megkönnyíti az utódok bűnözési hajlamát. Ismert tény, hogy az ún. személyiségzavarok, a távoli alkoholhatás bizonyos circulus vitiosushoz vezethetnek, azaz az alkoholos környezetártalom talaján elsősorban az utódok alkoholizmusa, majd a „familiáris bűnözés” láncreakciója alakulhat ki.

Az alkoholfogyasztást nem tiltja a büntetőjog, és önmagában az alkoholfogyasztás élettani (részségtség) vagy társadalmi következményeihez (italozó életmód), valamint az alkoholbetegkénti nyilvántartásba vételhez sem fűződik büntetőjogi konzekvenciák. A Btk-ban két bűncselekménynél tényállási elem a „szesz italról befolyásolt állapot”. Az egyik a 188. §, amely a szesz italról befolyásolt állapotban való járművezetést tiltja, a másik a 189. §, amely büntetéssel fenyegeti azt, aki a szóban forgó állapotban lévő személynek engedti át a járművezetést. Az alkoholizmus és a bűnözés hazai összefüggéseinek jellemzői a kriminálistatisztikai adatokból, valamint a tárgykörre irányuló kriminológiai vizsgálatokból ismerhetők meg.

A heveny részségtség állapotában és az idült alkoholizmus következtében kialakult alkoholos személyiségzavar talaján elkövetett bűncselekmények önmagukban nem mutatnak eltérő jegyeket. Mégis a két típus között alapvető különbség van az indítékok, de főleg a visszaesési hajlam tekintetében. Az idült alkoholisták egy része például bűnelkövetésre „kényszerül”, már csak abból a célból is, hogy alkoholhoz jusson.

Miután azonban a bíróság kizárólag megfelelő bizonyítékok alapján rendelheti el a kényszergyógyítást, a rendőri szervek elengedhetetlen és felelősségteljes feladata az alkoholizmusra, iszákosságra utaló, illetve az azt bizonyító körülmények felderítése és kielégítő dokumentálása. Az italozők a heveny

részség állapotában, de különösen az idült alkoholisták gyakran lesznek áldozatok. Ez a körülmény újabb feladatok elé állítja a rendőri szerveket, mert itt az alkoholistával, mint sértettel kell számolni.

Magyarországi szabályozás

Először a III. Bn. előkészítése kapcsán hangzottak el javaslatok az alkoholizmus és a bűnözés szoros összefüggésére való hivatkozással hatékonyabb büntetőjogi és egyéb gyógyító-megelőző intézkedések bevezetésére.

A társadalmi védekezés 1945 után háttérbe szorult, ennek oka az a naiv elképzelés volt, amely a társadalmi-gazdasági rendszerváltás automatikus következményeként remélte az elmebetegségek, öngyilkosságok, bűnözés és alkoholizmus csökkenését. A törvényhozás 1961-ben vezette be büntetőjogi intézkedésként a kényszergyógyítást.

A Btk. 75. §-a adja meg a kényszergyógyítás alaptényállását: *„Az elkövető kényszergyógyítása rendelhető el, ha bűncselekménye alkoholisták életmódjával függ össze és hat hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik.”*

A tényállás megvalósulásának két konjunktív feltétele van. Egyrészt a kiszabott szabadságvesztés-büntetés hat hónapot meghaladó legyen, másrészt az elkövető alkoholisták életmódjával függjön össze a bűncselekmény elkövetése. *„A hat hónapot meghaladó, végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet mellett – amennyiben a cselekmény az elkövető alkoholisták életmódjával függ össze, és a kényszergyógyítás orvosszakértőileg is javasolt – ezen intézkedés elrendelése rendszerint nem melőzhető.”* (BH 2000. 139. I.)

A szakértő nem mindig képes – kiegészítő diagnosztikai vizsgálatok segítségével sem – biztosan dönteni akkor, ha a krónikus alkoholizmusra gyanús egyén rendszeres és túlzott alkoholfogyasztását tagadja, testi-lelki állapota nem romlott meg még annyira, hogy támpont lehessen, s az iratok sem egyértelműek. Ilyen esetben feltételes véleményt lehet csak

adni, mely szerint, ha egyéb adatok a vizsgált italozó életmódját igazolnák, akkor az alkoholfüggőség fennáll.

Kényszergyógyítást csak akkor javasolhat a szakértő, ha a bűncselekmény és az alkoholisták életmódja közötti összefüggést ki tudja mutatni. Tartós helyzetről, életmódról van szó, alkalmi italozás miatt – legyen bár mértéktelen – nem javasolható kényszergyógyítás. A kényszergyógyítás nem önálló intézkedés, hanem a szabadságvesztés végrehajtásához kapcsolódik, annak tartama alatt történik, kivitelezésére a büntetés-végrehajtási intézetben kerül sor.

A most ismertetendő esetben a 42 éves férfi gyermekkorától rendszeresen, jelentős mennyiségben ivott, az utóbbi években, mivel gyomorfekélye miatt bort nem tudott inni, napi 5–10 féldeci rumot fogyasztott. *„Egy héti kibírom ital nélkül”* – hangoztatta. Családjában több öngyilkos és italozó életmódot folytató személy volt található. Egy ideig középiskolába is járt, később igen nehezen szakmunkás-képesítést szerzett. Katona volt. Büntetve is volt, magánokirat-hamisítás és közlekedési vétség miatt. Tudja, hogy ittasan indulatos, agresszív, *„ezért nem is tartok kést magamnál”* – mondta.

A cselekmény napján délután már ittassá vált, áldomást is ittak, majd más ismerősökkel beszélgetett. Ott volt a kocsmában a későbbi sértett is, aki haragosa volt, és *„rossz szemmel nézett rá”*. Vele nem beszélgetett. Mégis 23 óra körül ezt az embert kereste. Egy másikra rá is fogta az aznap *„véletlenül”* nála lévő kését, de mikor látta, hogy nem az, akit keres, elengedte. Az utcán utánament a hazainduló sértettnek, és megszurta. Ezt követően hazament, és elaludt. Reggel a cselekményre nem emlékezett, az érte jövő rendőröktől tudta meg, hogy mit csinált. Súlyos testi sértéssel vádolták.

A vizsgálat során feltűnt az italozó külleme, kézreszketése. Pszichésen rendezett, nyugodt, tisztá tudatú volt. A cselekményre nem emlékezett, de nem is bagatellizálta, inkább egykedvűen vette tudomásul a történeteket, bár hozzátette, hogy *„nagyban bánja”* a tettét. Vérralkohol-vizsgálatot nem végeztek. Valószínűsíthető volt a közepes-súlyos fokú alkoholo-

los befolyásultság szokványos részegség formájában. Így a szakértők nem javasolták beszámíthatóságának korlátozását, alkoholfüggősége miatt viszont szükségesnek tartották kényszergyógyítást.

A kényszergyógyításra való kötelezés törvényi előfeltételeinek meglétét az elsőfokú eljárás során alaposan tisztázni kell. Megfelelő bizonyítékok alapján kell elhatárolni a szeszest italt mértéktelenül fogyasztó szokásos alkoholistákat a csupán esetileg lerészegedőktől, akikkel szemben ezt az intézkedést akkor sem lehet alkalmazni, ha a büntett elkövetése egyébként okozati összefüggésbe hozható a leltasodással.

A kényszerelvonó kezelés elrendelése nincsen ügyési indítványhoz kötve, hanem azt a bíróság minden olyan esetben, amikor alkalmazására törvényes alap van, hivatalból köteles elrendelni.

Előfordult, hogy a bíróság azért nem rendelte el a szokásos alkoholista terhelt kényszerelvonó-kezelését, mert a korábbi szabadságvesztés végrehajtása során a terhelt eredménytelenül hajtottak végre ilyen kezelést. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy amennyiben a megkívánt előfeltételek fennállnak, a bíróságnak ilyen esetben is el kell rendelnie a kényszerelvonó-kezelést.

Felmerült az a kérdés, hogy fiatalkorú bűnelkövetővel szemben lehet-e kényszerelvonó kezelést alkalmazni. A Legfelsőbb Bíróság olyan iránymutatást adott, hogy a rendszeresen és mértéktelenül szeszest italt fogyasztó alkoholista fiatalkorúval szemben – amennyiben orvosilag nem ellenjavallt – a kényszerelvonó-kezelés alkalmazásának nincsen akadálya.

Az a körülmény, hogy a fiatalokkal szemben alkalmazható nevelő, illetve gyógyító intézkedések között a kényszerelvonó-kezelés külön nem szerepel, ennek alkalmazását nem zárja ki.

A prevenció fontosságát hangsúlyozza a büntetőeljárásról szóló 1973. évi törvény 117. §-a:

(1) „A hatóságok kötelessége, hogy a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő, a büntetőeljárás során felderített okokról és körülmé-

nyekről a további cselekmények megelőzése végett az intézkedésre illetékes szervet külön jogszabály rendelkezései szerint értesítsék.”

(3) „A hatóság az eljárás befejezéskor értesíti az illetékes ideggondozó intézetet, illetőleg egészségügyi hatóságot, ha a kényszergyógykezelés, vagy a alkoholista terhelt kényszergyógyítása elrendelésének feltételei nincsenek meg, de megítélése szerint gyógyítása és gondozása szükséges.”

A kábítószer a rendszerváltozás után hazánkban is nagy mennyiségben megjelent, ezzel egyidejűleg elszaporodtak a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények. A Btk-ban részletesen szabályozott a visszaélés kábítószerrel törvényi tényállása, emellett kívánatos volna a kényszergyógyítás törvényi tényállását kiterjeszteni a kábítószer-élvező vagy kábító hatású anyagot fogyasztók által elkövetett bűncselekményekre is.

A kényszergyógyítás törvényi tényállása ellenben nem zárja ki az alkoholista életmódot folytató és kábító hatású anyagokat fogyasztó elitelt kényszergyógyításának elrendelését, ha a kábító hatású anyagok hatása és az alkoholista életmód együttesen jelentkeznek, hiszen ekkor megvalósul „az alkoholista életmódjával függ össze” törvényi kitétele. A problematikával kapcsolatban a Bács-Kiskun Megyei Bíróság határozatának indoklásában megállapította: „bizonyítást nyert, hogy a vádlott alkoholista életmódot folytat, ezenkívül rendszeresen – ragasztót – is szív, cselekményeit az alkohol és e szerek együttes hatásával összefüggésben való sítottamag, kényszergyógyítása indokolt”. (Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2. Bf. 61/1985. sz., BH 1986.126.)

A kényszergyógyítás végrehajtása

Az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 85. §-a szabályozza az alkoholisták kényszergyógyításának végrehajtását:

(1) „A végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt alkoholista kényszergyógyítását a szabadságvesztés végrehajtása alatt, a kijelölt büntetés-végrehajtási intézetben kell végezni”.

(2) „A kényszergyógyítás tartama alatt a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának a büntetés-végrehajtási intézeten belüli mozgásra és az elítélt életrendjére vonatkozó szabályai azokkal az eltérésekkel irányadók, amelyeket a kényszergyógyítás végrehajtása megkíván.”

(3) „A kényszergyógyítás nem folytatható, ha az elítélt a szabadságvesztésből szabadul.”

Az elítéltet a befogadás, illetve az ítélet jogerőre emelkedését követő 15 napon belül az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe (IMEI) szállítják valamennyi bv. irattal, érték- és letéti tárgyaival együtt. Egy hónapig kivizsgálják, majd zárójelentéssel ellátva a büntetés-végrehajtási fokozatának megfelelő intézetbe szállítják, és hat hónapig, kivételesen egy évig gyógyító-nevelő csoportban helyezik el.

„Az IMEI ellátja a kényszergyógyítás szakmai, módszertani irányítását, ellenőrzi a terápiás program végrehajtását...” (OP. 3.§ (2))

Az IMEI központi kivizsgáló és módszertani osztály feladata a kényszergyógyításra kötelezett elítélt (Btk. 75. §) központi kivizsgálása, a komplex kivizsgáló tevékenység és a kényszergyógyítás végrehajtásának szakmai-módszertani irányítása, ellenőrzése.

A kivizsgálás történhet a gyógyító-nevelő csoportban is, a bv. országos parancsoka jelöli ki az intézetet, amennyiben ehhez a személyi és a tárgyi feltételek biztosítottak.

A büntetés-végrehajtás országos parancsokának 0128/1984. sz. intézkedése nyújt Módszertani Útmutatót a gyógyító-nevelő csoportok működéséhez. „A gyógyító-nevelő csoportban kell elhelyezni azt az elítéltet, akinek kényszergyógyítását rendeltek el (Btk. 75.§.9), akinél a bíróság korlátozott beszámítási képességet állapított meg (Btk. 24.§ (2)).

A kényszergyógyításra kötelezett elítéltek esetében a kivizsgálás időtartama legfeljebb 30 nap, tehát csak a maximális időtartam van szabályozva. Ezen belül a kivizsgálás tényleges időtartamának megállapítása – az IMEI-ben – a KKMÓ főorvosának hatáskörébe tartozik.

Az IMEI-ben az alkoholisták kivizsgálásának régóta kialakult, jól bevált módszertana van. A kivizsgálási zárójelentések meghatáro-

zott formában készülnek, a javaslatok minden esetben magukban foglalják a terápiás programot, amelyet a gyógyító-nevelő csoportban kell végrehajtani.

Az IMEI-ben készült kivizsgálási zárójelentésekben meg kell jelölni, hogy a gyógyító-nevelő csoportba való beutalási javaslat mi alapján történik. A bíróságoktól az IMEI-be érkezett igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemények másolatát az elítélt egészségügyi törzslapjában helyezik el.

Amennyiben a kivizsgálást a gyógyító-nevelő munkacsoport tagjai végzik el, feladatuk a következő: a bv. intézet orvososa felveszi a beteg kórelőzményét, testi vizsgálatot végez, gondoskodik a laboratóriumi és egyéb műszeres vizsgálatok elvégzéséről, közreműködik a krízisintervenciós tevékenységben. A nevelő tájékoztatja az elítéltet a kivizsgálás menetéről, a gyógyító-nevelő csoport napirendjéről, elemzi az elítélt élettörténetét, rámutat az alkoholizmus és a bűnelkövetés kapcsolódási pontjaira, javaslatot tesz az elítélt szakmai képzésben való részvételére és munkáltatására, részt vesz a pszicho- és szocioterápiás tevékenységben és a krízisintervenciós munkában.

A pszichológus elvégzi az elítélt explorációját, véleményt mond intelligenciájáról, az életvezetési zavarokról, a szocializációs hibákról, javaslatot tesz az egyéni és csoportos pszichoterápiás formákban való részvételre, véleményezi a családterápia szükségességét, részt vesz a pszicho- és szocioterápiás tevékenységben és a krízisintervenciós munkában.

A pszichiáter elvégzi a pszichiátriai vizsgálatot, értékeli az alkoholbetegség pszichiátriai tüneteit, meghatározza az egyéni és csoportos pszichoterápiás formákban való részvételt, beállítja az elítélt gyógyszerelését, részt vesz a pszicho- és szocioterápiás tevékenységben és a krízisintervenciós munkában, amennyiben a kivizsgálás meghaladja a de-centrum illetékességét, javaslatot tesz a bv. intézet orvosának az elítélt IMEI-be történő beutalására további kivizsgálás céljából.

A kivizsgálás befejezésekor zárójelentést kell készíteni, amely tartalmazza a vizsgálatok és a terápiás tevékenység tapasztalatait. Ezek

alapján javaslatot kell tenni a testi betegségek kezelésére, az egyéni, kis- és nagycsoportos pszichoterápiában, kreatív terápiában, családterápiában való részvétel szükségességére, alkoholelles klubtevékenységbe történő bevonásra, munkaterápiára, iskolai szakmai oktatásra, külön napirendi előírásokra.

A kivizsgálást meg kell szakítani, ha egészségügyi körleti elhelyezést igénylő betegség lép fel, vagy olyan adat válik ismertté, amely meghaladja a decentrum illetékességét.

A kivizsgálás után – a zárójelentéssel ellátott elítéltet – a befogadási eljárást követően elhelyezik a gyógyító–nevelő csoport körletén. A kényszergyógyítás kezdete az a nap, amikor az elítéltet a nevelő befogadja a csoportba, ezt a nevelési anyagba bejegyzik, és értesíti az igazgatási szolgálatot a kényszergyógyítás megkezdéséről. Az igazgatási szolgálat állapítja meg a kényszergyógyítás befejező napját, erről a nevelőt tájékoztatja.

A gyógyító–nevelő csoportot külön, a bv. intézet jól elkülöníthető körletrészén kell elhelyezni. Követelmény, hogy rendelkezésre álljon olyan nagyobb méretű helyiség, ahol a csoportos, kulturális és szabadidős foglalkozások megszervezhetőek.

A csoporton belül – amennyiben elegendő férőhely áll rendelkezésre – el kell különíteni a különböző büntetés-végrehajtási fokozatba sorolt elítélteket, ezen túlmenően pedig a kényszergyógyításra ítélteteket és a személyiségzavarban szenvedőket. A gyógyító–nevelő csoport részére külön napirendet kell készíteni, amelynek illeszkednie kell a bv. intézet napirendjéhez.

Az elítéltek a vállalati vagy költségvetési munkáltatás keretében teljes munkaidőben foglalkoztathatók, akik csökkent munkaképességűek vagy munkaképtelenek, azoknak meg kell szervezni a terápiás munkáltatást.

seget, szakmai felkészültséget kíván a munkacsoport tagjaitól. A programban megadott kereteket kell megtölteniük tartalommal, amelyek sikerességét a személyi és tárgyi feltételek jelentős mértékben befolyásolják.

Azokban az esetekben, amikor a munkacsoport tagjai úgy látják, hogy a terápiás program hatástalan, új programot készítenek, és az elítélt teljes anyagával felterjesztik az IMEI-be jóváhagyás végett.

A terápiás programokat úgy kell szervezni, hogy a kényszergyógyításra kötelezett alkoholisták terápiás kezelése lehetőleg valóban 6 hónapig tartson, mert esetükben a 6 hónap letelte után nincs lehetőség intenzív terápiás beavatkozásra. Ez azokban a csoportokban jelent problémát, ahol magas a kényszergyógyításra ítélték létszáma, és emiatt az effektív kezelés 3-4 hónapra csökken.

Legalább 2 havonként felül kell vizsgálni minden gyógyító–nevelő csoportban elhelyezett elítélt állapotát.

A csoportból való kihelyezéskor mindenkiről összefoglaló véleményt kell készíteni, amely tartalmazza a kivizsgálás legfontosabb adatait, az alkalmazott terápiás formákat, ezek hatásosságát, az elítélt viselkedését a csoportban tartózkodás alatt, esetleg javaslatot a bv. intézeten belüli gondozásra, majd ha szabadul, az utógondozásra.

Ügyelni kell arra, hogy a gyógyító–nevelő nyilvántartó lapon szereplő olyan bejegyzések ne kerüljenek tovább, amelyek az orvosi titoktartás alá esnek, az elítéltre nézve kompromittálóak, vagy miattuk hátrányos helyzetbe kerülhet.

A gyógyító–nevelő nyilvántartó lapot az elítélt szabadulása után sem szabad selejtezni, mert a tapasztalatokat fel kell használni az elítélt esetleges újabb szabadságvesztése alkalmával.

A kényszergyógyításra utalt elítélt a gyógyító–nevelő csoportban hat hónapig, kivételesen 1 évig helyezhető el. Hat hónap letelte előtt csak az IMEI írásbeli hozzájárulásával helyezhető ki a csoportból. Kihelyezéséről a csoportot vezető nevelő dönt, döntését a parancsnok hagyja jóvá.

A kényszergyógyítás 6 hónapos időtartamát meg kell hosszabbítani, ha a csoportban

Gyógyító–nevelő tevékenység

A csoportokban az érdemi gyógyító–nevelő munka a kivizsgálási zárójelentésben megfogalmazott terápiás program szerint zajlik. Megvalósítása nagyfokú önállóságot, ötletes-

tartás 30 napnál hosszabb időre megszakad a következő okokból: kórházi ápolás, tárgyalás, szakértői vizsgálat, pótnyomozás, a büntetés félbeszakítása. A hosszabbítás időtartama a megszakítás idejével azonos.

Meg lehet hosszabbítani a kényszergyógyítás időtartamát, ha a hátralévő büntetési idő a 3 hónapot nem haladja meg, és nevelése szempontjából indokolt az érintett gyógyító–nevelő csoportban tartása.

A gyógyító–nevelő csoportból kihelyezett elítéltek sok esetben további gondozást, támogatást, nagyobb odafigyelést igényelnek, mint egészséges társaik. Ezért lehetővé kell tenni számukra, hogy problémáik megoldásában a gyógyító–nevelő team illetékes tagjához fordulhassanak, másrészt hogy antialkoholista klubterápiára visszajárjanak. Biztosítani kell, hogy a kihelyezett elítéltekkel 3 havonként az intézet orvosa és a nevelő foglalkozzon. Amennyiben az intézetben van főállású pszichológus, akkor a gondozás a pszichológus feladata.

Mindenkinél, aki gyógyító–nevelésen esett át, meg kell vizsgálni szabadulása előtt a pártfogó felügyelet alá helyezés szükségességét. Akiknél ez indokolt, a nevelő javasolhatja magatartási szabályként elrendelni, hogy 5 napon belül keresse fel a területileg illetékes ideggondozót. A kényszergyógyításra kötelezett szabadulásáról – utógondozása céljából – tájékoztatni kell a szabaduló lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes idegbeteg gondozó intézet vezetőjét, és meg kell küldeni az összefoglaló vélemény egyik példányát. Az ideggondozó intézettel közölni kell továbbá, hogy a kényszergyógyítást végrehajtották-e vagy sem.

A jog alapvető feladatai közé tartozik a kialakult társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok normáinak megfogalmazásán túl a megfelelő magatartásra való orientálás is. A büntetőjog az állam igényeinek megfelelően oly módon határozza meg a tilalmazott magatartásokat, hogy a tiltó rendelkezések megszegőit büntetéssel fenyegeti.

A jogi normák ösztönös vagy tudatos követése egyfelől a törvényesség egyik biztosíté-

ka, másfelől a személyiség alakításában az egyén jogtudatára, és az ennek megfelelő cselekvés kialakítására gyakorol hatást. A személyiség alakulásában az egyéni tudatba beépült jogi normák is közrehatnak, a jog és ezen belül a büntetőnormák is nevelő hatásúak.

Az alkoholisták kényszergyógyításának esetében a törvény céljának eredményes végrehajtása nehézségekbe ütközik, mivel a szenvedélybetegek alapvető problémája a jelentős mértékű személyiségzavar, nem eleendő a detoxikálás, hanem komplex gyógyítási módra van szükség, melyhez a kezelt személynek is pozitívan hozzá kellene járulnia.

A „büntetni vagy gyógyítani” kérdés felvetésére nem lehet kizárólagos választ adni. Az alkoholizmus terjedését a társadalom védelme érdekében büntetőjogi eszközökkel is meg kell akadályozni, illetve terjedését mérsékelni kell. Nem állíthatjuk, hogy ez az egyetlen módszer, azt sem, hogy ez a leghatásosabb eszköz. A büntetőjogi fenyegetettség, a felelősségre vonás és a kiszabott büntetés mind az elkövetőre, mind más személyre nevelő hatásúak, amelyek attól is függenek, hogy a kiszabott büntetések milyen mértékben válnak ismertté.

Az alkoholbetegség megnyilvánulásának vannak enyhébb és súlyosabb formái. Az alkoholfüggőség nem egyik pillanatról a másikra, hanem relatíve hosszabb idő alatt alakul ki. Egyéni érzékenységtől függően elérheti azt a fokot, amikor már orvosi kezelés, gyógyítás szükséges ahhoz, hogy az egyén az alkohol élvezetétől tartózkodjon.

A bűncselekményt elkövető alkoholistát, amennyiben a Btk. 75. §-ának tényállási elemei megvalósultak, büntetve gyógyítani, illetve gyógyítva büntetni kell. Az ehhez szükséges törvényi feltételek adottak, a büntetés végrehajtás során a gyógyító–nevelő csoportban folyó munka eredményessége azonban sok szubjektív tényezőtől is függ, amely az eredményességet nagymértékben befolyásolja. Megfontolásra érdemesnek tartom az alkoholisták kényszergyógyítása során szerzett tapasztalatok alkalmazását a drogfüggők esetében is.

Polyák Annamária

Felhasznált irodalom

- Barabás Bertalan:** *Az alkoholizmus megelőzésének egyes jogi kérdései.* Alkoholológia, 1987/1. 13–20.
- Göllesz V. – György M.:** *Alcoholdilemma.* Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- Gönczöl K. – Korinek L. – Lévai M.:** *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll.* Corvina, 1998.
- Györgyi Kálmán:** *Büntetések és intézkedések.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Holzberger Mária:** *Betegségkonceptió és kötelezés.* Alkoholológia, 1992/1–2. 38–42.
- Huszár I., – Kuncz E.:** *Igazságügyi pszichiátria.* Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 1998.
- Károly J. – Müller E.:** *Az alkoholbetegek gyógyításával és védelmével kapcsolatos jogszabályok.* Alkoholológia, 1987/1. 6–12.
- Kárpáti Endre:** *A magyarországi alkoholizmus elleni küzdelem múltjából.* Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- Környei E. – Kassai-Farkas Á.:** *Az alkoholbetegség és neuropszichiátriai szövődményei.* Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 1997.
- Lakatos I. – Nagy L.:** *A szenvedélybetegségek kényszergyógyítása.* Magyar Jog XXXVI. évf. 71–73. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1989.
- Levendel László:** *Alkoholizmus elleni küzdelemünk hatékonysága.* Alkoholológia 1976/7. 56–63.
- Magyar István:** *Pszichiátria.* Semmelweis Kiadó, Budapest, 1993.
- Makela K. – Room R.:** *Az alkoholpolitika és a részek jogai.* Alkoholológia, 1984. 3–4. 1–4.
- Módszertani útmutató a gyógyító–nevelő csoportok működéséhez.** Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, 1984.
- Podlóczy György:** *Gondolatok az alkoholizmus elleni küzdelem jogi eszközeiről.* Alkoholológia, 1987/1. 21–27.
- Rácz György:** *A Legfelsőbb Bíróság kényszerelvönő kezeléssel kapcsolatos iránymutatásai.* Alkoholológia, 1970/3–4. 88–93.
- Raska László:** *Kötelezés és gyógyítás az alkoholológiában.* Alkoholológia, 1989/4. 1–10
- Somogyi Endre:** *Igazságügyi Orvostan.* Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Tolnai Kálmán:** *Mámor.* Népszava Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Tóth Tihamér:** *Az alkoholizmus szociálpolitikai, kriminológiai és viktimológiai jellemzői. I. rész, II. rész, III. rész.* Alkoholológia, 1979/10. 1–9. 77–83. 148–153.
- Útmutató az alkoholbetegség felismeréséhez, gyógyításához és megelőzéséhez.* Munkaterápiás Intézet Pomáz, Dolinai Osztálya, 1992.
- Vókó György:** *Magyar büntetés-végrehajtási jog.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999.

A védelem formái

Kapcsolattartás a védő és a terhelt között

A védői tevékenység hatékonyságához elengedhetetlenül szükséges a terhelttel való érdemi kapcsolatfelvétel és -tartás. A szabadlábban levő terheltek esetében ezzel kapcsolatban nem merül fel olyan kérdés, amit vizsgálni kellene, a fogvatartottaknál azonban annál inkább. A jelenlegi magyar szabályozás szerint több helyen lehet végrehajtani fogvatartást, amibe beleértendő az őrizet és az előzetes letartóztatás, valamint új intézményként – 2000. március 1-jétől – a házi őrizet, mint a lakhelyelhagyási tilalom speciális formája. Felnőttkorúak esetében büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában, katonák esetében katonai fogdában, míg fiatalok esetében a büntetés-végrehajtási intézeten és a rendőrségi fogdán kívül lehetőség van javítóintézeti elhelyezésre.

Az új Be. szabályozása szerint a legsúlyosabb kényszerintézkedés végrehajtására a büntetés-végrehajtási intézet lesz a fő szabály, a rendőrségi fogda a kivételes, miután egyértelművé vált, hogy az előzetes letartóztatottak helyzete a rendőrségi-katonai fogdában hátrányosabb, mint az intézetekben, ráadásul a fogdák java része¹ nem felel meg a nemzetközi követelményeknek.

A védő és a (fogvatartott) terhelt kapcsolattartása a helykülönbségeken kívül három fő kontaktforma köré csoportosul, nevezetesen a személyes kapcsolattartásra, a levelezésre és a telefonálásra.

Személyes kapcsolat

Az első problémakör a kapcsolatfelvételhez kötődik. Már ez is nehézséget jelenthet mind a terheltnek, de különösen a védőnek². Az első kérdés, mikor léphet kapcsolatba a terhelttel a védő. A háromnapos kötelező védői kirendelési időtartam, illetve határnap, ami a hatóságot terheli, csak késedelmes védői bekapcsolódást tesz lehetővé. Az időhatáron kívül gondot jelent maga a kapcsolatfelvétel, hiszen a fogvatartott nem tud meghatalmazást adni, levélbeli vagy telefonüzenetet nem írhat a még nem létező védőnek, esetleg hozzátartozó híján az értesített védőjelölt, netán önkéntesen fellépő védőüggyvéd³ nem rendelkezik megbízással, így azt felmutatni sem tudja, ebből adódóan nem tud belépni egyik intézménybe sem. Az őrizetben levő terheltek pedig jogszabályi kötelezettség híján szinte nem is találkoznak a védővel⁴.

A kapcsolatfelvételt követő kapcsolattartás esetében is fellelhetők mind jogszabályi, mind jogalkalmazói hiányosságok. Mind az általam⁵ mind a mások által elvégzett empirikus⁶ felmérések azt igazolták, hogy a fogvatartott terheltekkel való védői kapcsolattartás egyenetlen, különösen a kirendelt védők által végzett tevékenység kifogásolható. A *Védő a büntetőeljárásban* c. PhD értekezésem adatgyűjtése során 1998/1999-ben, 1273 ügyirat áttekintésén túlmenően kérdőíves felmérést végeztem jogalkalmazók (bíró, ügyész, ügyvéd, rendőr) és fogvatartottak körében.

Ennek egyrészt oka azon jogszabályi gyengeség, hogy a kirendelt védő nem kap javadalmazást, de költségtérítést sem a kapcsolattartásra. Nem térítik sem munkaidejét, sem az utazással, esetleges szállással kapcsolatos kiadásait. Csakúgy nem, mint külföldi terhelte esetében az elengedhetetlenül szükséges tolmács díját sem. Így utóbbi esetében vagy maga biztosítja azt, netán nyelvtudásával segít a terhelten, vagy egyáltalán nem jön létre kontaktus. Tolmácsot a hatóságnak csak az eljárási cselekményekhez kell biztosítania, a védő és a terhelte közötti kommunikációhoz nem. Ez a jogszabályi rendelkezés, pontosabban rendelkezéshiány sérti a különbségtétel nélküli eljárás tilalmának elvét.

A harmonikus kapcsolattartást nehezíti, hogy a fogva tartó intézmények túlnyomó többsége hivatali rendszerben engedélyezi csak a védői belépést, kizárja hétfvégeken, munkaidőn túl, sőt még az ún. étkeztetési órákban is. Így előfordulhat és elő is fordult olyan eset, hogy a pénteken őrizetbe vett személyt úgy tartották fogva és tartóztatta le a bíróság, hogy (akár meghatalmazott, akár kirendelt) védőjével egyáltalán nem találkozhatott.

Ügyancsak korlátozó tényezőnek és a védelem alkotmányos jogát is sértő megoldásnak találok azt az építésügyi szabályzatok által elfogadott kialakítást, amely üveg(plexi)falat húz a terhelte és védője közé a rendőrségi fogdáiban. Az üvegfal „lealacsonyító” kiszolgáltatottságot növelő volta mellett lehetetlenné teszi a védő és a terhelte közötti „intim”, az ügyre vonatkozó, szigorúan az ügyvédi titok körébe is tartozó párbeszédet lefolytatását, miután egymás megértése, meghallása, a terhelte által elmondottak magnószalagon való rögzítése⁸ érdekében kiabáláshoz, de mindenképpen hangos beszédhez kell folyamodniuk. Ennek pedig nem lehet fültanúja egyetlen e szűk körön kívül álló személy, hiszen éppen ennek biztosítására vezették be a védővel való ellenőrzés nélküli kapcsolatot.

A hatályos büntetőeljárás törvényen túlmenően a 19/1995 (XII. 13.) BM-rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről 3.§ (4) bekezdése is úgy fogalmaz: „A fogvatartott biztonság felügyelet mellett, ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot.”

Ennek értelmezésére segítségül hívom az R (80) 11. sz. Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Ajánlásának 33. pontját, amely az ítélethozatalt megelőző fogva tartásról szól: „Az el nem ítélt fogvatartott és jogi képviselője közötti beszélgetéseknek a rendőri vagy intézeti megbízott láttára, de hallótávolságon kívül kell lefolyjniuk. A szigorú őrizet alatt fogvatartottak esetében azonban a látogatást az öröknek látó- és hallótávolságon belül kell megoldani, kivéve a védővel való találkozást.”

A kérdést érinti az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1987. február 12-én elfogadott (87) 3. sz. ajánlása az Európai Büntetőszabályzatról, amely 93. pontjában rögzíti, hogy az ügyvéd látogathatja a terhelte, „bizalmas információkat” adhat át és hallgathat

meg, ingyenesen tolmácsot vehet igénybe. A védő és a terhelt érintkezését szemmel lehet tartani, de sem közvetlenül, sem közvetve nem szabad lehallgatni, még titkos információszerezés céljából sem, kivéve a védői bűnpártolás alapos gyanúját.

A „védőfal” egyúttal azt is eredményezi, iratokat közösen tanulmányozni nem tudnak, továbbá írásbeli feljegyzéseket, iratokat sem tudnak egymásnak átadni az ellenőrzés későbbi, más formájú felsejlése nélkül. Nincs igazán elfogadható magyarázat, érv a léte-re, annál inkább nincs, mivel a büntetés-végrehajtási intézetekben ilyenekkel nem találkozunk, ott szabadon, elválasztófalak nélkül ül egymással szemben, közelségben védő és fogvatartott.

Ha a védőt kívánják védeni a rendőrségi fogdán belül, ez egyrésztől nem életszerű, miután a fogvatartott rendszeresen egyedül a védőjével találkozhat, akiben igen sanyarú helyzetében bízhat, másrészt ennek kockázati vállalása ellen még egyetlen védő sem tiltakozott. Ha pedig a cél az, hogy egymásnak ne adjanak át bármiféle eljárást veszélyeztető tárgyat, azt nem üvegfalal kell megoldani, hanem a terhelt esetében előzetes és utólagos ruházatátvizsgálással, a védőügyvéd esetében (miután szinte kizárólagosan ők járnak el jelenleg, az új Be. szerint már törvény által deklaráltan) elégnek kell lenni a fegyelmi, etikai, illetve esetleges büntetőjogi felelősségre vonás fenyegetettségnek.

Miután nincs a védelem alkotmányos és büntetőeljárás elvénél magasabb rendű érdekek, amely miatt arányos és szükséges lenne a jog korlátozása, így a magyar Alkotmány-

bíróság következetes értelmezését is alapul véve álláspontom szerint az üvegfal (rács) léte alkotmányéértő.

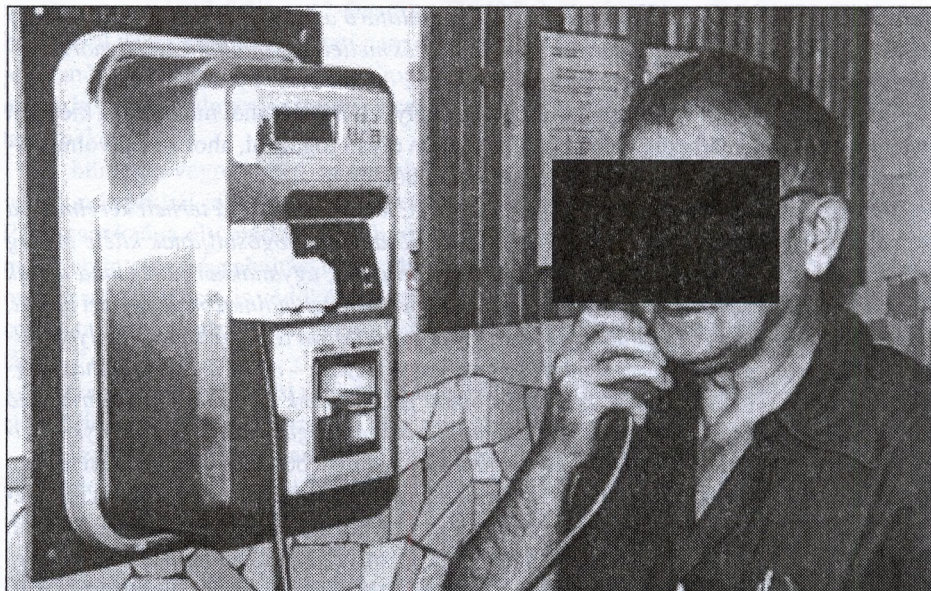
A házi őrizet jelenlegi szabályozása felveti azt a kívánalmat, hogy a bírósági elrendelő határozatban meg kell jelölni a védő irodáját is, mint úti célt, ahova a terhelt alkalmanként eltávozhat. Ennek hiányában ugyanis nem jöhet létre hatósági hivatali helyiségeken kívüli konzultációs hely, mivel a védőügyvéd az etikai kódexe szerint nem keresheti fel védencét annak lakásán. Másik megoldásként vetődik fel, hogy az ügyvédi magatartási szabályt kell enyhíteni, igazítani a megváltozott viszonyokhoz, azonban ezt nem tartom szerencsésnek több okból, legfőképpen az ügyvédi titok szempontjából.

Levelezés a védő és a terhelt között

„A fogva lévő terhelt a védőjével szóban és írásban ellenőrzés nélkül érintkezhet” – rögzíti a Be. 44. § (6). A megfogalmazás egyetlen okból bírálható; nem derül ki biztosan, hogy ugyanezt megteheti a védő is, vagyis a védő is ellenőrzés nélkül érintkezhet a terhelttel mind szóban, mind írásban. Életszerű és elfogadható, hogy a védő keresi meg a fogvatartottat akár levélben, táviratban. Még sürgősebb esetben, álláspontom szerint nem kizárt, hogy ez telefonon is megtörténhessen, azaz a védő a fogva tartás helyén rendszeresített telefonon tájékoztatja védencét. Erre jelenleg gyakorlati példát nem hallottam, ilyen felkészültséget sem a büntetés-végrehajtási intézetekben, sem a fogdánál nem tapasztaltam. Végképp nem jöhet szóba a jelenlegi életviszonyok között, hogy a védő számítógépes levelet (e-mailt) küldjön védencének, mivel ilyen gépesítettséggel egyik intézmény fogvatartottjai sem rendelkeznek. Nem tartom azonban futurisztikusnak, hogy a fogvatartottak a könyvtárlátogatás keretében számítógéppel is találkozzanak a jövőben, és azon internetezzenek, netán levelet írjanak vagy fogadjanak. A számítógép-kezelés még képzési programjuk része is lehet.

A levelezés hatósági ellenőrzése nehezen észlelhető, még inkább bizonyítható. Gyakorta egyik fél részére sem derül ki, a fogvatartottak nem is szeretik ezt a formát, mint ahogyan a védők sem szoktak ezzel élni, elsősorban rossz tapasztalataikból adódó bizalmatlanságból. A Helsinki Bizottság keretében végzett tapasztalataim alapján a fogvatartotti leveleket a rendőrségi fogdák személyzete az előadónak küldi fel, még akkor is, ha szabályos külalakkal, bélyeggel van ellátva, annak ellenére, hogy a fogdán szintén ismerik a terhelt védőjét, arról nyilvántartást vezetnek. Ez is – valamint a gyakori késedelmes kézbesítés – azt sugallja a terheltnek, mintha valami kontroll lenne, mással ugyanis nem magyarázható a továbbítás, valamint annak lassúsága. Az előadónak még arról sem kell tudnia, hogy egyáltalán levelet küldött a terhelt védőjének, arról pedig végképp nem, milyen gyakorisággal.

A rossz gyakorlati tapasztalatok mellett visszaveti a levelezést az a tény is, hogy érdemi szankciója a védelem szempontjából nincs az esetleges normaszegésnek, miközben súlyos hátrányokkal járhat. Az ellenőrzés esetleges észlelése esetén bizonyítási nehézségek lépnek fel, a terhelti, védői panasz nem biztos, hogy eléri célját, ha pedig ez mégis sikerülne, az esetleges munkaügyi felelősségre vonás nem ellensúlyozza azt a hátrányt, ami –

mindenekelőtt a terhelt – levél tartalmából kitudódott, ami az ügy érdemére vonatkozóan jogosulatlanul a hatóság tudomására jutott. Az sem vigasztalja a védelmet, hogy a törvényi szabályozás szerint az ilyen módon beszerzett bizonyíték nem használható fel. Az abban foglalt adatot, az abból nyert információt ugyanis hozzáértő módon perrendszerűvé teheti az eljáró hatóság.

A jogsértés súlyát jól jelzi az Emberi Jogok Európai Bíróságának következetes gyakorlata is, amely több határozatában elmarasztalta a törvénysértőn eljáró hatóságok állami tetteit. Domenchini Olaszország elleni 1996-os ügyében kimondta, hogy sértette az Egyezmény 8. cikkét (a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) az a tény, hogy a börtönben lévő személy levelezését – ide értve az ügyvédjével folytatott levelezést is – a börtönhatóságok ellenőrizték.

Megsértették továbbá a 6. cikk 3/b pontját (a védekezés előkészítéséhez szükséges eszközökkel való rendelkezést) azzal, hogy a kérelmezőnek ügyvédjéhez írt, a semmisségi panasz benyújtásához szükséges indokolást tartalmazó levelét felbontották, elolvasták, és a Semmitűszékhez történő benyújtásra nyitva álló tíznapos törvényi határidő után adták csak át neki, így az ügyvéd azt késve adta be.⁹

Telefonálás a védő és a fogva tartott terhelt között

A büntetés-végrehajtási intézetekben rendezett a terhelt védőnek való telefonálása, a fogdák esetében azonban ez nem igaz. Annak ellenére nem lehetséges a terhelti telefonálás, hogy erről a már idézett 19/95. (XII. 13.) sz. hatályos fogdarendelet 6.§ (5) bekezdé-

se rendelkezik: „A fogvatartott távbeszélő használatára a fogva tartást végrehajtó szerv lehetőségei szerint jogosult. A távbeszélő ellenőrzés mellett használható, az ellenőrzés tényéről a fogvatartottat tájékoztatni kell.”

Még ott sem találkozik a gyakorlat a jogszabályi előírással, ahol műszakilag kiépített telefonvonal van, márpedig még nem találkoztam olyan fogdával, ahol ne lett volna távbeszélő rendszeresítve, legalább biztonsági okokból.¹⁰

A szakirodalomban felmerült olyan álláspont, amely szerint „a terhelt kérelmére a rendőri szerv közreműködésével hívott távbeszélő-állomás jogosultjának kiléte elvileg ellenőrizhető ugyan a közzétett nyilvántartások alapján, ugyanakkor nincs mód annak korlátozására, hogy a védenc valóban a kirendelt vagy meghatalmazott védőjével beszél, s nem pedig éppen a szabadlábon védekező vagy az üldözött tettestársával. Az ilyen »ellenőrzés« ugyanakkor – jórészt munkaigényessége folytán – nem várható el a hatóságtól, de az sem feledhető, hogy az ilyen, a hívott fél kilétének megállapítására irányuló kontroll eredményének kétségtelenségében, megbízhatóságában is alig reménykedhetnének a nyomozó szervek.”¹¹ Borai Ákos szerint jogsértő a büntetés-végrehajtási intézetek fentebb jelzett telefonhasználati gyakorlata, mivel ellenőrizhetetlen a hívott fél kiléte és így értelmetlenné válik a fogva tartás is, amely az összebeszélést kívánta kizárni.

Ezt az egyedi álláspontot elfogadni nem tudom, mivel a gondolatmenet alapján megkérdőjelezhető a személyes kapcsolattartás és a levelezés jogossága is. Hiszen ott sem ellenőrizhető egyértelműen és biztosan, hogy a védő nem nyújt-e át valamilyen társbéli üzenetet, iratot stb., illetve, hogy a védőnek szóló levélben nincs-e másnak szóló üzenet, irat. Ott is csak tartalmi ellenőrzéssel győződhetnénk meg 100 százalékosan a védői üzenet valóságáról, azonban ez – mint ahogyan Borai Ákos is helyesen rámutat – jogsértő lenne. A szabályok megkerülésének pusztá lehetőségéből nem lehet arra következtetni, hogy meg is kerülik, és erre alapozva nem szabadna magát az intézményt kirekeszteni.¹²

¹³

Hogyan tovább?

A problémafelvetések után – álláspontom szerint – az alábbi változtatásokra van szükség a harmonikus, jogállami követelményeknek megfelelő érintkezéshez a védő és fogvatartott terhelt között.

Az őrizetbe vételkor védőt kell kirendelni „az eljárás alá vont személy” részére, ha már nincs meghatalmazott védője. Szándékosan használtam az idézőjeles kifejezést, ezt használja az alkotmány már idézett rendelkezése is.¹⁴ Ezáltal már az első terhelti kihallgatásnál megvan az elvi és gyakorlati lehetősége a védői részvételnek, miután a hatóság rövid úton is értesítheti a védőt a kirendelés tényéről, illetve a terhelti kihallgatás időpontjáról. Ezáltal az előzetes letartóztatás előtti meghallgatáson, sőt már azt megelőzően létrejöhethet a védő és terhelt közötti kapcsolatfelvétel. A kötelező védelmi esetek körét tehát ki kell terjeszteni az őrizetbe vett személyekre. Ez lenne megfelelő azon Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmány 15. cikkely (3) bekezdése b. és d. pontjában, az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által (ENSZ Officinal Records of the General Assembly, Forty – sixth Session, Supplement No. 40, 166. szakaszában), továbbá az Európa Tanács Minisz-

teri Bizottsága 1987. február 12-én elfogadott (87) 3. sz. ajánlása az Európai Büntetőszabályzatról 93. pontjában rögzített nemzetközi követelménynek is, amely előírja, hogy a jogi tanácsadás, a védelemhez való jog lehetőségét nem sokkal az őrizetbe vétel után (a másik két megfogalmazás szerint a letartóztatás, illetőleg a bebörtönzés pillanatától) biztosítani kell.

A büntetés-végrehajtási intézetekben a meghatalmazással nem rendelkező, de védői szándékkal jelentkező jelöltek bebocsátását a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága oly módon szabályozhatja, hogy lehetőséget teremtsen a terhelt számára, ha a büntetés-végrehajtási intézet képviselőjének jelenlétében szabályos meghatalmazást ad a potenciális védőként megjelenő személynek. Ezt követően már a hatályos meghatalmazás birtokában, ellenőrzés nélkül sor kerülhet az ügyvédi beszélő megtartására.¹⁵

Ugyanezen megoldással a fogdarendeletnek is lehetőséget kell nyújtania, hogy az ügy előadójának jelenlétében történjen meg a meghatalmazás adása.

Célszerű lenne módosítani a büntetőeljárás során kirendelt védő díjáról és költségeiről szóló 1/1974. (II. 115.) IM-rendeletet olyképpen, hogy a kirendelt védőt díj megilletse a terhelttel való kapcsolattartásért, beleértve az igénybe veendő tolmács díját is.

A kirendelt védők mulasztásai esetében pedig, miután az államnak, mint ahogy már korábban utaltam rá –, biztosítani kell a hatékony jogi képviseletet, kötelessége azt is ellenőrizni, hogy az ügyvéd elvégezte-e a feladattal járó munkát. Eszerint a kirendelt ügyvédet ellenőrizni kell, kötelezni a munka rendes elvégzésére, vagy átadni másnak az ügyet.¹⁶ Szükség szerint pedig fegyelmi felelősségre vonást lehet kezdeményezni.

Mind a büntetés-végrehajtási intézetekkel, mind a fogdák rendjével kapcsolatos szabályozást olyképpen kell módosítani, hogy egyértelművé váljon a védő és terhelt közötti érintkezés lehetséges időszaka, amely nem korlátozható hivatali rendre. Lehetőséget kell adni a hivatali munkaidőn túli védői bejutásra, kapcsolatfelvételtel és -tartásra. Ugyanilyen módosítást igényel az – álláspontom szerint – alkotmányellenesnek is minősíthető elválasztó üveggplexi, rácsfal használata az ügyvédi beszélőhelyiségben. Feloldását javaslom a büntetés-végrehajtási intézetek mintájára.

A házi őrizet elrendelése esetén a védelem alanyainak (terhelt, védő) célszerű előzetesen indítványozni az ügyben érintett hatóságoknak a védővel való kapcsolattartás engedélyezését akkor is, ha az őrizetesnek még nincs védője. A hatóságoknak, mindekelőtt a bíróságoknak – a későbbi anomáliák elkerülése érdekében – határozatban kell lehetőséget adni a védővel való kapcsolattartásra, az erre vonatkozó mozgásra.

A terhelti védőnek szóló levelezés megnyugtató módját javasolja *Herke Csongor*:¹⁷ lássa el kísérőborítékkal a terhelt a védőnek írt levelet, így a címzett előadó a lezárt borítékú védői levelet tudja továbbítani további ellenőrzés nélkül.

A magam részéről további egyszerűsítésként javaslom, hogy a fogdából közvetlenül a védőhöz irányítsák a levelet, mindenféle közbeiktatás nélkül. Ezt rögzíteni lenne ildomos a fogdarendeletben is. Ugyanígy egyértelműen és „lehetőségi” engedmény nélkül kötelezni kell a fogva tartó fogdákat rendeleti módosítással, kógens szabályozással, hogy a terhelt – saját költségére – telefonálhasson a védőnek.

Jegyzetek

¹Vókó György: *Az előzetes letartóztatás végrehajtásának tapasztalatairól és gyakorlati kérdéseiről*, Magyar Jog 1992/3. sz. 158. o.

²Itt mindenekelőtt a hivatásos védőről beszélnek, hiszen a laikus védők helyzete még nehezebb. Lehetnek egyes esetekben külön jogszabályban megjelölt személyek, valamint vétségi eljárásban nagykorú hozzátartozók (Be. 45. § (1) b., c. pont). Mégha ezek minimális esetben is fordulnak elő – gondolatsorom a laikus védőkre is vonatkozik. Az új Be. szerint – helyesen – már csak ügyvéd láthatja el a védői feladatokat.

³Ennek részletes taglalása megtalálható: Fenyvesi Csaba: *Az önkéntes védelem*, Ügyvédek Lapja, 1997/3. sz. 33–38. o.

⁴Az Európa Tanács „Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód Megelőzésére létrehozott Bizottsága” 1992-ben végzett vizsgálatában a német szabályozást kifogásolva ajánlotta, hogy a védőhöz való jog már a rendőrségi őrizet kezdetétől illesse meg a terhelhet. Ehhez hasonlóan Franciaországban sem volt joga a terheltek egészen 1993-ig ahhoz, hogy a rendőrségi fogva tartás 24 plusz 24 órája alatt védőt vegyen igénybe. Róth Erika: *Tárgyalásra várva*, Magyar Jog, 1988–5. sz. 305. o.

⁵Védő a büntetőeljárásban c. PhD értekezésem adatgyűjtése során 1998/1999-ben, 1273 ügyirat áttekintésén túlmenően kérdőíves felmérést végeztem jogalkalmazók (bíró, ügyész, ügyvéd, rendőr) és fogvatartottak körében.

⁶a) Alkotmány- és Jogpolitika Intézet (COLPI) – Magyar Helsinki Bizottság Budapest, 1997. Előrehozott büntetés,

Rendőrségi fogdák – fogvatartottak a rendőrségen 1996.

b) Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése a 6564/1996. sz. vizsgálatáról: A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozási szakaszában. 1996.

Letartóztatottak jogi helyzete, Magyar Jog 1995/8. sz. 461. o.

⁷Ruttner György: *Védői jogok – állampolgári jogok*. Magyar Jog, 1989/4. 359. o.

⁸A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM-rendelet módosításáról szóló 12/1996. (VI. 28.) BM-rendelet értelmében a védő a rendőrségi fogdában fogva tartott védencével való érintkezése során hangrögzítő eszközt magánál tarthat és a védelem ellátása körében az általa készített hangfelvételt a fogdából ellenőrzés nélkül kiviheti.

⁹Megjelent magyarul a Bírósági Határozatok 1997/9. sz. 715–717. o. Ugyanilyen tartalmú és indokolású döntés született a Calogero Diana Olaszország elleni ügyében szintén 1996. november 15-én kelt ítéletben. (BH 1997/10. 795–796. o.) Hasonló tartalmú

a Petra Románia elleni ügy 1998. szeptember 23-án kelt ítélete, amelyben kimondta a bíróság, hogy Románia megsértette az Egyezmény 8. cikkének 2. pontját (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog), amikor ellenőrzés alá vetette a fogvatartottnak az Emberi Jogok Európai Bizottságával folytatott levelezését. A román hatóságok ezenkívül megsértették az Egyezmény 25. cikkét (az egyéni panaszjog) is, mivel a kérelmezőt megfenyegették a Bizottsághoz benyújtott panasz miatt, ez pedig a kérelmező hatékony joggyakorlását akadályozza, jogtalan nyomás-gyakorlásnak minősül. (BH Melléklete 1992/2. 46. o.)

¹⁰Ugyanilyen megállapításokra jutott **Herke Csongor:** *Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései* c. PhD. értekezésében, Pécs, 2000. kézirát, 257. o.

¹¹**Borai Ákos:** *A kirendelt védő – ahogyan az Országgyűlési Biztosok Hivatala látja*. Belügyi Szemle 1997/3. sz. 3. o.

¹²Igy gondolja a svájci büntető szabályozás is, amely szerint a visszaélésre konkrét gyanúja esetén a védővel való szabad érintkezésre adott engedélyt vissza lehet vonni vagy korlátozható; magától értetődik, hogy ennek során tiszteletben kell tartani az arányosság elvét. Lásd részletesebben **Karl Spühler:** *Az emberi jogokról szóló európai egyezmény a szövetségi bíróság büntető és büntetőeljárásjogi joggyakorlatában*. Magyar Jog, 1991/12. 764. o.

¹³Hasonló eset fordult elő a német joggyakorlatban, a 70-es években, amikor is terroristák bűncselekménnyel gyanúsított fogva tartott személyeknek védői segítséggel juttattak be jogellenes tárgyat, ennek következményeként korlátozták a védők terheltekkel való kapcsolattartását. Itt azonban volt egy súlyos normaszegés, és volt egy magasabb rendű érdek, aminek következtében a korlátozás arányos és szükséges volt, ugyanakkor itt sem zárták ki az érintkezést, csak szűkítették és fokozták a biztonsági ellenőrzést.

¹⁴**Tremmel** is megállapítja, hogy a védelem elvének három jogforrása (alkotmány, bírósági szervezeti törvény, büntetőeljárás törvény) való kimondása miatt az alanyi kör (alkotmány, büntetőeljárás alá vont személy, Bsz.: vádlott, Be.: terhelte) és az alapelv tartalma, terjedelme bizonytalan. **Tremmel Flórián:** *Büntetőeljárásjog, Általános rész*. Pécs, 1996. 65. o.

¹⁵A javaslatot megegyezik **Lajtár István:** *A védő és az előzetes letartóztatás kapcsolattartása*. Ügyészek Lapja, 1994/2. 22. o.

¹⁶Human Rights and Pretrial Detention United Nations, NY – Geneva, 1994. Application No. 9127/80. Strasbourg Digest of Case Law

¹⁷**Herke Csongor:** *A gyanúsított és a védő érintkezése az előzetes fogva tartás során*. Belügyi Szemle, 2000/9. 79–89. o.

Ülésezett a szerkesztőbizottság

Mint arról már bizonyára értesültek tisztelt olvasóink, a Börtönügyi Szemle ára 2001. évtől 300.- forint. Az áremelés mára már elkerülhetetlenné vált, hiszen az évek során a nyomdai és a terjesztési költségek emelkedése egyre nagyobb nehézséget jelentett számunkra, az pedig vitathatatlan, hogy a Börtönügyi Szemle megérdemli a hozzá méltó elismerést. Bízom abban, hogy ezután is örömmel forgatják majd kiadványunkat, amely jelenleg az egyetlen, a magyar börtönügy tudományos munkáit felölelő folyóirat, és olyan értéket képvisel, amit joggal kívánunk megőrizni és megbecsülni.

a Főszerkesztő

Január 25-én a Büntetés-végrehajtás Venyige utcai objektumában tartotta idei első ülését a Börtönügyi Szemle szerkesztőbizottsága. Az ülésen részt vett: dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, a szerkesztőbizottság elnöke, dr. Csordás Sándor, az IM Bv. Felügyeleti Főosztály vezetője, dr. Kabódi Csaba, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető docense, dr. Mezey Barna, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, dr. Nagy Ferenc, a Szegedi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára, dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztályának vezetője, a szerkesztőbizottság tagjai, valamint Bujáki Ildikó, a Börtönügyi Szemle főszerkesztője. Dr. Lőrinc József, a szerkesztőbizottság tagja, a Rendőrtiszti Főiskola főigazgatójának tudományos helyettese más, fontos elfoglaltsága miatt nem volt

jelen. A szerkesztőbizottság ülésén vendégként jelen volt Csere László dandártábornok, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka.

Az ülés résztvevőit dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy köszöntötte. Bevezető mondataiban hangsúlyozta a szerkesztőbizottság tevékenységének fontosságát, s bejelentette, hogy a jövőben az ilyen ülésekre mindig egy-egy büntetés-végrehajtási intézetben kerül majd sor, így a résztvevők egyben megismerkedhetnek az adott objektumban folyó szakmai tevékenységgel, a fogvartottakkal kapcsolatos teendőkkel. Az országos parancsnok rámutatott arra, hogy az értekezletek legfontosabb feladata a Börtönügyi Szemle során következő számainak tartalmi meghatározása lesz, s említést tett azokról a távlati tervekről, amelyek az elkövetkezendő lapszámok egy részét meghatározott témákhoz, aktuális előadásokhoz igazítják. A büntetés-végrehajtás első szá-

Képünkön (balról jobbra) látható Bujáki Ildikó, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtó- és Kommunikációs Önálló Osztályának vezetője, dr. Csordás Sándor, az Igazságügyi Minisztérium Bv. Felügyeleti Főosztály vezetője, dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztályának vezetője, dr. Bökönyi István, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka (a szerkesztőbizottság elnöke), dr. Mezey Barna, az ELTE Állam- és Jogtudományi karának dékánja, dr. Nagy Ferenc, a Szegedi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára, dr. Kabódi Csaba, az ELTE Állam- és Jogtudományi karának tanszékvezető docense

mű vezetője ezt követően tájékoztatta a jelen lévőköt a szervezet jelenlegi helyzetéről, nem hallgatva el a gondokat, s a testület működésével kapcsolatban felmerült bírálatokat sem.

Bujáki Ildikó, a BVOP Sajtó- és Kommunikációs Önálló Osztályának vezetője, a Börtönügyi Szemle főszerkesztője a lappal kapcsolatos 2000. évi tevékenységről szólva elmondta, hogy a kiadványt változatos témák sora jellemezte. Említést tett arról, hogy a jövőben szigorúbban kell tartani a Börtönügyi Szemle megjelenési határidejét, az elmúlt esztendőben ugyanis nem

négy, hanem csupán három szám jelent meg, a negyedik csak 2001. januárban került nyomdába. Pozitívumként jegyezte meg, hogy az elmúlt évben a testület tudományos igényű kiadványa már sokkal inkább igazodott az aktuális történésekhez, a szakmailag kiemelkedő rendezvények időpontjaihoz.

Bujáki Ildikó főszerkesztő elmondta, hogy a 2000. évi lapszámokban legnagyobb számban tanulmányok jelentek meg, de hangsúlyt kaptak a külföldi tapasztalatokról szóló írások, tapasztalatcserék, továbbá a szakma múltját fel-

táró, történelmi jellegű cikkek. A főszerkesztő véleménye szerint a lap készítésében mindinkább számítanak a kialakulófélben lévő fiatal, tehetséges alkotó-gárda munkájára is, ám az újság szellemi magvát továbbra is annak a nagy szakmai tekintélyű szerzőknek kell képviselniük, akik már hosszú ideje segítik ténykedésükkel a folyóiratot. A főszerkesztő fontosnak tartja a lap és az olvasók közötti kapcsolatot, s a kiadvány fórumjellegét.

Dr. Nagy Ferenc tanszékvezető egyetemi tanár hozzászólásában kifejtette, hogy fontos kiadványról van szó, mely az idők során mind hasznosabbá és színvonalasabbá vált, ám hozzáfűzte, hogy felül kell vizsgálni a lap jelenlegi terjesztési rendszerét, mert olykor a példányok nem jutnak el a megrendelőkhez. Figyelmeztetett a pontosság és az egységesség jelentőségére, arra, hogy egy lapban egy szakterminológia ne legyen többféleképpen leírva. *Dr. Nagy Ferenc* véleménye szerint a lap jelenlegi ára nincs arányban annak értékével, ezért annak módosítására tett javaslatot. Megemlítette még, hogy mivel a Belügyi Szemle rövidítése is BSZ, így a Börtönügyi Szemle rövidítése BÜSZ lehetne.

Dr. Csordás Sándor IM-fősztályvezető hozzászólásában a negyedévenkénti megjelenéshez való ragaszkodásról szólt, de javasolta, hogy adott esetben a kiadó különszámot is megjelenethet. Mint minden sajtókiadványra, a Börtönügyi Szemlére is igaznak tartotta a mondást, mely szerint egy lap akkor igazán jó, ha olyan, mint maga az élet, s azt adja vissza, ami történik. A 2001. évi legfontosabb feladatok között említette, hogy a kiadványban megfelelő hangsúlyt kapjanak a jogharmonizációs törekvésekről, az ennek kapcsán felmerülő kérdésekről szóló művek, s a Börtönügyi Szemle koncentráljon az uniós jogokat és az uniós gyakorlatot bemutató írásokra is.

Dr. Vókó György, Legfőbb Ügyészségi osztályvezető ügyész megfontolandónak tartotta egy-egy vitarovat indítását, mert lehetséges, hogy a lap megjelenésének idejében a negyed évvel korábban még létező gond már megoldódott.

Dr. Mezey Barna dékán szerint az adott lapszám igazodhat egy bizonyos témakörhöz akkor, ha megfelelő számban hozzá tudnak szólni. A folyóirat feladatait rendszerezve szakmai jellege kapcsán azt hangsúlyozta, hogy a lapban szakemberek szak-értő módon mondják el tapasztalataikat, az identitás funkciót illetően a sajtótermék összetartó erejéről szólt, s végül rámutatott arra, hogy a Börtönügyi Szemle az egyetlen olyan tudományos folyóirat, amely igazi szakmaisággal tárgyalja a különböző témákat. Véleménye szerint még nagyobb figyelmet kell fordítani a kisebb-nagyobb műhelyek munkájára, s beszélt a lap színvonalának emelése, a hatékonyabb működése érdekében szükséges személyi feltételek megteremtésének fontosságáról is. *Mezey Barna* hangsúlyozta, hogy a Börtönügyi Szemle sikeres működéséhez szükség van egy „motorra” egy olyan ember személyében, aki fel tudja vállalni a szakmai igények által megnövekedett követelményeket, és képes napi koordinációra, aktív kapcsolattartásra a szerkesztőbizottság tagjaival, a szerzőkkel. A kapcsolattartáson túl gondolja az anyagokat, felügyeli a határidőket, kezeli a kéziratokat és a lemezen érkező anyagokat, illetve hangsúlyozottan felügyeli a terjesztés menetét is.

A szerkesztőbizottsági ülés végén *dr. Bökönyi István* bv. vezérőrnagy összegezte az elhangzottakat, s feladatokat határozott meg a főszerkesztő részére. Ezekben meghatározta:

– a terjesztés felülvizsgálatát, a rendszeres negyedévenkénti megjelenést,

– a kiadvány színvonalához igazítani a lap árát,

– a szükséges személyi feltételekkel kapcsolatos javaslatok megtételét, így például a „motor” szerepét betöltő, a nemzetközi irányban történő elmozdulást teljesíteni tudó olyan szakember munkájára van igény, aki a kéziratokat, anyagokat a technikai eszközök adta lehetőségek kihasználásával kezeli, aktív kapcsolatot tart a szerkesztőbizottság tagjaival, koordinál, egyeztet. A ter-

jesztést, megrendelést szigorúan felügyeli, kezeli az olvasói leveleket,

– a BVOP. rendelkezésére álló külföldi szakmai kiadványok figyelését, fordíttatását.

Az ülés befejezését követően a szerkesztőbizottság tagjai a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumában elköltött ebéd mellett kaptak tájékoztatást Csere László ddtb. úrtól és Biczó László őrgy. úrtól az új előzetesházról.

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere

miniszteri

elismerő oklevelet

adományozott *Kucsera Pál* bv. dandártábornoknak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának, *Rácz József* bv. alezredesnek, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnok-helyettesének, *Karkecz Lászlóné* bv. alezredesnek, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartási ügyek osztálya osztályvezetőjének, *Zobinné Locskai Katalin* bv. őrnagynak, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartási ügyek osztálya osztályvezetőjének, *Molnár Istvánné* bv. főtörzszászlósnak, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet mb. bny. csoportvezetőjének, *Schneider Györgyné* bv. zászlósnak, a Fiatalokorúk Büntetés-végrehajtási Intézete (Tököl) gazdasági osztálya előadójának, *Sebián István* bv. zászlósnak, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági osztálya műhelyvezetőjének, *Keresztúri József* bv. főtörzserőrmesternek, a Váci Fegyház és Börtön biztonsági felügyelőjének, *Orsányi József* bv. főtörzserőrmesternek, a Budapesti Fegyház és Börtön technikai-rendszer kezelőjének, *Szilveszter Kinga* bv. főtörzserőrmesternek, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet szakasszisztensének.

A Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett

arany fokozatát

adományozta *dr. Lipták László* bv. ezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága személyügyi és szociális önálló osztálya vezetőjének, *dr. Kiss Katalin* bv. alezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága büntetés-végrehajtási igazgatási osztály mb. osztályvezetőjének, *Sánta Mihály* bv. alezredesnek, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági osztályvezető-helyettesének, *dr. Sipaki Ferenc* bv. alezredesnek, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának, *Tamás Zoltánné* bv. alezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága közgazdasági, létszám- és bérgháztartási osztály vezetőjének, *Valentin Vilmos* bv. őrnagynak, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága informatikai osztály főelőadójának, *Martonné Farkas Rozália* bv. főtörzszászlósnak, az Alföldi Bútorgyártó Kft. gazdasági igazgatójának, *Czár Vendel* bv. törzszászlósnak, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági osztályvezető-helyettesének, *Domonkos Lajos* bv. zászlósnak, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági felügyelőjének.

Ugyancsak a nemzeti ünnep alkalmából soron kívül előléptette

ezredessé

dr. Rózsás János bv. alezredest, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokát, *Schneider Gyula* bv. alezredest, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. ügyvezető igazgatóját. Az igazságügy-miniszter

pénzjutalomban

részesítette *Tollas Józsefet*, a Kalocsai Konfekcióipari Termelő és Kereskedelmi Kft. ügyvezető igazgatóját, *Zoltánné Gelencsér Zsuzsanna* bv. alezredest, a BVOP informatikai osztály vezetőjét, *Szoboszlainé Gombos Katalin* bv. alezredest, a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet személynévi és szervezési osztály vezetőjét, *Ambrus Gyula* bv. őrnagyot, a BVOP személynévi és szociális önálló osztály főmunkatársát, *Bönde Zsolt* bv. századost, a BVOP programszervezési és foglalkoztatási osztály mb. osztály vezetőjét, *Fok Róbert* bv. századost, a BVOP biztonsági főosztály főmunkatársát, *Rózsa Lajos* bv. hadnagyot, a Budapesti Faipari Termelő és Kereskedelmi Kft. műszaki igazgatóhelyettesét, *Mihályi Gábor* közalkalmazottat, a BVOP beruházási és fejlesztési osztály főelőadóját, *Tanító Károly* közalkalmazottat, a Bv. Továbbképzési és Rehabilitációs központja üzemeltetési osztály vezetőjét, *Metka Lajos* bv. törzsszázlóst, a Fiatalkorúak Bv. Intézete (Tököl) körletfőfelügyelőjét, *Gulyás János* bv. főtörzsőrmestert, a Fiatalkorúak Bv. Intézete (Tököl) biztonságtechnikusát.

A Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a Sajtó Napja alkalmából eredményes szakmai munkája elismerésül

pénzjutalomban

részesítette *Bujáki Ildikó* közalkalmazottat, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága sajtó- és kommunikációs önálló osztály vezetőjét.

Az igazságügy-miniszter a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységét segítő munkája elismerésül ugyancsak

pénzjutalomban

részesítette *Boros László* r. őrnagyot, az Országos Rendőr-főkapitányság alosztály vezetőjét, *Blitz Miklós* r. hadnagyot, a

Pest Megyei Rendőr-főkapitányság alosztály vezetőjét, *Hajdú János* r. hadnagyot, az Országos Rendőr-főkapitányság kiemelt főnyomozóját.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismerésül a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emléklapok

ezüst fokozatát

adományozta, *Tomsics József* bv. alezredestnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság osztály vezetőjének, *Bíró Imre* bv. őrnagynak, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjének, *Béres János* bv. őrnagynak, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság pénzügyi és gazdasági főosztály főmunkatársának, *Csiffári Endre* bv. őrnagynak, a NOSTRA Kft. biztonsági vezetőjének, *Kiss Gábor* bv. őrnagynak, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön gazdasági csoport vezetőjének, *Kovács Lajos* bv. őrnagynak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztály vezetőjének, *Kun Gábor* bv. századosnak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági tisztjének, *Balogh Lajos* bv. főtörzsszázlósának, az Ipoly Cipő Kft. üzem vezetőjének, *Geiger Mihályné* bv. főtörzsszázlósának, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának, *Torma Ernőné* bv. főtörzsszázlósának, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet bny. főelőadójának, *Kárpáti Gábor* bv. törzsszázlósának, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet körlet-főfelügyelőjének, *Krajcsovics Anna* bv. törzsszázlósának, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának, *Baranyi István* bv. zászlósának, a Sátoraljaúj helyi Fegyház és Börtön körlet-felügyelőjének, *Csányi József* bv. zászlósának, a Szegedi Fegyház és Börtön körlet-felügyelőjének, *Gyuris József* bv.

főtörzsőrmesternek, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön körlet-felügyelőjének, *Mersich János* bv. főtörzsőrmesternek, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági felügyelőjének, *Roppantó Ervin* bv. főtörzsőrmesternek, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági felügyelőjének, *Tomin Ferenc* bv. főtörzsőrmesternek a Duna Papír Kft. művezetőjének.

A büntetés-végrehajtási Szolgálatért Em-lékplakett

bronz fokozatát

adományozta *Szabó István* bv. törzs-zászlósnak, a Váci Fegyház és Börtön anyagi főfelügyelőjének, *Bacsa Tamás* bv. zászlósnak, a Váci Fegyház és Börtön raktárvezetőjének, *Bleszák István* bv. zászlósnak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet körlet-főfelügyelőjének, *Klein János* bv. zászlósnak, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet raktárvezetőjének, *Pető Sándor* bv. zászlósnak, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági főfelügyelőjének, *Borbás Ferenc* bv. főtörzsőrmesternek, a Váci Fegyház és Börtön biztonsági főfelügyelőjének, *Durkó Gábor* bv. főtörzsőrmesternek, a Szegedi Fegyház és Börtön biztonsági felügyelőjének.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka soron kívül előléptette 2001. március 15-ei hatállyal

alezredessé

Borsi János bv. őrnagyot, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezetőjét, *dr. Kecskés Tünde* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága jogtanácsosát, *Németh Tibor* bv. őrnagyot, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Ruga József* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Or-

szágos Parancsnoksága ügyeletes tisztjét,

őrnaggyá

Radeczky Jánost bv. századost, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Tóth Tamás* bv. századost, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjét, *Zám Zsolt* bv. századost, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét,

századossá

Csató Kornélia bv. főhadnagyot, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Runyai Istvánné* bv. főhadnagyot, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjét, *dr. Stein Zoltán* bv. főhadnagyot, a Szegedi Fegyház és Börtön fegyelmi referensét, *Wéber János* bv. főhadnagyot, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. osztályvezetőjét,

főtörzszászlóssá

Ficsur Sándorné bv. törzszászlóst, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága pénzügyi és gazdasági főosztálya főelőadóját.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a Sajtó Napja alkalmából eredményes munkája elismerésül

pénzjutalomban

részesítette *Milkovics Pál* közalkalmazottat, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága sajtó- és kommunikációs önálló osztály főmunkatársát, *Vezda János* közalkalmazottat, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága sajtó- és kommunikációs önálló osztály főmunkatársát, *Garami Antal* bv. főtörzsőrmestert, a DUNA-MIX főművezetőjét, *Ács Jenő* ny. bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága sajtó- és kommunikációs önálló osztály külső munkatársát.

A március 15-i megemlékezés ünnepélyes pillanatai...

...A kik elismerésben részesültek

A bv. dolgozók egy csoportja dr. Somogyvári István közigazgatási államtitkárral

Koccintás az ünnep és az ünnepeltek tiszteletére

Dr. Farkas Kornél rendőr alezredes, az ORFK kiemelt főnyomozója pénzzutalmat vett át a bv. országos parancsnokától

Csiffári Endre bv. őrnagy, a Nostra Kft. biztonsági vezetője a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett ezüst fokozatát vehette át

Képek, események

A 2001. február 8-i évértékelő értekezleten Hende Csaba, az IM politikai államtitkára köszöntötte a személyi állományt

Az értekezleten résztvettek az együttműködő szervek képviselői is

RÖVIDEN

Az értekezletre ezúttal a Venyige utcai objektum tanácstermében került sor

Márianosztra, a Gyűjtő és Baracska első számú vezetői a jegyzetelők között

A „Csillag” nemrég kinevezett parancsnoka, Veszélka Vendel dandártábornok a szünetet információéhsége csillapítására használta fel

Szabálysértési elzárás

A végrehajtás szabályai az új jogszabályok tükrében

Több mint 30 év után a magyar szabálysértési joganyag korszerűsítése az 1999. évi LXIX. tv. (Szbtv.) megalkotásával történt meg, amely 2000. március 1-jén lépett hatályba. (Érdemes megjegyezni, hogy az Szbtv-t hatálybalépése előtt már két ízben módosították, a szervezett bűnözéssel összefüggő egyes feladatokról szóló 1999. évi LXXV. törvénnyel és az egyes büntetőjogi jogszabályok módosításáról szóló 1999. évi CXX. törvénnyel.) Az Szbtv. eleget téve a modern kívánalmaknak, szabályozza azon jogsértő magatartásokért alkalmazható jogkövetkezményeket, amelyek a bűncselekményhez képest enyhébb fokban sértik vagy veszélyeztetik a társadalom általánosan elfogadott együttélési normáit, akadályozzák vagy zavarják a közigazgatás működését, illetve meghatározott tevékenység vagy foglalkozás gyakorlásának szabályaiba ütköznek. Az ezekért a jogsértő magatartásokért alkalmazható jogkövetkezmények egyike a szabálysértési elzárás (továbbiakban: elzárás).

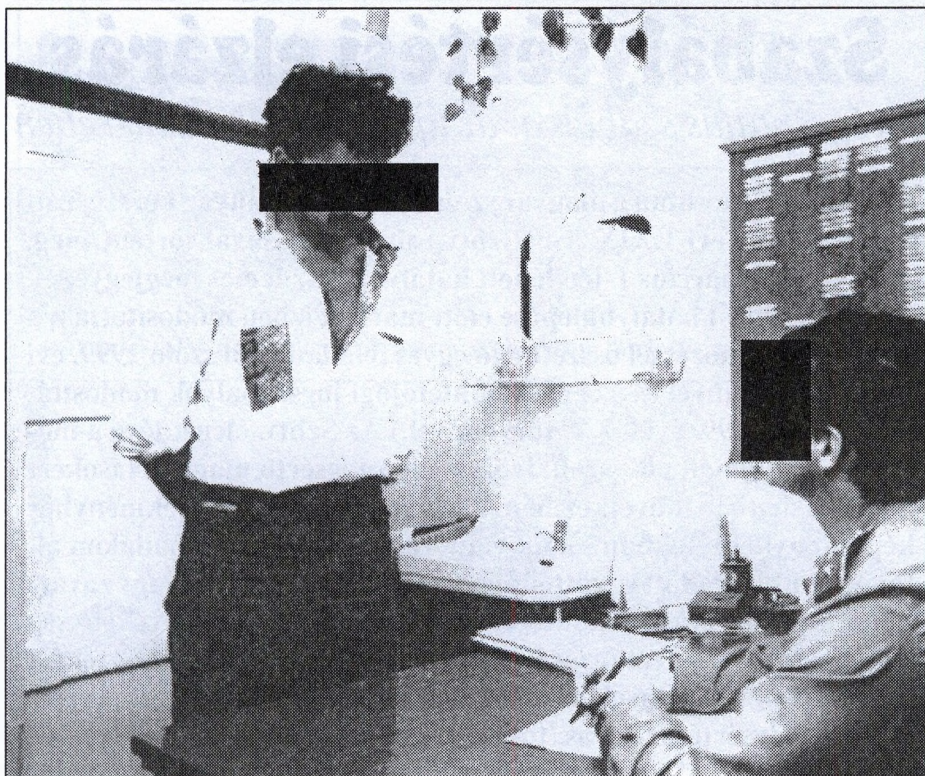
Jogi háttér

Az elzárás végrehajtása vonatkozásában kiemelkedő jelentőségű az 1979. évi 11. sz. tvr. (továbbiakban: bv. kódex) XII. fejezete, míg a rendeleti szintű jogszabályok közül elsődleges az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet (továbbiakban: R), valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban: bv. szabályzat), amelyre a R. következetesen, mint mögöttes jogszabályra hivatkozik. Részletsszabályokat tartalmaz a fogvatartottak fegyelmi felelősségéről szóló 11/1996. (X. 15.) IM-rendelet, a fogvatartottakkal kapcsos-

latos kártérítési eljárás szabályairól szóló 13/1996. (XII. 23.) IM-rendelet, a bv. intézetekben fogva tartottak birtokában lévő külföldi fizetőeszközzel kapcsolatos eljárásról szóló 4/1997. (II. 12.) IM-rendelet és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet.

Az Szbtv. absztrakt definícióban határozza meg a szabálysértés fogalmát. „Szabálysértés az a jogellenes tevékenységben, vagy mulasztásban megnyilvánuló cselekmény, melyet törvény, kormányrendelet, vagy önkormányzati rendelet szabálysértésnek nyilvánít, s amelynek elkövetőit az e törvényben meghatározott joghátrány fenyegeti.” (Szbtv. 1 § (1) bek.)

A fogalom meghatározásból az alábbi elemek igényelnek magyarázatot.

Az elzárás önállóan is kiszabható büntetés

Jogellenesség: csak az írott közigazgatási jogi norma megsértését jelentheti.

Tevékenység: mindig emberi magatartáshoz fűződő aktivitást jelent, amely jellegét tekintve lehet cselekvés vagy mulasztás.

Szabálysértéssé nyilvánítás: a jogalkotó a legmagasabb szintű jogszabályokban rögzíti az egyes szabálysértéseket. Megjegyzendő, nincs akadálya annak, hogy az említett magas szintű (törvény, kormányrendelet, önkormányzati rendelet) jogszabályokban megfogalmazott ún. kerettényállást alacsonyabb rendű norma töltsen meg tartalommal.

Törvényben meghatározott joghatárány: az Szbvtv. szankciórendszerében büntetésként szerepel az elzárás és a pénz-

bírság, intézkedésként szerepel a járművezetéstől eltiltás, az elkobzás, a kiutasítás és a figyelmeztetés.

Társadalomra veszélyesség: ez a kritérium nem fogalmazódik meg közvetlenül a definícióban, de szükségessége nem vitatható.

A szabálysértés jellegétől függően önállóan is kiszabható büntetés az elzárás, amelynek alkalmazására csak törvényi felhatalmazás alapján kerülhet sor. Időtartamát tekintve 1 naptól 60 napig terjedhet. [Kivételesen az Szbvtv. 24. § (1) bekezdésében meghatározott esetben 90 nap is lehet.] Az elzárás tartamába minden esetben bele kell számítani a szabálysértési őrizet teljes idejét és a négy órát meghaladó előállítás tartamát. A jogalkotó figyelem-

be vette a méltányolható személyi körülményeket is, amelyek alapján elzárás alkalmazásának nincsen helye, ha az elkövető fiatalkorú, külön jogszabályban meghatározott fogyatékos személy, kórházi fekvőbeteg-ellátásban részesül, kórházi kezelése válik szükségessé, a terhesség 4. hónapját elérő nő, 16 éves korát be nem töltő, gyermekét egyedül nevelő szülő, vagy fogyatékos, illetve folyamatos ápolást igénylő hozzátartozójáról egyedül gondoskodik.

Az Szbtv. alapján alkalmazható másik büntetési nem a pénzbírság, amely represszív (vagyoni jellegű) joghátrány. Legalacsonyabb összege 1000 Ft (általános minimum), legmagasabb összege 100 000 Ft (általános maximum) lehet. Az általános maximum és minimum voltaképp garanciális és elvi jelentőségű szabály, mert ott érvényesül, ahol a törvény különös rendelkezései nem tartalmazznak eltérő rendelkezést. Tulajdonképpen azt a keretet jelöli meg, melyek között a jogalkotó és a jogalkalmazó egyaránt mozoghat. (Meg kell jegyezni azonban, hogy az önkormányzati rendeletben megállapított szabálysértés esetén kiszabható pénzbírság nem haladhatja meg a 20 000 Ft-ot.)

Abban az esetben, ha a pénzbírságot nem fizeti meg az elkövető és ez a közigazgatási végrehajtás általános szabályai szerint, illetőleg adók módjára nem hajtható be, elzárásra kell azt átváltoztatni. Az átváltoztatás azonban nem generális, mert értelemszerűen azon elkövetőkkel szemben nem lehet alkalmazni a pénzbírság meg nem fizetése miatti elzárást, akikkel szemben az elzárás – mint önálló büntetés – nem szabható ki. A pénzbírságtól, mint büntetéstől csak akkor várható kellő visszatartó és nevelő hatás, ha azt az elkövető megfizeti, vagy végrehajtási eljárás keretén belül behajtják, s ennek következtében az elkövetőt tényleges és valóságos anyagi hátrány éri. Abban az esetben, ha az elkövető a határozatban foglaltaknak önként eleget tesz (azonnal megfizeti, illetve

halasztást, vagy részletfizetést kap) nem merül fel probléma. Az eljárás folytatására van azonban szükség ott, ahol az elkövető nem akar, vagy nem tud fizetni és vele szemben a munkabérre, vagy egyéb rendszeres járandóságára vezetett végrehajtás sem jár eredménnyel. A pénzbírságot meg nem fizetett elkövetővel szemben először a munkabérére (munkaviszonyon vagy tagsági viszonyon alapuló jövedelmére, vagy egyéb járandóságára) vezetett végrehajtással, ún. letiltással kell behajtani. Ennek eredménytelensége esetén van lehetőség a pénzbírság elzárásra történő átváltoztatására.

A pénzbírság elzárásra történő átváltoztatása során 1000 Ft-tól 2000 Ft-ig terjedő összeg helyett 1 napi elzárást kell számítani és figyelemmel kell lenni arra, hogy a pénzbírság helyébe lépő elzárás 1 napnál rövidebb és 60 napnál több nem lehet. (Természetesen a fentebb említett 90 napos kivételes szabály itt is érvényesül.) Az átváltoztatás arányát az elkövető már a pénzbírságot megállapító határozatból is megismeri, amelynek alapján fel tudja mérni annak súlyát érintő hatását is. A pénzbírságot kiszabó szerv ugyanis már a határozatban köteles megjelölni az átváltoztatás mértékét, amelyre a fentebb ismertetett szabályok vonatkoznak. Az átszámítási mód (ún. átváltási kulcs) alkalmazásánál követelmény az is, hogy a pénzbírság összege az elzárási napok számával maradék nélkül osztható legyen. Megjegyzem, hogy átváltoztatásnak nincs helye, ha pénzbírságot alkalmaztak, illetőleg helyszíni bírságot kiadottak keretében szabták ki.

Az elzárás végrehajtásának megkezdése előtt – különös tekintettel a bv. kódex 123. § (1), (2) bekezdéseire – meg kell vizsgálni az elévülési szabályait. Az elévülés legfontosabb jogkövetkezménye az, hogy a jogerős büntetés nem hajtható végre, ezért az eljárás során folyamatosan figyelemmel kell kísérni az elévülési idő alakulását. Főszabály szerint a büntetés nem hajtható végre, ha a határozat jo-

gerőre emelkedésétől számítva 1 év már eltelt (relatív elévülési idő), az elévülés nyugvása, félbeszakadása esetén pedig az abszolút elévülési idő 2 év (jogvesztő határidő). Meg kell jegyezni, hogy léteznek eltérő elévülési idők a végrehajtási eljárásban, ezek ismertetésétől azonban eltekintek.

Az elzárás valamely közigazgatási norma megsértése miatt alkalmazható, személyi szabadság elvonásával járó jogkövetkezmény, amelyet az arra feljogosított szervek határozata alapján az arra kijelölt helyen és körülmények között lehet foganatosítani.

Az elzárás alkalmazhatósága szempontjából a legfontosabb közigazgatási jogi normákat az Szbtv. III. része és a 218/1999. (XII. 28.) kormányrendelet szabálysértési tényállásokban fogalmazza meg.

Elzárást csak az arra feljogosított hatóságok, vagy bíróság határozata alapján lehet végrehajtani. A hatóságok közül általános hatáskörrel jár el a községi, városi, megyei jogú városi, fővárosi kerületi jegyző. Különös hatáskörrel jár el a rendőrség, a Buda-környéki Vámhivatal, a Vám- és Pénzügyőrség Fővárosi Szabálysértési Hivatala és a Határvámhivatal. Az Szbtv. által hatáskörükbe utalt ügyekben az ún. szakhatóságok járnak el (pl. határőrség, ÁNTSZ kijelölt intézetei, Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség stb.)

Az elzárással is sújtható szabálysértések miatt, első fokon a helyi bíróság jár el, jogorvoslati fórumként pedig a megyei bíróság.

Az elzárás foganatosítása az erre kijelölt büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdán történhet. Az esetek többségében büntetés-végrehajtási intézetben történik az elzárás végrehajtása. Rendőrségi fogdán csak abban az esetben történhet az elzárás foganatosítása, ha az elkövető a rendőrség őrizetében van (az Szbtv. 77. § szerinti szabálysértési őrizet) és az elzárás hátralevő tartama a 10 napot

nem haladja meg [lásd R 2. § (3) bek.]. A rendőrségi fogdán való foganatosítás esetén a 19/1995. (II. 13.) BM-rendelet szabályait kell alkalmazni. Alapvetően célszerűségi okok miatt abban az esetben, ha az elkövető előzetes letartóztatásban van, vagy szabadságvesztés-büntetését tölti, az elzárást ugyanabban a büntetés-végrehajtási intézetben kell foganatosítani. Egyéb esetekben az elkövető lakóhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási intézetben kell az elzárást végrehajtani. (Az elzárás végrehajtására kijelölt büntetés-végrehajtási intézetek felsorolását a R melléklete tartalmazza.)

Az elzárás, jellegéből adódóan, személyi szabadság elvonásával jár, ez teremti meg annak előfeltételét, hogy mint ún. járulékos büntetés-végrehajtási feladat, jellemzően a büntetés-végrehajtási szervezet keretei között legyen végrehajtható.

Az eddigiekből kitűnik, hogy az elzárás végrehajtása szinte kizárólagosan a büntetés-végrehajtási szervezet feladatkörébe tartozó jogintézmény. Erre a körülményre tekintettel az alábbiakban a végrehajtásra vonatkozó legfontosabb szakmai szabályok ismertetésére kerül sor.

Befogadási eljárás

A foganatosítás szempontjából kiemelkedő jelentősége van a befogadási eljárásnak, amelyre csak abban az esetben kerülhet sor, ha a bíróság jogerős és végrehajthatósági záradékkal ellátott elzárást kiszabó, illetve meg nem fizetett pénzbírságot elzárásra átváltoztató határozata a büntetés-végrehajtási intézet rendelkezésre áll. Alapvetően célszerűségi okok miatt a befogadásra csak munkaidőben kerülhet sor.

A befogadási eljárás során egyértelműen meg kell állapítani az elkövető személyazonosságát, hiszen a végrehajtás megkezdésének ez mindenképpen az egyik előfeltétele.

„Nincs helye a befogadásnak, ha:

a. a bíróság határozata az intézethez nem érkezett meg, és azt az elzárás megkezdésére jelentkező elkövető sem hozta magával, valamint ha kétséget kizáróan megállapítható, hogy a jelentkező személy az elkövetővel nem azonos,

b. az elkövető állandó orvosi felügyeletet és kímélő étrendet igénylő betegségben szenved, illetve ha a büntetés-végrehajtási intézet orvosa megállapítja, hogy az elkövető olyan súlyos betegségben szenved, amely miatt halaszthatatlan kórházi ápolásra szorul, vagy amelynek egészségügyi ellátását a büntetés-végrehajtási intézet nem tudja biztosítani,

c. az elkövető orvosi igazolással bizonyítja, hogy terhessége a 4. hónapját eléri,

d. az elkövető a lakóhelye szerint illetékes önkormányzat jegyzője igazolásával bizonyítja, hogy felügyeletre szoruló hozzátartozója az elzárás végrehajtása esetén felügyelet nélkül maradna.” [R 16. § (2) bek.]

Előfordulhat, hogy az elkövető személyazonosságának megállapítása nem sikerül, ezért a R 16. § (3) bekezdése lehetővé teszi az ún. ideiglenes befogadás alkalmazását, amelynek akkor van helye, ha az elzárás végrehajtására vonatkozó határozat hiányos, vagy kijavításra szorul, illetve ha a büntetés-végrehajtási intézet az elzárás végrehajtását kizáró ok gyanúját észleli.

A befogadás után fontos szakmai feladat az elzárás kezdő-, illetve utolsó napjának megállapítása, amelyről a R 18. § (2) bek. az alábbiak szerint rendelkezik:

„Az elzárás kezdőnapja, ha az elkövető:

a. felhívásra jelentkezett, vagy elővezették, a büntetés-végrehajtási intézetbe befogadás napja,

b. rendőrségi fogdában volt, és az elzárást folyamatosan tölti, a rendőrségi fogdába történt befogadás napja,

c. előzetes letartóztatásban volt, vagy szabadságvesztést töltött, az előzetes letartóztatás megszűnését, vagy megszüntetését

követő nap, a szabadságvesztés utolsó napját követő nap, illetőleg a feltételes szabadságra bocsátás napja,

d. idegenrendészeti őrizetet tölt, és elzárás végrehajtására érkezik bírósági határozat, az idegenrendészeti őrizet megszakítását követő nap,

e. elzárást tölt és újabb elzárás végrehajtására érkezik bírósági határozat, az előző elzárás utolsó napját követő nap.”

Halasztás, félbeszakítás

Ebben az alcímben azon lehetőségek áttekintésére kerül sor, amelyek a közigazgatás ún. *diszkracionális jogkörébe* tartoznak és alkalmazásuk jelentősen befolyásolja az elzárás gyakorlati végrehajtását. Az elzárást kiszabó határozat jogerőre emelkedése után (esetleg már előtte) felmerülhetnek olyan körülmények, amelyek alapot adhatnak az elzárás megkezdésének elhalasztására, a félbeszakításra, vagy a végrehajtás felfüggesztésére.

A halasztás és a félbeszakítás iránti kérelmet az első fokon eljáró bíróságnál lehet előterjeszteni vagy jegyzőkönyvbe mondani. Abban az esetben, ha a kérelem a szabálysértési hatóságnál került előterjesztésre, akkor azt továbbítani kell a bíróságnak.

A bíróság egészségi, családi, vagy más fontos okból engedélyezheti az elzárás megkezdésének elhalasztását vagy félbeszakítását, amelyek tartama külön-külön nem lehet több 6 hónapnál. Az erről szóló határozatot a büntetés-végrehajtási intézetnek meg kell küldeni, sürgős esetben azonban rövid úton (pl. távbeszélőn) is elrendelhető.

A félbeszakítás alkalmazásának lehetősége a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának is jogában áll, mert sürgős esetben (az elkövető betegségé, bírósági vagy közjegyzői eljárásban való

részvétele, súlyos beteg hozzátartozója meglátogatása vagy temetésén való részvétel) engedélyezheti azt.

Ha a félbeszakításra engedélyezett idő letelt és az elkövető nem jelentkezik az elzárás folytatására, a büntetés-végrehajtási intézet értesíti a szabálysértési hatóságot az elkövető elővezetésére intézkedés céljából.

Lehetőség van az elzárást kiszabó határozat végrehajtásának felfüggesztésére is abban az esetben, ha a rendelkezésre álló adatok alapján annak megsemmisítése, megváltoztatása várható, vagy ezt különös méltánylást érdemlő körülmény indokolja. A felfüggesztés időtartama 30 napnál nem lehet több. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az egyéniesített végrehajtás körébe tartozik a pénzbírság részletfizetésének engedélyezése is, azonban szabályainak ismertetésétől eltekintünk, mert nem érinti közvetlenül a büntetés-végrehajtási feladatokat.

Szigorúan el kell határolni a fentebb ismertetett lehetőségektől az elzárás megszakítását, amelyre akkor kerülhet sor, ha az elzárás foganatosítása alatt előzetes letartóztatásra vagy szabadságvesztés végrehajtása iránt érkezik értesítés. Ebben az esetben az elzárást az értesítés büntetés-végrehajtási intézethez érkezése napjával meg kell szakítani (lásd R 20. §).

Az elzárás módja

A bv. kódex általános szabályként rögzíti, hogy az elkövetőt megfelelően megilletik az elítélt részére biztosított jogosultságok, amelyek az eltérő jogi helyzetre való tekintettel bizonyos „kedvezményesebb bánásmódot” jelentenek. (Pl. saját ruháját viselheti, a lőfegyverhasználat eltérő szabályai stb.)

A bv. szervezet tagjai jogosultak és kötelesek az intézet biztonsága érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni, köztük kényszerítő eszközöket igénybe venni.

Az elkövető emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet, illetve beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni. Az elzárás során biztosítani kell az elkövető őrzését, felügyeletét, ellenőrzését, valamint elhelyezését, ruházatát, egészségügyi ellátását és munkáltatását. Az elkövetőre vonatkozó rezsimszabályok a fogházéhoz nagyban hasonlóak. Az elkülönítésre vonatkozó szabályokat a bv. kódex 122. § (4) bekezdése és a R 38. § (2) bekezdése tartalmazza.

Eszerint el kell különíteni az elzárást töltőket a más jogcímen fogva tartottaktól, a férfiakat a nőktől, a betegeket az egészségesektől, a betegek közül a fertőzőket a nem fertőzőektől, a HIV-fertőzötteket a többi elkövetőtől.

A kényszerítő eszközök használatáról a büntetés-végrehajtás szervezetről szóló 1995. évi CVII. tv. a fogvatartottakra nézve általános rendelkezéseket tartalmaz. Az elzárást töltő elkövetőre (és az idegenrendészeti őrizetesre) speciális szabályt állapít meg: nincs helye lőfegyverhasználatnak, ha az elkövető engedély nélkül elhagyja az intézetet. Az engedély nélküli eltávozás nem minősül fogolyszökésnek és a jogalkotó nem tekinti olyan súlyos szabályszegésnek ezt a cselekményt, amely indokolná a lőfegyverhasználatot.

Az elkövető jogai – figyelemmel a bv. kódex és a R. vonatkozó szabályaira – az alábbiak szerint foglalhatók össze: az elkövető jogosult saját ruházatát viselni annak ellenére, hogy a büntetés-végrehajtási intézet az elítéltektől eltérő színű (barna) formaruhát biztosít részére. Az elkövetőt befogadáskor írásban nyilatkoztatni kell arról, hogy kívánja-e saját ruházatát viselni, a büntetés-végrehajtási intézet területén szabadon mozoghat, kivéve, ahol tartózkodása tilos, kapcsolattartási jogai kiterjednek a hozzátartozóival és az általa

megjelölt – büntetés-végrehajtási intézet által engedélyezett – személyekkel való levelezésre, csomagküldeményre, távbeszélő használatára. Az elkövető havonta egyszer élelmiszercsomagot, kéthetenként tisztasági csomagot kaphat, látogatót egy alkalommal fogadhat. Sajtótermékek megrendelésére jogosult, de az elzárás relatíve rövid időtartama miatt ennek nincs sok gyakorlati jelentősége, a külön jogszabályban meghatározott összeget a személyes szükségleteire fordíthatja, jogosult az elkövető a büntetés-végrehajtási intézetben rendelkezésre álló közművelődési lehetőségeket igénybe venni. Lehetősége van használni a büntetés-végrehajtási intézet könyvtárát, rádióműsört hallgatni, televízió- műsort nézni, filmvetítésen részt venni, ismeretterjesztő előadást hallgatni, panaszt, kérelmet, jognyilatkozatot terjeszthet elő. Panaszát, illetve kérelmét a vonatkozó előírások megtartása mellett címezheti a büntetés-végrehajtási intézet szervezeti egysége vezetőjének, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának, az országos parancsnoknak és az igazságügyi miniszternek. Az elkövető jogosult közérdekű bejelentés megtételére, amelyet abban az esetben, ha a büntetés-végrehajtási intézet tevékenységével függ össze, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka megvizsgálja, 8 napon belül döntést hoz és közli az elkövetővel. Ha a közérdekű bejelentés nem a büntetés-végrehajtási intézet tevékenységével függ össze, akkor 8 napon belül az intézkedésre jogosult szervnek kell megküldeni. Az elkövető társadalmilag hasznos munka végzésére, illetve az annak megfelelő jövedelemre és munkavédelemre jogosult. Nincs munkakötelezettsége, csak kérelme alapján foglalkoztatható, amennyiben nyilatkozata alapján részt kíván venni a munkáltatásban, csak akkor tagadhatja azt meg, ha a kijelölt munka egészségét vagy testi épségét közvetlenül és súlyosan veszélyezteti. Az elkövetők elítéltekkel és előzetesen letartóztatottak-

kal munkavégzés céljából együtt szállíthatók, illetve együtt foglalkoztathatók. Az elkövető jogosult külső munkáltatásban részt venni. Értelemszerűen megilleti az elkövetőt a fizetett szabadság, azonban ennek az elzárás rövid tartama miatt csak elméleti jelentősége van. Üzemi baleset esetén baleseti ellátásra és baleseti egészségügyi szolgáltatásra igényt tarthat az elkövető. Női elkövető foglalkoztatása során meg kell tartani a nők egészségének és testi épségének védelméről szóló jogszabály rendelkezéseit. Megilleti az elkövetőt az a jog, hogy a már megállapított nyugellátását, illetve baleseti ellátását – kérelme alapján – a büntetés-végrehajtási intézetnek, vagy az általa meghatározott személynek folyósítsák (a gyakorlat ez utóbbi változat előnyben részesítését mutatja). Jogosult az elkövető vallásának gyakorlására a vonatkozó egyéb büntetés-végrehajtási szabályok megtartása mellett, amennyiben az elkövetőt az elzárás foganatosítása alatt a büntetés-végrehajtás hibájából kár éri, a 13/1996. (XII. 23.) IM-rendelet alapján kárigényét érvényesítheti, kárigénnyel léphet fel, továbbá az elkövetőnek joga van a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezésre, és az elzárás ideje alatti tevékenységének megfelelő élelmezésre. Az elkövetők elhelyezésére fő szabály szerint az egy személyes jelleg vonatkozik, azonban, ha erre nincs lehetőség, akkor lakóhelyiségekben kell ezt megoldani. Az elhelyezés során érvényt kell szerezni a különböző – már korábban ismertetett – elkülönítési szabályoknak. Az elkövetők élelmezésére az általános szabályokat kell alkalmazni, amelyeket a bv. kódex 147. §-a tartalmaz. Nem fogadható be az elkövető, ha kímélő étrendet igényel, állandó orvosi felügyelet mellett. Étkezésére naponta háromszor kell időt biztosítani. Az étkezési idő főétkezésnél 30 perc, egyéb étkezésnél legalább 20 perc tartamban biztosítandó. Az elkövető egészségügyi ellátásra a vonatkozó 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet szabá-

lyait a R. 44. §-ában meghatározott eltérésekkel (pl. befogadásakor fogászati, nőgyógyászati szűrés nincs, tüdőszűrés csak abban az esetben, ha erre lehetőség van stb.) kell alkalmazni. Az egészségügyi ellátást a büntetés-végrehajtás intézet egészségügyi szolgálata biztosítja, ha kórházi kezelésére van szükség, az elzárást félbe kell szakítani, illetve az elkövetőt be sem lehet fogadni, jogosult viszont az elkövető azon kedvezmények igénybevételére, amelyek az egyéniesített végrehajtás lehetőségéből adódnak (pl. beteg hozzátartozó meglátogatása stb.).

Az elkövetőt szabadon bocsátáskor utazási igazolvánnyal kell ellátni abban az esetben, ha a hazautazáshoz szükséges pénzzel nem rendelkezik, vagy az elzár-

rást nem abban a megyében hajtják végre, ahol az állandó lakóhelye van. Az elkövető részére ruházati segély csak abban az esetben adható, ha szabadon bocsátásakor nem rendelkezik az évszaknak megfelelő ruházattal.

A büntetés-végrehajtási intézet az elzárás kitöltéséről, illetőleg a pénzbírság megfizetése folytán történt szabadon bocsátásáról a szabálysértési hatóságot, valamint a bíróságot haladéktalanul értesíteni köteles.

Végül utalni kell arra a körülményre, hogy az Szbtv. hatálybalépése óta nagyon sok módosító javaslat érkezett, ami arra enged következtetni, hogy a közeljövőben újabb változások várhatók.

Pallo József

Humán erőforrás

A személyi állomány utánpótlásának stratégiája

A Szegedi Fegyház és Börtönben osztályvezetői értekezleten vitatták meg az intézetben 1995 óta bekövetkezett fluktuáció adatait és ismert okai mellett az állományépítés feladatait. Figyelemre méltó, hogy a napi, a szervezési, a „taktikai” feladatok mellett gondoltak az „intézeti stratégia” megfogalmazására is ezen a fontos területen. A humán erőforrás fejlesztéséről Borsi János bv. őrnagy az intézet személyügyi és szervezési osztályának vezetője adja közre szerintünk máshol is használható tapasztalatait, fejlesztési koncepcióját.

Egy szervezet csak olyan funkciókat képes jól ellátni, amelyekhez adottak az emberi erőforrásai. Ezt nem elég felismerni, ehhez biztosítani kell a szervezeti és személyi feltételeket. Az emberi erőforrással való gazdálkodás feladatait be kell építeni a szervezet működési rendjébe.

Napjainkban ha azt szeretnénk, hogy a büntetés-végrehajtás szervezeti egységei sikeresek legyenek és rugalmasan alkalmazkodjanak a folyamatosan módosuló környezethez, és annak változásaira hatékonyan reagáljanak, szükséges a munka stratégiai, tervezési elemeit is fejleszteni, valamint hatékony taktikai módszereket alkalmazni.

A humán erőforrás biztosítása, fejlesztése jelentős mértékben befolyásolja egy adott állapotú börtönrendszer működését, bár a börtönrendszer adottsága csak nagyon nehezen, jelentős fejlesztésekkel javítható generálisan.

A humán erőforrás fejlesztése, sőt karbantartása is igényel jelentős erőforrásokat. Sajnos voltak időszakok a magyar börtönügyben, amikor még a karbantartás is elmaradt, aminek következtében jelentős erőforrásokat veszítettünk.

Az alkalmazkodás ára

Külön tanulmányozni kell azt a problémát, hogy a humánus büntetés-végrehajtás európai szabályainak érvényesítéséhez a humán erőforrás milyen bővítése szükséges. (Tényleg zárójelben említem azt a nagyon fontos ténytet, hogy a kubatúrara, a lakótérre, légköbméterre stb. vonatkozó normákat lehet „átvenni” az uniótól, de a humán kérdésekben saját európai célkitűzéseket, ugyanakkor maradéktalanul érvényesítő rendszert kell kiépíteni.)

Most csak azt kívánom elemezni, milyen nehezen lehet az adott körülmények között a működéshez szükséges minimális humán erőforrást biztosítani. Természetesen arra is ki kell térnem, hogy ez jelenleg nagyon drága és költséges. Elég említeni az újratermelő képzesi költségeket, a jelentősen növekvő munkahelyre járási költségeket, a túlmunkából és a fizikai teljesítőképesség határán lévő terhelésből adódó egészségügyi problémákat és vonzatait. A bérral kapcsolatos elégedetlenséghez visszavezethető idő előtti kilépéssel járó munkaerővesztés sem hagyható figyelmen kívül.

Feltétlenül le kívánom szögezni, hogy a társadalmi szankciók és intézkedések, egyszóval a büntetések végrehajtásának emberi feltételei biztosítása nagyon nehéz a sokszor szűkülő anyagi lehetőségek, az állandó krónikus forráshiány és fizetőképtelenség miatt.

TAPASZTALATCSERE

Napjainkban, amikor azt szeretnénk, hogy intézményünk sikeresen alkalmazkodjon a folyamatosan megújuló környezethez, és ezekre a változásokra hatékonyan reagáljon, alapvető problémákkal kell küzdeni, a pusztá működési feltételek biztosítása is óriási feladat.

A humán erőforrás biztosításánál csak az 1995-től jelentkező tendenciákat elemezve megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb gond az optimális mértéket jelentősen meghaladó fluktuáció.

1. számú adattábla

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	összesen
						becsült	
Év/fő	55	50	53	39	45	23	265
%	17,76%	15,82%	16,66%	12,14%	14,84%	6,99%	80,54%

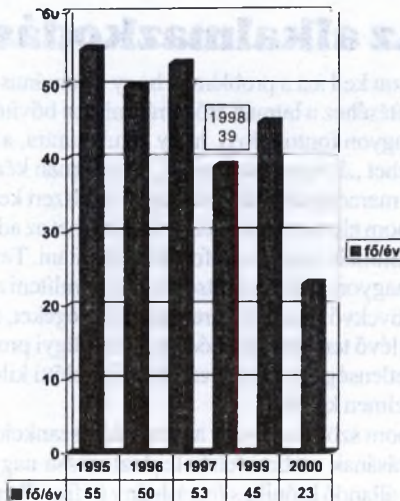
Az egyes évek sem egyformák. Az első három év alatt óriási a mozgás, a kikerülők nagy száma már a működőképességet veszélyeztette. A bekerülők között sok volt az alacsony képzettségű, de olyan is, aki gyorsan megbizonyosodott arról, hogy nem képes a feladatokat ellátni. Aki ezek közül itt maradt, most igyekszik pótolni hiányosságait, és középiskolában tanul.

A háromszázat alig meghaladó tényleges létszámból évente félszázán távoztak. Talán ebben az évben lesz minősíthetően kisebb ez a szám, mivel aki el tudott menni a nyugdíj valamilyen formáját igénybe véve, az már elment. De még a 2000-ben távozott 23 főből is 18 FÜV-eljárást követően került nyugdíjba.

Megállapítható, hogy a gazdasági élet nem gyakorolt jelentős szívóhatást az átlagos állománykategóriákra, mivel az ország egyik leglassabban fejlődő, sőt ipari és mezőgazdasági területen leépülő térsége a miénk. Összegezve: a Szegedi Fegyház és Börtönben az alábbi adatokkal szemléltethetjük ezt a folyamatot.

2. számú adattábla

A Szegedi Fegyház és Börtön fluktuációja 1995–2000 között

TAPASZTALATCSERE

A számok azt mutatják, hogy az állomány négyötöd részének (pontosan 80,54 százalék-nak) megfelelő az összeadott fluktuáció. Természetesen nem pontos ez az adat így, hiszen vannak – igaz, csökkenő arányban –, akik stabilan több évtizedig dolgoztak nálunk.

Két éve készült az az időszakos felmérés, amely megmutatja, hogy az intézet állományában dolgozók mennyi ideje vannak a büntetés-végrehajtásnál.

0 – 2 év között	25 %
3 - 5 év között	32 %
6 – 10 év között	19 %
11-15 év között	14 %
16-20 év között	5%
21-25 év között	1 %
26-30 év között	4 %
31 év fölött	nincs

Ezek az adatok más időpontok tapasztalatainak összevetésével is megegyeznek. Általában a személyi állomány negyedrésze olyan, aki két évnél nem régebben dolgozik az intézetben. Ez azt eredményezi, hogy minden vezető energiájának jelentős részét igényli az új emberekkel való foglalkozás. Bizonyos területeken (különösen a frekvenciát biztonsági és fogvatartási ügyekkel foglalkozó területen) különösen fontos a tapasztalatlanságból fakadó veszélyek minimalizálása, ami miatt szinte állandó a stresszhelyzet.

A szegedi személyi állomány további negyede 3-5 éves büntetés-végrehajtási tapasztalattal rendelkezik. Ezek jelentős része állami oktatási intézetben tanul vagy szakmai képzésben vesz részt. Ezt az állománycsoportot elemezve megállapíthatjuk, hogy óriási a differencia az egyes emberek között. Szerencsére van egy elhivatott, szakmai életpályára tudatosan készülő réteg is. Ők képezhetik a további börtönmodernizáció humán bázisát. Jelenleg azért vannak állományunkban, mert abban bíznak, hogy az európai csatlakozási folyamat kapcsán belátható időn belül megkezdődik élet- és munkakörülményeik, jövedelmi viszonyaik rendezése.

A személyi állomány közel egyötöde 6-10 évet töltött el sorainkban, míg 14 százalékuk 11-15 évet. Rájuk lehet számítani, több esetben azonban nagyon váratlanul jelentős romlás következik be egészségügyi helyzetükben, fizikai, pszichikai állapotukban, ami nyugdíjaztatásukhoz vezet. Ezt bizonyítják a már említett új adatok is.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a fogvatartottak 14 évet töltenek el átlagosan. Csak 10 százalék a személyi állománynak az, aki régebben dolgozik itt, mint amióta az átlagos fogvatartott itt van. Ők jelentős részben vezetők, vagy gazdasági és egészségügyi területen dolgoznak. Mi következik ebből? Az a tény, hogy a tennivalóhoz viszonyítva alapvetően kevés büntetés-végrehajtási múlttal, tapasztalattal és gyakorlattal kell az egyik legnehezebb feladatot, az élet elleni erőszakos bűncselekményekért hosszú időtartamra, sokszor életfogytiglani fegyházra ítéltet fogva tartását végrehajtani. A sok távozás miatt minden évben jelentős létszámhiánnyal zárt az intézet.

Ez önmagában is jelentős probléma, amit még nehezebben kezelhetővé tett annak szerkezete. Egyes években kiugróan magas volt a biztonsági vagy a fogvatartási osztály területén a hiány. (A két osztály hiányának összege szinte megegyezik az éves hiánnyal). A következők egyértelmű: túlszolgálat, a költségek növekedése, egészségügyi problémák stb.

Ennek a hiánynak a felszámolására több intézkedés született, illetve megtörtént a tendenciák elemzése alapján a stratégiai és taktikai feladatok kijelölése.

A büntetés-végrehajtás országos helyzetén kívül az alábbi mikro környezeti tényezők hatottak, illetve hatnak, amit a munka során figyelembe vettünk.

– Kedvezően befolyásolja az állományépítést, ha az intézetről pozitív híradások jelennek meg, ha az országos és helyi tömegkommunikáció valamilyen fejlődésről tud beszámolni. Természetesen az ellenkezője is igaz, egy-egy kedvezőtlen hír után csökken az érdeklődés. Az intézet korrekt sajtókapcsolatokra törekszik, támogatja az objektív kép formálását az intézetről tudósítók, írók segítségével is. Ennek egyik példája *Arató László és Báryi Zoltán Csillag – Börtönkönyv* című könyve. Több jelentkezővel találkoztunk, aki olvasta a művet, vagy látott egy-egy tévétudósítást Csillag-rendezvényről.

A szegediek mellett az állományépítés során fokozottan számolni kell a régió lehetőségeivel is. Jelenleg már csak az állomány fele állandó szegedi lakos, a többieknek csak néhány százaléka tudja vállalni támogatás ellenére a szegedi albérletet. (A legfrissebb adat szerint 25 fő lakik összesen albérletben, ami öt százalék körülinek felel meg, mivel vannak, akik vidéken laknak albérletben).

Azt tapasztaljuk, hogy a közeli körzetek helyett egyre többen jönnek 20-40 km-es távolságból. A városok közül Makóról, Hódmezővásárhelyről, valamint a községekből is. Érdekes tapasztalat, hogy ha egy-egy községből már négyen-ötven vannak állományunkban, akkor „megindul” onnan a további jelentkezés. Ennek oka, hogy ott a büntetés-végrehajtás presztízsze kedvezően változik. A fentiek felismerve az intézetparancsnok úr a régió polgármestereit börtönlátogatásra invitálta, és felhívta a figyelmüket, hogy szívesen látjuk sorainkban településük lakóit, ha megfelelnek követelményeinknek.

A városi munkaügyi szervezeteket folyamatos információval látjuk el lehetőségeinkről. Ennek konkrét eredményei is vannak, amikor a jelentkező hivatkozik arra, hogy „kiközvetítették” ide.

– Az intézet ezenkívül igyekszik kihasználni a Rendőrtiszti Főiskola bv. szakának lehetőségeit. Ez hosszabb távon nagyon hasznosan megtérülő „befektetés”, stabilan lehet tervezni az itt szakirányú diplomát szerettekkel. Jelenleg hárman végeznek: egy nappali tagozaton, ketten levelezőként, míg két-két fő tanul alsóbb évfolyamokon. Mind a heten rendelkeznek szakmai tapasztalattal, sőt ötven középfokú szakmai végzettséggel is.

Sajnos a bv-s múlt és tapasztalat nélkül felvett, és a Rendőrtiszti Főiskolán diplomázott három tiszt közül már csak egy dolgozik állományunkban. Felkészültségük megfelelő volt, de itt derült ki, hogy személyiségük nem alkalmas a bv-s feladatokra.

– Az intézet igyekezett kihasználni a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja szakmai képzési lehetőségeit. Azok, akiknek elő volt írva, mind elvégezték a középfokú tanfolyamot, vagy jelenleg tanulnak. A középfokú végzettségük körében ma már előre is felkészítünk tartalékot, hogy ne az új, magasabb munkakörbe kerüléssel párhuzamosan kezdjenek tanulni, nehezítve a feladatokhoz történő alkalmazkodást a tanulási problémákkal.

Az alapfokú vizsgára kötelezettek nagy száma miatt az elmúlt fél évtizedben szegedi kihelyezett tanfolyamot is szervezni kellett, ahová a régióból is történt beiskolázás. Manapság a központi lehetőségeket igyekszünk kihasználni, hiszen továbbra is jelentős az alapfokú képzésre kötelezettek száma. Közöttük különösen azok sajátítják el nehezen az ismereteket, akiknek nincs érettségjük.

TAPASZTALATCSERE

A szakképzés megítélésünk szerint különösen eredményes. A szakmai ismereteken kívül sikerül a büntetés-végrehajtás iránti elkötelezettséget is kialakítani. Nagyon eredményes az intenzív és szisztematikus gyakorlati oktatás.

– A szegedi helyőrség és a katonai intézmények felszámolása során több tiszt, tiszthelyetes, sőt közalkalmazott nem vállalta családi körülményei miatt, hogy elköltözzön Szegedről. Többen közvetlenül kerültek hozzánk, de voltak, akik „civil” kitérő után találták meg az utat intézményünkbe. Általában gyorsan megismerkedtek a speciális követelményekkel, és a tucatnyi „katona” közül csak egy volt, aki nem bírta a sajátos idegi terhelést.

– Szegeden a felsőfokú végzettségű szociális munkások új csoportja jelent meg a munkaerőpiacon. Az intézet kihasználta ezt a lehetőséget. Három kolléganő – aki először közalkalmazotti, majd hivatásos állományba került – bizonyította alkalmasságát, szakmai ambícióját. A pályaválasztásukat az is elősegítette, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók képzési programjuk keretében rendszeresen látogatják intézményünket, sőt többen a büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódó témában írnak évfolyam-dolgozatot vagy diplomamunkát. A szociális munkás-képzéssel kapcsolatos, hogy az intézet dolgozói közül négyen is diplomát szereztek, és jelenleg is tanulnak tanulmányi szerződéssel vagy anélkül.

– Az oktatási intézmények átszervezése miatt a Szegeden megszűnt iskolákból kikerült és a közművelődési létszámleépítés miatt munkanélkülivé vált pedagógusoknak is képzettségüknek megfelelő állást ajánlottunk. A katonai középiskolából érkezett mindhárom kolléga gyorsan beilleszkedett. A más intézményekből érkezettek közül egy pedagógusról bebizonyosodott, hogy személyisége nem alkalmas az itteni feladatokra.

– Külön érdemes nézni az egyes szakmacsoportokat is, így az igazgatási feladatok végzéséhez, az intézet irányításához, a fogvatartottakkal kapcsolatos ügyek intézéséhez, panaszaik rendezéséhez, a kártérítési és fegyelmi ügyekhez stb. egyre több jogász szükséges. Jelenleg is nyolc jogi végzettségű van állományunkban. Többen munka melletti tanulással itt szerezték diplomájukat. Sajnos voltak olyanok is, akik a tanulás bizonyos fázisában elmentek, de voltak már olyanok is, akik az egyetem padjából kikerülve választották az intézetet. Ezen képesítés megszerzését az intézet vezetése támogatni kívánja.

– Az itt dolgozó közalkalmazottak és a személyi állomány hivatásos munka iránt érdeklődő családtagjainak körében kezdeményeztük a fiatalok bevonulását, és az alapképzés után belépésüket hivatásosként. Tapasztalataink beilleszkedésükről kedvezőek.

Mire kell figyelniünk?

Alapvető, minden kategóriánál figyelembe veendő szempont a személyi állomány minőségének kérdése. Csak jól felkészült, képzett, mentálisan, fizikailag is stabil, pozitív szemléletű, motivált és az adott lehetőségek közepette anyagilag is elismert emberekkel lehet az európai börtönkövetelményeknek megfelelni.

Nagyon lényeges kérdés a megfelelő kiválasztás mellett a képzés biztosítása, a speciális szaktudás elsajátítása. Ehhez tartozik az is, hogy szükséges a megfelelő nyelvtudás megszerzésének elősegítése. Intézetünkben mindenképpen azt kell szorgalmazni, hogy lehetőleg érettségizettek kerüljenek felvételre. Folytatni kell a Budakalász érettségi vizsga letételét.

A személyi állomány szociális helyzetének javítása mellett szükség van a megfelelő rekreációs, sportbeli, fizikai felkészülési lehetőség biztosítására is.

Nagy gondot kell fordítani a büntetés-végrehajtási munkához szükséges személyiségjegyek erősítésére, fejlesztésére, ennek pozitív menedzselésére.

Folyamatosan erősíteni kell az intézet dolgozóinak munkahelyhez való kötődését, szakmai hivatástudatát. Meg kell ismertetni a szakma, az intézet hagyományrendszerét, történetét, a helytállás példáit.

Az arra alkalmas, a bévés munkához szükséges személyiségjegyekkel rendelkező fiatalokat tervszerűen kell felkészíteni a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási szaka nappali tagozatára történő felvételre.

A felsőfokú állami iskolai végzettséghez kötött munkahelyekre elsősorban olyan fiatalokat kell felvenni, akik már ismeretekkel rendelkeznek a büntetés-végrehajtásról, rendelkeznek a kívánatos szaktudással, és emberileg, pszichikailag is alkalmasak a munkakörre.

Mindenképpen szükséges kidolgozni az intézet dolgozóinak lakhatási lehetőségét elősegítő programot. Szükség van valamilyen formában „legényszállásra”, valamint perspektivikus lakásmegoldási lehetőségre.

Az intézet PR-tevékenységét, a látogatókkal, az egyetemi-főiskolai szakmai gyakorlatra érkezőkkel való foglalkozást továbbra is úgy kell végezni, hogy az elősegítse a saját állományépítést, valamint a büntetés-végrehajtás más intézetei ilyen irányú munkáját is.

Hogyan tegyük?

Azok az újonnan felvett vagy új beosztásba került személyek, akik a jövőben fogvatartottakkal foglalkoznak, szerezzenek speciális ismereteket a biztonsági osztályon.

Az állomány szakszerű felkészítése érdekében szükséges az új körletfelügyelők számára kötetlen formájú szakmai beszélgetések szervezése.

Továbbra is szoros kapcsolatot kell tartani azokkal a honvédségi alakulatokkal, ahová Szegedről és környékéről vonulnak be. Meg kell ismertetni a sorállományú leszerelőkkel a büntetés-végrehajtási munkát és a hivatásos állomány lehetőségeit.

A büntetés-végrehajtási munka iránt érdeklődő, és erről ismeretekkel is rendelkező, arra alkalmas fiatalokkal „megállapodást” kell kezdeményezni, hogy az alapképzés után felszereljenek állományunkba.

Az igazságügy-miniszter 8/2000. (IV. 13.) IM számú rendelete érvényesítése során arra kell törekedni az általunk fogva tartottak összetétele miatt, hogy azok, akik közvetlenül foglalkoznak fogvatartottakkal, a középiskolai végzettséget megszerezzék.

Az intézet rekonstrukciós programja keretében, kihasználva a pályázati lehetőségeket is, a személyi állomány számára edzőtermet és tantermet kell létrehozni.

Természetesen a taktikai elemek bővíülhetnek a konkrét feladatok ellátása közben, biztosítva a változásokra történő gyors reagálást, elősegítve a szervezet emberi erőforrások iránti igényének fejlesztését.

Borsi János

Állami emberszelidítő

Irodalmi érdekességek a szegedi börtönhistoriából

Szegeden szinte minden belvárosi utcában emléktábla jelzi, hogy nagyon sok író, költő született, lakott és alkotott a városban. Sokan tanultak egyetemen, főiskolán. Az irodalmi eseményként jelzett látogatásoknak se szeri, se száma. A város kellő tiszteletben tartja ezen irodalmi emlékhelyek többségét. Szinte nincs hét, amikor ne lenne valahol koszorúzás, megemlékezés. Péter László, a nagy tekintélyű irodalomtudós külön kötetet állított össze Szeged irodalmi emlékhelyei címen. Ebben ő is szól a szegedi börtönökkel kapcsolatos irodalmi hagyományokról. A börtönökről szólva nem véletlenül használjuk a többes számot, hiszen Szegeden az utóbbi több mint két évszázadban több, merőben különböző célú börtön működött időszakonként.

Itt volt az első hosszabb ideig funkcionáló országos börtön, a Domus Carresterialis Szegediensis, a várbörtön. 1784-től 1832-ig ide küldték a „köztörvényhatóságok és magánosok a javíthatatlanokat és kihágókat és más vétkeikért halálos büntetésre kevésbé érdemeseket, vagy attól kegyelemből felmentetteket.”

Már hamarabb volt városi börtön is. A török kiűzése után, a vár másik részén – külön parancsnokság alatt – hajóvontatásra és sáncmunkára ítélt rabokat helyeztek el. 1787-től török, majd 1793-tól francia hadifoglyok is vannak a szegedi várban. A 180 tiszt és 650 kőzkatona közül 370 hal meg 1800-ig. Külön francia katonai temető is volt ekkor a városban.

I. Ferenc rendelete alapította az Olasz Deportáltak Intézetét (1831–1848), ahová a lombardiai és velencei tartományok „rossz magaviseletű egyénei” közül 685 fő érkezett. A minősítés forradalmi vagy függetlenségi törekvéseket takar, hiszen a köztörvényes bűnözőket olasz földön is elítélte a bíróság, s e büntetéseket ott is hajtották végre. Szegedre bírósá-

gi ítélet nélkül kerültek az osztrákok számára kellemetlen egyének. 1848. október 4-én Kossuth Lajos szegedi látogatása alkalmával nyilvánítja őket szabadnak. „Éviva Kossuth”, kiabálták tömbölő örömmel az egész városban, majd sok olasz jelentkezett honvédnek.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc történetét ismerők közül is kevesen tudják, hogy a belügyminisztérium június 19-én rendeletet adott ki, hogy minden olyan politikai bűnöst, akit a statáriális bíróságok nem ítélnek halálra, Szegedre kell hozni. Ide kerülnek a délvidéki harcokban fogságba került szerbek, a 103 kikindai szerb felkelő, az Ozoránál elfogott 96 hadifogoly tiszt is.

Természetesen ezektől is elkülönített kazamatákban tartották fogva a fenyített honvédek, számuk a szeptemberi jegyzőkönyvek szerint már elérte a 84-et. 1849. március elején már a háromszázat is meghaladja a politikai foglyok száma. Ekkor Szegeden is felállítanak egy vésztörvényszéket, amely több halálos ítéletet is hoz. Elégé közismert viszont, hogy a Ráday-féle királyi biztosság szintén a szegedi várban működött (1869–1873). 3082

betyár, vagy jogtalanul elítélt teremtett legendákat az ott folyó kínzásokról. Sok irodalmi és filmretek szól erről.

Szintén ismert, hogy a várost elpusztító nagy szegedi árvíz után a múlt század nyolcvanas éveitől a Csillagbörtön fogadta a legveszélyesebb bűnözőket, majd az első világháború végétől a politikai foglyok egy részét is. Csak az irodalombarátok tudják, hogy a Csillagtól két utcára, vele közös igazgatás alatt, a Vasas Szent Péter utcában volt 1890-től az Államfogház, amelynek rácsai mögött sok irodalmi személyiség töltött el néhány hetet, hónapot vagy évet.

Igaza van tehát Péter László professzor úrnak: valóban irodalmi emlékhelyek ezek, hiszen írók is kerültek rács mögé jogos ítélettel, például párbajért, időnként jogtalan üldöztetés alapján is.

Több író látogatta meg barátját, ismerősét is a „hüvösön”. Jelentős esemény az is, ha csak pusztá érdeklődésből, írási szándék nélkül látogatja meg a börtönt az ország egyik legnagyobb írója. Számos példát találunk erre is a Csillagbörtön történetében.

Természetesen az is előfordul, hogy voltak, akik „csak” írni akartak az intézményről, a börtönről, az itteni életéről, vagy a fogvatartottokról. Találkoztunk azzal is, hogy hőseik, modelljeik sorsát, viselkedését tanulmányozták.

Az is előfordul, hogy a látogatóról, a tudósító újságíróról csak évtizedek múlva derül ki, mekkora író lesz később. Ez persze nem csökkenti a látogatás érdekességét. Szegeden erre is találunk példákat. Az érdekességek felsorolását a névadással érdemes kezdeni: ki adta a szegedi fegyintézetnek a Csillagbörtön nevet?

Erre a kérdésre senki sem tud válaszolni. A „szögedi” népnyelv „fundálta ki” ezt a találó kifejezést, amelyet átvettek az újságírók és később az írók is.

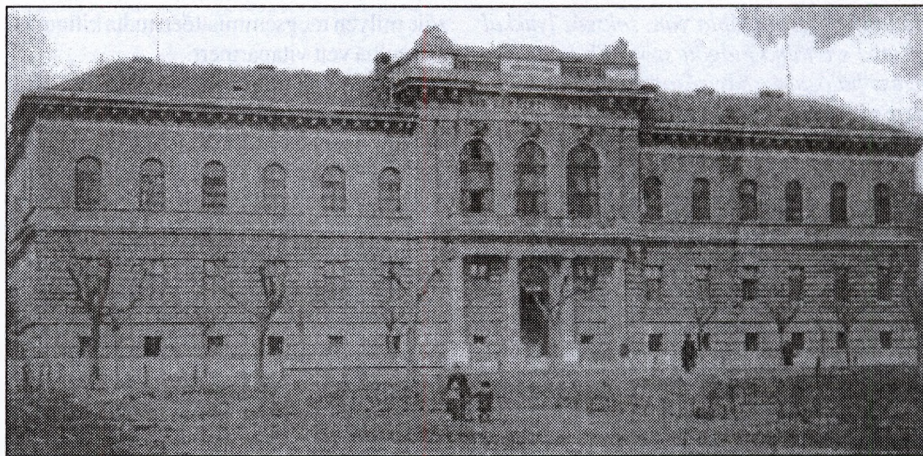
Az Európa legpatinásabb, építészetileg is értékes, eredetileg is börtön céljára készült épületei közé tartozó fegyintézet eredeti ne-

ve *Szegedi királyi kerületi börtön és királyi törvényszéki fogház* volt. Már 1884-ben, az építés közben megjelenik a sajtóban a Csillagbörtön elnevezés, amely tulajdonképpen sohasem volt hivatalos. A történelem során 6 neve is volt a híres szegedi fegyintézetnek, ami mindig függött a jogszabályoktól is. Például addig volt szegedi Fegyház és Szigorított Börtön a neve, amíg szigorított börtön büntetési forma is létezett. A Csillagbörtön elnevezés jól utal az épület jellemző alakjára és funkciójára. Érdekes, hogy ilyen Bentham-féle panoptikus rendszerű, három-négy emeletes, három-öt szárnyas körfolyosós börtönépületet sokat építettek az utóbbi másfél száz évben a nagyvilágban, de csak a „szögedi” magyarok nevezték el ilyen szemléletesen.

Jókai Mór, a börtönlátogató

A Csillagbörtön a múlt század végén a világ legkorszerűbb büntetés-végrehajtási intézményei közé tartozott jelzőberendezéssel, fürdési lehetőséggel, központi fűtéssel, kórházkörlettel, munkatermekkel, tanulási és egyházi helyiségekkel. A fegyház vezetői és a személyi állomány is korszerűen dolgozott. Nagy érdeklődés és nyilvánosság kísérte munkájukat. Többek között Jókai Mór írt a Csillagról. Ő az 1879-es mindent elpusztító árvíz előtt is, később is szeretett Szegedre látogatni. Sokat tett a szegedi újjáépítés népszerűsítéséért. Természetesen a legnagyobb magyar mesélőnek minden szegedi látogatásáról volt mondanivalója, ezekről cikket írt. Látogatása városi irodalmi esemény volt, így Jókai szegedi programjairól mindig beszámoltak az országos és helyi lapok.

Előfordult, hogy a helyi hírlapíró volt a magyar irodalom egy másik jövőendő klasszikusa. A kezdő újságíró büszkén számol be az akkor már országos irodalmi te-

1906 utáni a kép, mivel előtte az épület törvényszéki palota volt, s ebben az évben kapta meg a börtön

kintély látogatásáról. Ime, egy jellemző történet a múlt századból. Gárdonyi Géza a Szegei Napló 1891. április 5-i számában így ír Jókai Mór látogatásáról: „... Végül azt az óhaját fejezte ki, hogy a híres csillagbörtönt szeretné megtekinteni. A csillagbörtön igazgatója, ki ezelőtt nyolc évvel Jókait és Munkácsy Mihályt a munkácsi fegyházban kalauzolta, meg volt lepve a nagy író belépésekor. Hivatalos munkáját bevégezve, körülvezette a nagy íróat a csillagbörtön folyosóin. Jókai nagy érdeklődéssel nézte végig a börtön célszerű beosztását, a cellákat, a közös műhelyeket, a konyhát, a sütőhelyet, és végül az igazgató kérelmére beírta a nevét a vendékönyvbe. Mikor az igazgatótól elbúcsúzott, lapunk munkatársához fordulva, kedélyesen jegyezte meg: No öcsém, maga is elmondhatja, hogy együtt volt Jókai-val a börtönben.

Jókai ezután a Tisza szállóba hajtatott, ahol egy kiállítás kellett megnyitnia. Alig ért oda, már felkérték a nyitóbeszéd megtartására. Engedje meg, hogy lélegzethez jussak – mondta vendéglátójának. – Most szabadultam a börtönből.”

A korabeli irodalmi élethez hozzátartozott, hogy a nagy író szegedi napja felolvasó-

esttel és díszvacsorával fejeződjön be. Ennek színhelye is a Tisza-szálló volt, amely később többek között Tömörkény István, Móra Ferenc és más írók törzshelye volt. (Tényleg csak zárójelben jegyezzük meg, hogy Juhász Gyula törzsszatala helyét ma bank foglalja el!) Most csak Jókai Mór itt elhangzott szavait idézzük: „Ma tisztelt barátainknak szíves kaluzolásával két intézetet néztem meg: a kisdédóvót és a csillagbörtönt. A csillagbörtönnek nyolcszáz tanítványa van, a kisdédóvónak nyolcvan... Ha a kisdédóvába többen járnának, kevesebben kerülnének börtönbe... Hadd legyen egy olyan palotája a kisdédóvásnak, mint a csillagbörtön.”

Jókai híres volt bevált prognózisairól. Valószínű, hogy e jóvendőlése csak később valósul meg. Az azért látszik, hogy nem a közeljövőben.

A szegedi börtönlátogatáson tapasztalatról ír Jókai a Pesti Hírlap 1891. április 9-i számában: „...hanem azért mindenről gondoskodva van. Légfűtés a zárkákban, fekvőhely, rendes öltözet, meleg étel. Itt van az a paradicsom, ahol csak Ádám lakik, Éva nélkül, kígyó nélkül. Azért hívjuk csillagbörtönnek, mert a zárkákhoz vezető folyosók csillag alakban futnak össze közepén, ahol egy rop-

pant nagy fekete tábla van, sokszáz lyukkal ellátva s e tábla mögött szövődik össze egy egész hálózata a távirósodronyoknak, minden zárkának van egy távirója. Ha valami haj van odahenn, megnyomák a gombot, egy szám kiugrik a megfelelő lyukból s a csengettyű megszólal.

Minden tökéletes ezen az aszteroidon. Hát a lakosok? Azok is olyan tökéletesek, amilyennek az embernek lenni muszáj! dolgoznak és nem beszélnek. – Így végzi az ember.”

Gárdonyi jól tudta, hogy milyen híres emberrel volt együtt a börtönben. Jókai ezt nem tudhatta, hiszen Gárdonyi csak később vált, az Egri csillagok megírása után, országosan népszerűvé, és ő maga sem tudta, hogy valaha az egyik legtöbbször olvasott magyar regény szerzője lesz.

A sors érdekessége, hogy e században is előfordult az az eset, hogy egy híres költő és egy későbbi – akkor még kezdő – költőóriás együtt volt a szegedi börtönben. *Juhász Gyula* és *József Attila* 1921 karácsonyán látogatta meg *Szalay János* szegedi újságírót a Csillagban. Akkor Juhász Gyula országosan elismert költő volt. A fiatal József Attilának versei jelentek már meg, de csak a költészet avatott ismerői tudták, milyen nagy költő lesz a Szépség koldusa poétája.

Gárdonyi, a párbajhős!

Visszatérve Gárdonyi börtönmúltjára, „rabságára”: tény, hogy párbajvétségért két alkalommal is elítélték a közismerten lobbanékony újságírót.

Az első történet lényege a következő: Gárdonyi mindig szeretett élcelődni, és tolla is – ha úgy akarta – vitriolos volt. Nem is gondolná az ember, hogy az Egri csillagok csodás mesélője, a dicső haditettek hű krónikása, a színművek életszerű dialógusai, drámai konfliktusai, vagy éppen humoros történetei szer-

zője milyen megsemmisítően tudta kifigurázni a célba vett vitapartneret.

Ez történt ebben az esetben is. Volt ugyanis a gyorsan épülő, árvíz utáni városban egy *Szegedi Paprika* című élclap. Ennek hasábjain figurázta ki Gárdonyi az egyik neves szegedi bankárt, *May R. Miksát*. A pénzember úgy érezte, hogy becsületébe gázoltak, és ezért ügyvédet fogadott, beperelte a cikkíró Gárdonyi Gézát. A tárgyaláson a bankár ügyvédjének segítője, *dr. Kókay István* ügyvédjelölt visszavágott és becsmérelte a Gárdonyi Gézának munkát adó lapot. Gárdonyi Géza sem maradt adós. Reakciója az volt, hogy Kókayt pellengérezte ki a *Szegedi Híradó* című lapban. Ez sem maradt annyiban. Az ifjú ügyvédjelölt párbajra hívta ki a hírlapírót. A két fél segédei megállapodtak abban, hogy a küzdők karddal az első vérig vívnak. A színhely a Sörház utcában lévő kaszárnya vívóterme volt. Az 1889. január 16-án délután fél kettőkor kezdődő asszó a jurátus úr győzelmével ért véget, miután Gárdonyi a fején megsérült, s a segédek megálljt parancsoltak – tudósít a korabeli sajtó. Az ügynek azonban jogi folytatása volt. A párbajozás akkor már üldözendő cselekmény volt. Így bíróság elé kerültek a küzdő felek.

Városszerte nagy érdeklődéssel várták a zárótárgyalást. Itt felsorakoztak a tanúk: *Mócs Zsigmond* lapszerkesztő, *Baráth* főhadnagy párbajsegéd, és az elmaradhatatlan szereplő, az orvos, ez esetben *Schreiber* doktor, akinek tiszte volt megállapítani, hogy az első vér megjelent-e a vívók valamely testrészén.

A Schnell bíró elnöklete alatt levezetett tárgyalás végén megszületett az ítélet salamoni döntéssel: Gárdonyi és Kókai is 14-14 nap államfogház-büntetést kapott. Természetesen a *Szegedi Napló* a következő napon részletesen beszámolt az ítéletről. Gárdonyi Géza párbajozó társával, *dr. Kókay Istvánnal* együtt vonult be 1890. augusztus 2-án a Vasas Szent Péter utca és a Csemege utca sarkán

A kép 1892-ben készülhetett, mivel dr. Szabó Lajos 2 éves ítélettel az 1890. augusztus 4-i névsorban szerepel, de a fák már lombosak...

ma is álló épületébe, ahová három hónapja költözött Vácról az államfogház. Hivatásának megfelelően a vérbeli újságíró Gárdonyi Géza azonnal megkezdi lapja, a Szegedi Napló tudósítását az államfogházból. A cikksorozat címe találószerű: *Az állami emberszélidítőben*, az alcíme pedig *Egy államfogyó naplójából*.

Bemutatja az „úri börtön” életét, a kártyacsatákat, a viccelődéseket, a nótázásokat. A legszörnyűbb számára az első éjszaka volt, amikor „egy nyolc lépés hosszú, négy lépés széles cellába” szorítva virrasztott.

Érdekesen írja le az államfogház lakóit. (Megjegyezzük, hogy az akkori személyeségi jogokat nem sértette az, ha az államfogházban lévő ügyészről, papról, ügyvédéről, orvosról és más foglalkozásúról írtak.) Színesen ábrázolja Miskey főfoglárta, aki az előírásoknak megfelelően csak éjjelre zárta be külön-külön szobájukba az államfogyókat. Egész nap nála volt a nagy kulcskarika, amelyet előszeretettel csörgetett, amikor az épületben vagy a hozzátartozó szép kertben sétált.

Félúton a mennyországba

Az egyik legérdekesebb rész az, amiben Gárdonyi leírja az egyházi szertartáson való részvételüket. A *Rabok temploma* című írása arról szól, hogyan vett részt először a Csillagban misén. Maga az író eleinte nem is gondolt a szertartáson való részvételre. Az államfogyoltyársak azonban kiharcolták a lehetőséget arra, hogy a Csillagbörtön templomába járhassanak vasárnapi istentiszteletre. A szertartás helyének megközelítése is érdekes volt: „Az ember annyi lépcsőt mászik meg fölfelé, hogy legalább is feleútját teszi meg a mennyországba...” – írja. Ebből is következtethetünk, hogy a harmadik emeleten, a mostani nagyteremben volt a mise.

Mit látott, tapasztalhatott és érezhetett itt az író? „A nagy terem tömve volt rabokkal és zsi-ványszaggal” – írja a cikkében. Beszámol arról, hogy „készséggel nyitottak utat nekünk, az elkorlátozott oltár mellé, ahol mégis elkülönítve ülhetünk...” Megilletődve tapasztalja, hogy „mögöttem darócruhába öltözött rabok

százai énekelték az Isten dicséretét, bűnök könyörgését, s egy elrejtett harmóniumnak panaszos akkordjai kísérték az éneket..." Majd így folytatja: „Egy pillantást vettem a rabokra. Figyelő arcczal hallgatták a papot. Előttük fényes szuromyok meredtek a levegőbe. Oh itt az Isten templomában is csörög a bilincs!”

Másodszor 1891. április 10-én vonul be egy hónapra Gárdonyi a Vasas Szent Péter utcai épületébe. Ekkor az történt, hogy a Szege-di Napló egyik számában egy *Fortgang* nevű csavargóról írt. Mivel *Újlaki Antal* újságírónak ez volt az eredeti neve, megsértődött és párbajra hívta ki Gárdonyit.

A Hungária Szállóban került sor a párviadalra. Egymásra rontottak a vívásban nem nagyon jártas újságírók. Újlaki elesett, és ekkor Gárdonyi úriemberhez méltatlan módon megsebezte a vállán ellenfelét. Annyira megvadult, hogy az öt lefogni akaró segédek is megsebezte. Joggal kapott egy hónapos büntetést, míg ellenfele csak három napig volt a magas kerítésű épületben, az államfogházban. Ekkor sem tagadta meg önmagát. *Fürdői levelek* címen *Don Vigole* álnéven írt cikksorozatot lapjának. Már az első cikkekben kifejtette nézetét az államfogház-büntetés értelméről: „...ez a börtöntípus sosem fogja megszüntetni a párviadalokat, ehhez a korszellemnek kell megváltoznia...”

A korszellem ebben a vonatkozásban lassan változott. A sajtóban megjelent néhány példa a párbajvétségért elítéltekről. 1892-ben *Bródy Sándor*, 1894-ben *Ábrányi Kornél* volt Szegeden. 1902-ben *Gonda József* és *Nagy Endre*, 1903-ban *Sass Ede* a sajtóhírek szerint a szegedi államfogház lakója. *Vértessy Gyula* 1908-ban, míg a fiatal *Molnár Ferenc* 1912-ben volt itt párbajért.

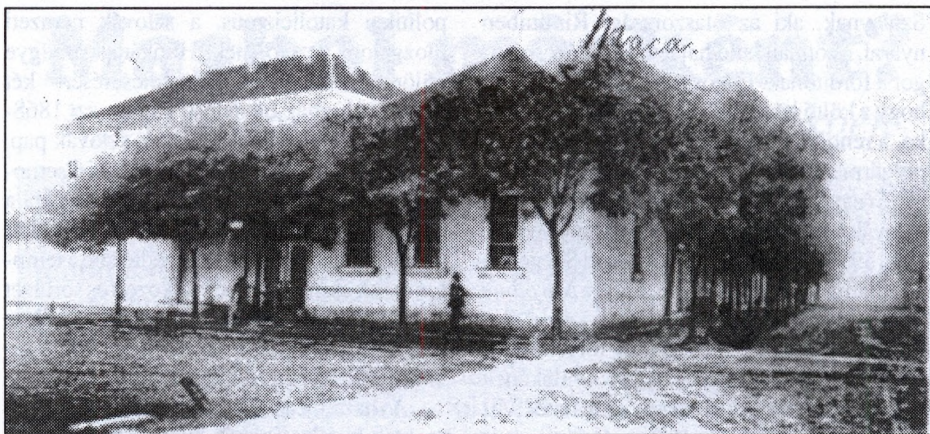
Politikai csendháborítók

Az államfogház kezdetben „úri börtön” volt, ahol szinte kizárólag párbajhősök voltak. Emellett néhányan nemzetiségi „izgatá-

sért” kerültek ide. A századfordulón megnőtt ezek száma, sőt magyar nemzetiségű izgatásért is voltak itt elítéltek. Az 1904-es statisztika érdekes összetételt mutat. A 114 államfogholy közül a magas falak mögött 91 volt párviadalért bezárva, 22 izgatásért, míg egy fel-ségsértés vétsége miatt. A 22 izgatásért elítél-tből 17 szegény, csak egy volt vagyonos. Az izgatásért elítélt legnevesebb magyar *Kun Béla* volt. Mellesleg, *Ady Endre* levélben üdvözölte a szegedi államfogházban lévő *Kun Bélát*. 1907. november 16-án kezdte meg *Kun Béla* a sztrájkoló építőmunkások melletti állásfoglalásáért, a hatóságok terrorja elítélésé-ért kapott büntetése letöltését. Ennek irodalmi vonatkozása, hogy a szegedi intézményt be-lülről is ismerő *Ady Endre* levélben üdvözli a fél éves büntetését államfogházban töltő, ak-kor 21 éves *Kun Bélát*.

Ady Endre is volt 5 napig az államfogház-ban. 1902. július 19-én vonult be a szegedi in-tézménybe, 5 napos államfogház-büntetése letöltésére. Az ügy előzményei még 1899-re nyúltak vissza. Ebben az évben május 4-én *Geréby Pállal* egy debreceni színházi előadá-son támadt nézeteltérése a nagy költőnek. A köztük vívott párbaj miatt kapta az általában véltlenebb félnek járó ítéletet. *Ady Endre* 5 nap alatt 4 cikket írt az államfogházban. *Gár-donyihoz* hasonlóan ő is újságírói vénájának megfelelően tölti a szegedi napokat. Gyorsan megismerkedik a fogva tartott társakkal. Kü-lön bemutatja *Kurlander Ede* ügyvédet, *Péchy dr.* bihari körorvost, valamint *dr. Du-linszky Józsefet*, aki 8 hónapot kapott, mert pisztolypárbajban lelőtte egy csíkszeredai ügyvédtársát. *Ady Endre* a *Mártír* című cik-kében ábrázolja *Novákovici* (Novákovics) fi-atal román agitátort, aki 3 hónapos büntetését tölti *Avram Jancu* sírjánál elmondott beszédé-ért. A költő is kihasználja, hogy hallgatólago-san italt lehetett becsempészni az államfog-házba. Az általa leírtak szerint *Pálfi Antal* ta-nyai kapitány bort csempészett be neki gyógyszer feliratú üvegekben. Megjegyez-zük, hogy a közelben lévő étteremből hivata-

Az államfogház épülete. A képen fordítva van a negatív. A fákról ítélve a századfordulón készült a képeslap

losan is lehetett ebédet hozatni a fogvatartottaknak. A rendszeres kártyázáshoz és esti nótázáshoz is mindig került hangulatkeltő nedű. *Octavian Goga*, Petőfi román fordítója, Ady Endre barátja szintén járt a szegedi államfogházban. Ady Endre levélben köszöntötte szegedi fogsága alatt a költőt, műfordítót, a román nemzeti mozgalom vezetőjét, aki ekkor már Petőfi avatott román fordítója. *Octavian Goga* sajtóvétségért kapott büntetését töltötte Szegeden 1912-ben.

Ady Endre levele sajnos nem maradt fenn, de mindketten hivatkoztak rá a későbbiekben. Ady cikket is írt erről, amely a *Világ* 1912. április 17-i számában jelent meg *Goga Octavian* rabsága címen. Ebben szerepel többet között: „*Mikor Goga Octavian, a románok nagy költőjét Szeged úri börtönében traktálta a hivatalos magyar vendégszeretet, üdvözléket küldtem Szegedre. Testvéri üdvözléket a testvérnak. Köszöntő szeretetet a nemes harcoknak...*”

A századfordulón sok képeslap készült az újjáépülő Szegedről. Így a Csillagbörtön és az Államfogház is szerepel a lapokon. Divat volt, hogy az államfogházba kerültek komoly vagy tréfás formában értesítették ismerőseiket tényleges szenvedésükről, vagy éppen az egy-két napos vagy hetes büntetésükről,

„megpróbáltatásukról”. Elég sok ilyen képeslap fennmaradt. *Octavian Goga* is ilyen képeslapot küldött Ady Endrének. Az államfogház fényképe másik oldalán az alábbi szöveg olvasható:

*„Igen tisztelt barátom,
Megindítottak kedves sorai... Magányomban,
hol a hivatalos Magyarország küldött, és
övéim egy része fájó közönnyel kísért,
nemes barátságának jelei nagyon kellemesen
érintettek. Mihelyt szerét tehetem, eljövök
Budapestre, hogy kezét megszoríthassa, Üdvözl:
Szeged, 13/III. 1912. Goga Octavian”*

Ady Endre levele tartalmára 1924-ben így emlékszik vissza *Octavian Goga*: „*A levél élehangú kritikát mondott a hatalmon lévő politikai uralom fölött, elítélve annak erőszakosságát és türelmetlenségét. Ady nekem, a politikai csendháborítónak, baráti jobbot nyújtott. Mélyen mgindított a testvéri hang és válaszoltam levelére...*” Szegeden, az államfogházban készítette el *Octavian Goga*, a későbbi miniszterelnök *Madách Ember tragédiája* című művének román fordítását. A keményen dolgozó román költő kitűnő segítséget kap munkájához. Fogsága alatt igen jó barátságot köt az irodalomkedvelő dr. *Szalay Józseffel*, a város helyettes rendőrkapitányával. *Goga* elküldi a *Tragédia* román fordítását

Szalaynak, aki az olaszországi Riminiben nyaral, és onnan küld hálából ajándékcsomagot a fordítónak. Ekkor még egyik sem sejtí, hogy a költő később Románia miniszterelnöke, a rendőrkapitány-helyettes pedig Szeged polgármestere lesz.

Svetozár Hurban-Vajansky (1847-1916) szlovák költő, regényíró, publicista és politikus 1893. február 17-től azért töltött Szegeden az Államfogházban egy évet, mert a *Národnie Noviny* című szlovák lap vezércikkében éles hangon bírálta a hatóságokat, mert csendőrökkel megakadályozták apja síremlékének ünnepélyes felavatását. Apja az a Jozef Miloslav Hurban, aki 1848-ban *Hodzával* és *Stúrral* a magyarok ellen és az osztrákok támogatására lázította a szlovákságot.

Az államfogylok helyzetére jellemző a költő érkezése is. Már előző nap szobát foglalt a már említett Tisza szállóban. Másnap elegáns fiakkerral ment jelentkezni *Hatzinger* börtönigazgatóhoz.

Neki is, mint minden államfogyolynak, joga volt szobáját berendezni. Mivel egy évig volt itt, így kényelmes karosszéket, írópultot, könyvespolcot hozott magával. Könyvtára legbecselesebb 200 kötete között voltak Gogol, Goethe, Hegel, Homérosz, Puskin, Tolsztoj, Turgenyev művei. A falra a cseh Vesin olajfestményét, családi fotókat és egy Puskit ábrázoló portrét helyezett. Vajansky fogházi naplót vezetett, verseket is írt. 1893. április 2-án írta a *Szegedi telihold* című költeményt, amelyet *Németh Ferenc* fordításában idézünk:

*„S a drága lelkek testvér közelsége,
a gyermek s a hitves hogy hiányzik...
Köröttem aljasság egyhangú képe,
s az álorcán a hazugság kilátszik...
A gondolat se moccan, néma tőle,
indorba fullad kis szikrája már.
Csak engedelmesen figyelj az örre,
míg hosszú órák végtelenje vár.”*

Az évek során több későbbi szlovák miniszter, közéleti ember, újságíró, papa tölti Szegeden államfogház-büntetését. Köztük a

politikai katolicizmus, a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjének, Hlinkának az ügye különösen érdekes. „Bűnfeldicsérésért” két év államfogház-büntetést kapott az 1868-1938 között élő *Andrej Hlinka*, szlovák pap. 1907 októberében a Liptó vármegyei Cserován a templomszentelést Hlinkával akarta a lakosság végeztetni. A püspök által kiküldött másik papot a hívek nem engedték be a templomba. A csendőrség beavatkozott és sortúzet adott le a tiltakozókra. Halálos áldozatok is voltak. Hlinka „bűnfeldicsérésért” két év államfogház-büntetést tölt Szegeden.

A harmincas években egyre ritkábban szabtak ki államfogház-büntetést. Így 1935-ben egész év alatt csak 9 fő volt az államfogházban. Ők is csak néhány napos ítéletet kaptak. Az is érdekes, hogy a 9-ből 4 volt tudományos és művészeti foglalkozású, de ugyanannyi volt a tisztviselő is.

Azt a tényt sem szabad elfelejteni, hogy ebben az időben a politikai elítéltek már fegyházban vagy börtönben – külön számukra szervezett osztályokon és speciális őrizettel – töltötték büntetésüket, de ez már egy másik történet az irodalmi szempontok szerint is. Hát még politikailag!

★

Az irodalom és a börtön kapcsolódásairól szólva feladatunknak csak részben tehetünk eleget, hiszen nem írtunk olyan regényhősök börtönmúltjáról, mint *Rózsa Sándor*, vagy a visszaemlékezés-irodalom börtönfejezeteiről, és más vonatkozásokról. A többi budapesti és vidéki büntetés-végrehajtási intézetben is voltak írók, költők, művészek. Csak egy megjegyzés befejezésül. A börtönök külső falára szokás emléktáblákat elhelyezni, levenni-visszatenni. Az irodalmi vonatkozású emlékeket nem jelzi semmi. Egyet lehet érteni azokkal, akik kezdeményezték, hogy a 110 éve átadott szegedi államfogház épületét, ami ma lakóház, emléktáblával jelöljék meg, és a létrehozandó börtönmúzeum külön kiállításán lenne célszerű bemutatni az ide illő tényeket.

Oláh Miklós

Máshol másként?

Egészségügyi ellátás a külföldi börtönökben

Számos országban a börtönök túlnépesedése több problémát is előidéz. Fizikai zsúfoltságot, a személyes ellenőrzés hiányát, a munkáltatás lehetőségeinek csökkenését, a fekvőhelyek, az ételmyszer és a megfelelő egészségügyi ellátás hiányát, s emellett természetesen hozzájárul a fertőző betegségek terjedéséhez. A fogvatartottak egészségügyi ellátásához kapcsolódik ez a rövid nemzetközi áttekintés, amelyben összegződnék a külföldi tanulmányutakon járt magyar bévések benyomásai és tapasztalatai.

Az egészségügyi ellátás, illetve szolgálat mindenütt a büntetés-végrehajtási szervezethez tartozik. Teljesen speciális, hogy *Horvátország* egészségügyi szolgálata az Egészségügyi Minisztérium felügyelete és irányítása alá tartozik. A fogvatartottak alapellátást mindenütt biztosítják. Sok – főként nyugat-európai – ország büntetés-végrehajtási szervezete ugyanakkor nem rendelkezik „központi” kórházzal. A szakorvosi kezelésre szoruló beteg fogvatartottak átszállítása szakintézményekbe, polgári kórházakba eléggé általános – még ott is, ahol van saját kórház.

Ausztriában például a beteg elítéltek elhelyezése civil kórházak néhány fős zárt részlegeiben történik. Központi kórházzal nem rendelkeznek. Fontolgatják egy ilyen intézmény létrehozását, mert a külső kórházba történő kihelyezés igen költséges (1996-os adat). *Finnországban* a fogvatartottak teljes körű egészségügyi ellátásban részesülnek. Szükség esetén igénybe veszik a civil kórházakat, rendelőköt is. Minden börtönben legalább egy nővére és egy részidős pszichológusnak kell lennie. *Hollandiában* az alapellátás minden intézetben biztosított, a szakorvosi ellátás az állami egészségügyi rendszerben történik. Saját kórházuk nincs, a sürgősségi betegellátást az illetékes polgári kórházba történő kiszállítással oldják meg. *Izraelben* a büntetés-végrehajtás 1990 óta rendelkezik központi kórházzal. (Itt kezelik a kábítószereseket is.) Külső kórházakból specialistákat vesznek igénybe. *Németországban* (Bajorország), van központi kórház. A kisebb műtéteket is ott végzik, de ha komolyabb beavatkozás szükséges, azt kihelyezéssel oldják meg. Fogpótlás esetén a költségek 20%-a a fogvatartottat terheli. *Olaszországban* törvény mondja ki, hogy a fogvatartott egészségügyi ellátása semmiben nem különbözhet a szabad állampolgár egészségügyi ellátásától. Valamennyi intézetben biztosított a folyamatos ellátás. Az intézetekben működő egészségügyi szolgálatoknál előírás, hogy főállásban dolgozzon belgyógyász és úgynevezett elsősegélynyújtó szakorvos. A fentiekben túl az intézetek – nagyságtuktól függően – különböző szakorvosokat (pszichiáter, sebész, fogorvos, közegészségügyi szakember stb.) is alkalmaznak. Regionális szinten 14 diagnosztizáló és terápiás központ kórházi rendszerben működik, országos szinten 1 gyógyszerközpont és 6 törvényszéki pszichiátriai kórház van. (Tehát központi kórház nincs.) *Spanyolországban* az egészségügyi ellátás elsődlegesen a saját kórházakban történik. Speciális betegség esetén – hasonlóan a magyar gyakorlathoz – külső kórházakban zajlik a gyógykezelés. Az őrzést a

rendőrség végzi. *Svédországban* viszont nincs önálló kórháza a büntetés-végrehajtásnak, az egészségügyi ellátás rendszere az állami egészségügyi intézmény hálózatára épül. A fogvatartottaknak a lehető legszélesebb körben a társadalom nyújtotta egészségügyi szolgáltatásokat kell igénybe venniük. (Ezzel a szolgáltatások igénybevételének kettősségét kívánják elkerülni.) *Szlovákiában* viszont működik központi kórház (Trencsény), de mivel nincs az IMEI-nek megfelelő intézményük, a kényszerelvonás és kényszergyógykezelés is ott (valamint a kihelezett osztályokon) történik.

Az elítéltek osztályozása

Látszólag nem túl fontos, talán nem is kifejezetten ide tartozik az elítéltek osztályozásának problematikája, ám az úti jelentésekben leírt „központi kivizsgáló központon” keresztül kirajzolódik a kérdés fontossága, amit még az is aláhúz, hogy Magyarország nem rendelkezik efféle intézménnyel.

Egy három éve lezajlott konferencián (A börtönnépesség Európában és Észak-Amerikában, Helsinki 1997. március 12–15.) is felvetődött, hogy a befogadási eljárásnak magában kell foglalnia egy sokszempontú kategorizálást, amely alapján meghatározhatóvá válnak az adott személy kriminogén jellemzői. Erre alapozva könnyebb egy olyan nevelési/kezelési programot összeállítani, amely tükrözi a személy legmeghatározóbb szükségleteit (például: antiszociális beállítódás, kábítószerrel való visszaélés, szexuális deviancia stb.) A fenti gondolatból kiolvasható, hogy a befogadást követő kategorizálás a büntetés-végrehajtási tevékenység széles spektrumára kiható tevékenység, gondoljunk csak a biztonságra, a nevelésre/kezelésre, az egészségügyi ellátásra. E felsoroláshoz a bíróság szerepe is hozzátéhető, hiszen tény, hogy a központok elsősorban azokban az országokban működnek, ahol a bíróság ítélelhozatali szerepe kisebb, lévén nem e szervezet dönt a fogva tartás fokozatáról.

A központi kivizsgáló központok tevékenysége a különböző országokban az alábbiak szerint alakul.

Hollandiában minden börtönbe került fogvatartottal általában már az előzetes letartóztatás alatt foglalkoznak, és ajánlásokat tesznek további kezelésükre vonatkozóan. Minden elítélt a kivizsgálás során minimum 4-6 hetes programban vesz részt. Két szempont szerint csoportosítják őket: személyiségük alapján három, A, B, C kategóriába sorolják, – a végrehajtási – rezsim – szempont szerint pedig 5 kategória valamelyikébe ajánlják az elítéltet. Horvátországban a fogvatartottak befogadásuk után a zágrábi diagnosztikai központba kerülnek, ahol elkövetett bűncselekményük szerint differenciáltan helyezik el őket. Általában 15-30 nap közötti időtartamig tartózkodnak ott, ahol orvosi, pszichológiai és szociális vizsgálatnak vetik alá őket, komplex összeállítás készül egészségügyi, szociális és kriminális állapotukról. A központ a vizsgálati eredmények alapján javaslatot állít össze, hogy mely típusú intézetbe javasolják a fogvatartottat elhelyezni. (A fogvatartottak végrehajtási fokozatáról nem bíróság dönt, hanem a diagnosztikai központ javaslatát figyelembe véve az országos parancsnok. Általános tapasztalat, hogy a bebörtönzöttek mintegy 61 százaléka zárt típusú, 39 százaléka félnyitott és nyitott intézetben kerül elhelyezésre.)

A kanadai büntetés-végrehajtás nemzetközi sikere – Huszár László szerint – elsősorban a „risk assessment” (kockázat, rizikóértékelés) rendszerének köszönhető. Ez egy olyan közpon-

ti kivizsgáló rendszer, amelyen minden befogadott átesik. A sztenderd eljárással nyert információk két csoportra oszlanak: rizikófaktorokra és szükségletekre. Az előbbieket a fogvatartás alatti viselkedés problémáin és a visszaesés statisztikai valószínűségén alapulnak, az utóbbiak az ún. dinamikus kriminogén faktorok számbavételén. Az értékelések rendszere viszonylag objektív adatokat szolgáltat a fogvatartottokról, és javítja a célzott kezelések esélyeit. A bonyolult eljárás viszonylag egyszerű klasszifikációs sémát eredményez: alacsony, közepes és magas szükségleti- illetve rizikócsoportokat képezve a különböző dimenziók (biztonság, drog, szexuális viselkedés stb.) mentén. Ez az értékelési szisztéma kétségkívül nagy apparátust mozgat, idő-, papír- és szakemberigényes. Ennek következtében nem olcsó. A tudományos igényű módszertan alkalmazását azonban éppen az a – szintén tudományos eszközökkel bizonyított – felismerés tette szükségessé, hogy a büntetés-végrehajtási programok csak célzottan hatékonyak, s a nem megfelelően kiválogatott csoportoknak nyújtott szolgáltatások a pénzkidobással egyenlők.

Olaszországban az újonnan befogadottak vizsgálata nemcsak orvosi, hanem pszichológiai és más szakértői vizsgálatokból áll. A vizsgálat alapvető célja, hogy felmérjék az öngyilkosságra és szándékos egészségkárosításra való hajlamot. Szlovákiában szintén rendelkeznek központi diagnosztikai részleggel. A jogerőssé vált elítéltek (függetlenül attól, hogy elsőbűntényesek-e vagy visszaesők) haladéktalanul erre a részlegre kerülnek. Itt kb. 10-12 nap alatt megtörténik a kivizsgálásuk, kezelésükről javaslat készül. A cél, hogy a személyiségjegyek alapján meghatározzák azt az intézetet és rezsimtípust, ahol az elítélt majd a büntetését tölti. *Svájcban* viszont a pszichológiai vizsgálat nem része a befogadási eljárásnak, csak önkéntességi alapon történhet. Az orvosi vizsgálaton és az AIDS-megelőzési felvilágosító előadáson viszont kötelező a részvétel.

Kábítószer, alkohol

A büntetés-végrehajtási intézetekben hagyományosnak tekinthető a személyiségzavarban szenvedőkkel és az alkoholistákkal kapcsolatos problematika, amely nem csökken, sőt növekvő mértékű. Az európai országok nagy részében ráadásul a kábítószer-élvezők számának dinamikus emelkedéséből származó nehézségekkel is szembe kell nézni, immáron 10-20 éve. A drogfogyasztás gyors növekedése és a fogyasztói szokások változékonysága következtében a kábítószer-élvező fogvatartottak kezelése is rendkívüli fejlődésen ment keresztül a börtönökben, így az erről alább következő információk egyáltalán nem tarthatók relevánsnak a mai helyzetre nézve. A kábítószer-fogyasztó fogvatartottak arányaira vonatkozó adatok – elavulásukon túl – szintén fenntartással kezelendők, most az egyes országok számítási módjai eltérőek. (Ahol szükségesnek látszott, közöljük a hivatkozás dátumát.) A több helyütt jelzett metadon-program lényege az, hogy az eredeti kábítószer – kevésbé ártalmas pótszerre való átszoktatással – helyettesítik.

Mint minden problematikus, speciális kezelést, bánásmódot igénylő fogvatartotti csoport esetében, itt is felmerül a kérdés: szétszórásuk vagy egy helyütt tartásuk célravezetőbb-e. Mindkettőre akad példa, ám a központosított kezelés gyakoribb. Ahol a drogprobléma már elég nagy, de még kisebb volumenű, ott valószínűbb, hogy a központosított kezelést választják (lásd Horvátországot). Sok országban megfigyelhető az a törekvés, hogy különválasszák a személyiség-

zavaros, az alkoholista és a kábítószerfüggő fogvatartottakat a kezelés intenzívebbé és hatékonyabbá tétele érdekében. Több helyütt tapasztalható: az alkohol- vagy kábítószer-elvonó programban való részvétel önkéntes, illetve szerződésen alapul. *Dániában* például a büntetés-végrehajtás legsúlyosabb gondjait (Nyugat-Európa sok országához hasonlóan) a kábítószer-fogyasztók magas száma okozza. A fogvatartottak egyharmada alkohol, míg egynegyede kábítószerfüggő (1997-es közlés). Ez utóbbiakat a könnyebb kezelhetőség érdekében az egyes intézetek között szétosztják, és ha az érintett szerződésben vállalja – külön költségesen –, terápiás kezelésben részesítik. *Észtországban* érdekes módon a szenvedélybetegekkel, kábítószeresekkel szemben alkalmazott – a bíróság által előírt – kényszergyógyítás programja nem vált be. Szükség esetén kórházba kerülnek a szenvedélybetegek. Alkohol-elvonó programjuk 3 hónapos, a börtönökben folytatódik a terápia, az utógondozás pedig a megfelelő központokban történik a szabadulás után.

Az úgynevezett Atlantis néven működő kábítószer-leszoktató programjuk az önkéntességén alapul, az országban 3 helyen alkalmazzák. Ha nem jelentkezik a szenvedélybeteg a programra, nem kerülhet nyitott börtönbe. A program egyéni és csoportterápiára épül, gyógyszeres kezelés nélkül. Finnországban évek óta tapasztalt tény, hogy a zárt börtönök populációjának 80-90 százaléka alkoholista és/vagy kábítószer-fogyasztó. A kábítószeresek gyógyításában a súlyosabb esetekben legális drogokat használnak. A kábítószer-függőség aránya Izraelben is nagyon magas. Komplex szűrő-, felderítő, gyógyító rendszerük működik. A „tisztá” vagy függéstől szabadult elítéltek részére privilégiumokat biztosítanak, például külön intézetben vagy külön részlegben helyezik el őket, nagyobb kedvezményeket biztosítva nekik. Hollandiában a kábítószerfüggő elítéltek aránya eléri a 40-60 százalékot, esetükben főleg szubsztitúciós (helyettesítő, pótló) terápiát alkalmaznak Metadonnal (1997-es hivatkozás). Horvátországban a fogvatartottak drogelvonása egy központi (zágrábi) börtön részlegében történik. Egy kezelés két hónapig tart, évente megközelítőleg 1000 beteget kezelnek.

Kanadában a fogvatartottak jelentős része szenved pszichiátriai betegségekből, többek között a kábítószer-használat következtében kialakuló zavarokban, skizofréniában vagy súlyos depresszióban. E klinikai programok a kanadai büntetés-végrehajtás pszichiátriai intézeteiben futnak. *Lengyelországban* egy, az USA-ban kidolgozott és ellenőrzött program alapján foglalkoznak – önkéntes alapon – az alkoholisták gyógyításával. Olaszországban olyan megoldással próbálkoznak, hogy a kábítószeres elítéltek elzárás büntetését elsősorban alternatív büntetésekkel váltsák fel. A kábítószeresek efféle büntetése kiváltható szociális felügyelet alá helyezéssel, melynek alkalmazása során az elítélt köteles magát alávetni egészségügyi, terápiás kezelésnek. 1990 óta törvény szabályozza a kábítószer-élvezők rehabilitációját, előírva, hogy azt az állami egészségügyi egységek végezzék a büntetés-végrehajtással és a helyi intézeti egészségügyi egységekkel együttműködve. A kábítószer-élvező fogvatartottaknál 1990 óta metadon-terápiát alkalmaznak pszichológiai és szociális terápiával együtt. Spanyolországban a kábítószeresek magas aránya miatt, a kezelésük kiterjedt. Nemcsak a börtönökön belül, hanem drogrehabilitációs központokban is kezelik őket. A kezelésben a fő hangsúlyt a pszichológiai módszerek alkalmazására helyezik a gyógyszeres terápia helyett. Alkalmaznak *drogmenességi programot* (életmód-korrekciós tanácsadás, pszichoszociális segítség), információs programot (megelőzési és ártalomcsökkentési ismeretek). 1992-től *Metadon szubsztitúciós* program létezik az ópiát (főleg

heroin) használó drogfüggő személyek kezelésére. Svájcban az elítélttel való – a kényszergyógyítással nem egyenlő – pszichológiai foglalkozást előírhatja a bíróság. Ez kizárólag gyógyszer nélküli, hosszú időtartamú foglalkozást jelent.

A személyiségzavarosokkal, alkoholistákkal és kábítószer-fogyasztókkal szemben a svájci Btk. intézkedéseket alkalmaz. Az intézkedések végrehajtása az ún. intézkedési centrumokban – 5 ilyen van az országban – történik. Jelentős a munkaterápia alkalmazása. A szenvedélybetegek részlegébe kerülés önkéntes és szerződésen alapul. A metadon-program alkalmazása szigorú feltételekkel, meghatározott ideig, orvosi kontrollvizsgálatokkal és rendszeres vizeletpróba közbeiktatásával zajlik. Svédországban 1988 óta létezik ún. *szereződéses kezelés* azok számára, akik kábítószer-fogyasztás következtében követték el bűncselekményüket. Ez egy meghatározott terv szerinti, külön intézetben történő gyógykezelést jelent, melyen az elítélt önként vesz részt – cserében nem kell letöltenie a bíróság által kiszabott ítéletét. (Ha azonban az elítélt nem működik együtt a terápia során a hatósággal – azaz megszegi a szerződést –, az eredeti ítéletet hajtják végre.) Végezetül Szlovákiában pszichiátriai részleg működik a kényszergyógyításra ítélt alkohol-, oldószer-, gyógyszer- és drogfüggő elítéltek, valamint a szexuális bűncselekmények elkövetői számára.

Vírushordozók, fertőző betegek

A nemzetközi tapasztalatok arra mutatnak, hogy a vénás kábítószer-használat és ezzel párhuzamosan a HIV-fertőzöttek száma nagy mértékben növekszik, sokasodnak a tébécével való együttes előfordulás esetei, nő a tbc-s betegek száma, köztük a rendkívüli járványveszélyt jelentő ún. gyógyszerrezisztens formaké.

A WHO/UNAIDS jelenlegi álláspontja szerint a HIV-fertőzés börtönön belüli terjedésének megakadályozására a felvilágosítás, a kondomok biztosítása a kívánatos módszer. A vénás injekciókkal való terjedést *tűcsereprogrammal* gátolják. A kötelező HIV-szűrést és a HIV-fertőzöttek elkülönítését a szervezet elveti, de pusztán emberjogi okokból. A tébécés betegek eredményesebb gyógyulására, a betegség terjedésének és újabb gyógyszerrezisztens esetek megakadályozására a WHO kialakította az ún. DOTS (Directly Observed Treatment Short-course) módszert. Ennek lényege, hogy az egészségügyi személyzet jelenlétében és ellenőrzése mellett kötelező bevenni az előírt mennyiségű és minőségű tébécé elleni gyógyszert. A módszert börtönön kívül is meg kívánják valósítani. Szükségesnek tartják egy központi jelentési és nyilvántartási rendszer kidolgozását (Ez emlékeztet a magyar tüdőgondozói hálózatra.) A fenti módszer segítségével az egyéni gyógyulási arány jobb, a betegség társadalmi veszélyessége csökken.

A vírushordozó (például AIDS), illetve fertőző betegségben szenvedő fogvatartottak számáról, számarányairól pontos adatokkal nem rendelkezünk. Ennek legfőbb oka, hogy Európa legtöbb államában – az emberi jogokra való hivatkozással – nem, vagy csak a fogvatartott kezelésére végeznek vizsgálatokat.

A részletesebb, országokénti tapasztalatok szerint Észtországból az AIDS-betegeket külső egészségügyi intézményekben kezelik. Ha a betegség nagyon gyors lefolyású, a fogvatartott szabadságra mehet. Lettországból rendszeresen elvégzik az elítéltek AIDS-szűrését, illetve vizsgálatát. Komoly problémát jelent, hogy a fogvatartottak 3 százaléka tébécés beteg. El-

helyezésük a többi fogvatartottal történik, csak távlati tervekben szerepel egy külön intézet felépítése. Franciaországban az emberi jogokra való hivatkozással nem végeznek HIV-szűrést. Hollandiában sincs HIV-szűrés. Horvátországban viszont az AIDS-, illetve hepatitisz-vizsgálatok csak valamely indikáció alapján történnek. Lengyelországban az AIDS-esek számára fenntartott osztály önálló épületben található. Németországban (Bajorország) a HIV-vizsgálat elvégzésekor a fogvatartott hozzájárulása is szükséges, a hozzájárulást okmányolni kell. A vizsgálatot, noha nem kötelező, a fogvatartottak nagy része igénybe veszi. Olaszországban a HIV-fertőzöttek száma igen magas. Adataik becsltek, mivel csak az elítélt hozzájárulásával végezhetik el a szükséges vizsgálatokat.

A szeropozitív (HIV-pozitív) személyekkel kapcsolatos intézkedések közé tartozik elküldetésük a börtönpopuláción belül, vizsgálatukra, ellátásukra külső szakértőt vesznek igénybe, szükség esetén külső kórházakba, klinikai körülmények közé helyezik őket.

Spanyolországban úgyszintén számottevő a HIV-fertőzöttek aránya. Az elítéltek 9 százaléka egyszerre drogos és AIDS-es (1994-es adat). A fertőző betegségek közül a hepatitisz (BCE), a szifilisz, a gonorrhoea, illetve a tbc kezelése jelent további gondokat. Svájcban abból kiindulva, hogy a kábítószer-probléma szorosan összefügg az AIDS-szel, kísérleteznek egyszerűhasználatos steril tűk kiosztásával (1996-os közlés).

Kényszergyógykezelés

E témára – miután a büntetés-végrehajtás fontos, de szűk szeptét képezi – természetesen viszonylag kevés hivatkozás történt. Bár pontos adatokkal nem rendelkezünk, utalások találhatóak arra vonatkozólag, hogy a szellemi fogyatékos, súlyosan pszichés, elmebeteg bűnelkövetők száma a legtöbb országban növekszik. A rendelkezésre álló tapasztalatok szerint a személyiségzavarban szenvedő, az alkoholista, a kábítószer-élvező, illetve a kényszergyógykezeltek számító fogvatartottak elhelyezése gyakran együtt történik. Ausztriában például az osztrák Btk. megelőző intézkedésként szabályozza a szellemileg abnormális jogsértők intézeti elhelyezését, az elvonóintézeti elhelyezést. Olaszországban ugyan nincs központi kórház, de van 6 törvényszéki pszichiátriai kórház, ahol az elítéltek kényszergyógykezelését végrehajtják. Svájcban az intézkedések alkalmazása során a szellemi fogyatékosokat, pszichés betegeket be lehet utalni pszichiátriai intézetekbe, otthonokba terápiás foglalkozásokra. Az a szellemi fogyatékos, aki bűncselekményt követ el és nem visszaeső, normál intézetben tölti büntetését. A személyiségzavarban szenvedők, az alkoholt, gyógyszert, valamint az egyéb kábító hatású anyagot kóros mértékben fogyasztók kezelése együtt történik a súlyos személyiségzavarban szenvedőkkel és elmebetegekkel. Az effajta intézetek átmenetet képeznek a börtön és a pszichiátriai klinika között. Itt pszichiátriai szakvéleménnyel megalapozott büntetéseket és intézkedéseket hajtanak végre.

A pszichiátriai klinikák általában nem rendelkeznek zárt osztállyal, emiatt megtagadják a betegek felvételét. Bern kantonban tervezik (1995-ös adat) egy zárt pszichiátriai intézet létrehozását, mivel egész Svájcban egyetlen ilyen intézmény működik. Szlovákiában a központi kórházban (Trencsény) van egy elmeosztály. Nincs viszont külön IMEI. A kivizsgálás és a kényszerelvonás is itt történik. Két kihelyezett osztály van, Illaván és Lipótváron.

Deák Ferenc

Szemléletváltozás

A 21. század kapujában

A *Prisões em revista* című kéthavonta megjelenő portugál szaklap 2000. évi külöнкиadásában angol nyelven áttekinti az ország büntetés-végrehajtásának 1996 és 1999 közötti helyzetét, a börtönrendszerben végzett munkát, s a gyökeres változások irányát és intenzitását. A tetszetős formátumú, többszínnyomásos és gazdagon illusztrált külöнкиadás tanulságos lehet a magyar szakembereknek, hiszen a portugáliai börtönhelyzetben bekövetkezett változások az ország EU-felvételét követő évekre esnek. Mindez egy kicsit talán előképe annak, amire adott esetben Magyarország is számíthat a következő évtizedben. Magát a portugál külöнкиadást bővebben nem mutatjuk be, a kiadvány szerkesztői előszavát viszont, amelyet a portugál büntetés-végrehajtás első embere írt, ezúton ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Mint minden szemléletváltoztatási folyamatnál, itt is fontos a kezdetekre visszatekinteni, különösen arra a nehéz helyzetre, amelyben a portugál bv. 1996-ban volt.

Mindazonáltal sokkal fontosabb a jövőbe tekinteni. Bemutatjuk az igazságügyi ombudsman 1996-os jelentését szervezetünkről, s a szkeptikusabb beállítottságú olvasók megnyugtatóására közöljük ugyanazon szerv 1999-es jelentését. Ez utóbbi meglegedésre adhat okot, és tovább sarkall minket a reformok folytatására, valamint a bv. szervezet további átalakítására. Az eljárás alapját a kormány 62/1996-os – börtönreformprogram – rendelete képezi.

Összességében az ajánlott intézkedések három fő irányvonala a következő: *törvényalkotás*, melynek hosszú távú célja a

vonatkozó törvények módosítása, minde-
nekelőtt a jogi besorolás, a klasszifikáció
átdolgozása, valamint, ha lehetséges, a börtönpopuláció növekedésének visszaszorítása. *Kapcsolat más állami szervekkel.* Aból a feltevésből kiindulva, hogy az elítéltek joga van különböző fórumokhoz fordulni, illetve a válaszra hivatott szervek (pl. egészségügy, képzés, továbbképzés, kiképzés, sport- és kulturális tevékenységek) számának növelése.

A DGSP személyi állománya beavatkozó-képességének növelése. Ezen a szervezeti törvény átvizsgálására tett javaslatok és a diplomamunkák publikálása értendő.

A program során a lehető leggyorsabban megújítottuk a büntetés-végrehajtás

központi szerveit, amelyek más szerveket irányítanak, ezzel kiemelkedő jelentőségre tesznek szert az intézkedések végrehajtásában. Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy a program végrehajtása során jelentősen nö-

vekedett a költségvetésünk. Ezt nagyon pozitív gazdasági hozzáállás kísérte, amit az elvégzett munkák sora tett életképessé. Ezt a tényt teszi szemléletessé a következő táblázat:

Az 1995–1999-es időszak beruházásai			
Év	előirányzat	költségek	a végrehajtás határfoka
1995	3 372 145	2 189 335	64,92%
1996	3 479 114	2 991 082	85,53%
1997	7 718 319	7 714 694	99,95%
1998	7 973 190	7 969 245	99,95%
1999	9 397 896	9 395 987	99,98%

kPTE-ben

Másrésről személyzeti fejlesztéseket hajtottunk végre. Végül, a költségvetéssel kapcsolatban nemcsak a növekvő börtönpopulációnak, de a börtönnevelés terén alkalmazott új eljárásoknak köszönhetően is számottevő fejlődést tapasztaltunk.

Néhány előrejelzésünk, amelyet a kiadványban említünk, szorosan összefügg a hathatós csapatmunkával, amelynek köszönhetően néhány kiemelkedően fontos területről a következő eredményekről számolhatunk be.

A túlzásfoltosság csökkentése. Újbörtönöket építettünk Castelo Brancoban és Silvesben, de szinte valamennyi börtönt bővítettük. A börtönök befogadóképessége 8 999-ről 11 065-re emelkedett 1996-tól 1999-ig, ami 2 100 új férőhelyet jelent. Ennek következtében a túlzásfoltossági ráta 57,5%-ról 14,5%-ra csökkent ebben az időszakban.

Az elhelyezés javítása. Az előzetesen ajánlott hatalmas nagyságrendű munkába beletartozott a zárkák (mellékhelyiségek és fürdők telepítése), a közösségi helyiségek (termek, ebédlők) és az alapvető infrastruktúra (tető, elektromos áram, konyha, egészségügyi alapellátás) felújítása.

Az egészségügyi ellátás megújítása. Jelentős anyagi beruházással a legfontosabb teendőknek tartottuk az infrastruktúra kialakításának érdekében, amelyet teljesen

előlről kellett kezdenünk. Új személyzettel börtönkórházat hoztunk létre (külön a nők részére is egyet). Emellett egészségügyi hálózat is létezik, külön körlettel a következő intézetekben: *Alcoentre, Leiria, Linhó, Lisszabon, Pacos de Ferreira, Porto.*

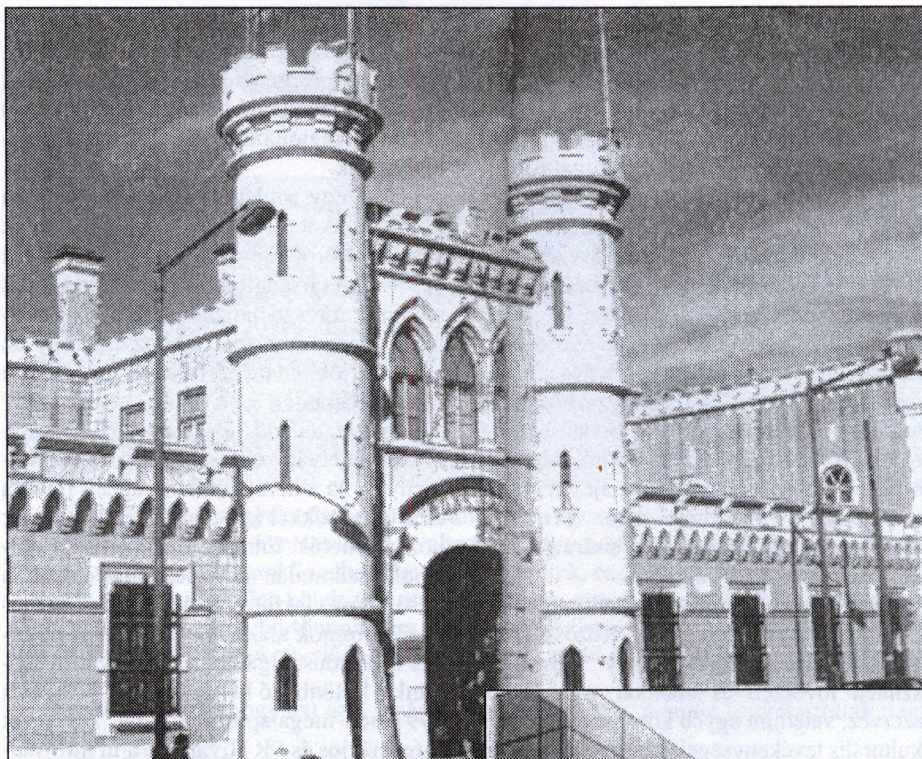
A drogaddikciós kezelésnek is teret adtunk, a Terápiás Közösség (lisszaboni börtön) és az Átmeneti Ház (Caldas da Rainha, regionális börtön) ágyszámait növeltük, valamint drogmentes körleteket létesítettünk a következő intézetekben: Lisszabon, Leiria, Porto, Santa Cruz do Bispo, Tires.

Végül az építkezési beruházásokon kívül kiemelkedő jelentősége van a különböző programoknak, amelyek közül a legfontosabbak az óvszerellátás és a metadon-kezelés.

A bv. nevelés (treatment) kiterjesztése. A már meglévő területeken túl fontos változások történtek a börtönnevelés terén, amely a következő tevékenységeket öleli fel.

Oktatás. A börtönrendszerben elérhető általános oktatáson kívül kiterjesztettük az elérhető oktatási formák körét, így lehetőség nyílik szakképzésre és távoktatásra. (A szabadegyetemen keresztül.) Új termeket létesítettünk erre a célra Alcoentreben, Leiriában, Linhóban, Portóban és Sintrában.

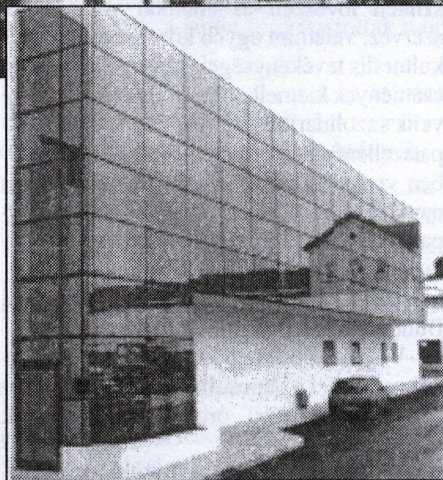
Szakképzés. Az Igazságügyi Eljárás Központ, a Szakképzési és Személyzeti Intézet, sőt a Társadalmi Szolidaritás Magán-

Régi és új börtönrész Lisszabonban
intézményeinek Országos Szövetsége támogatásával a szakképzés most már az ország egész területére kiterjed és különböző formákban elérhető.

Foglalkoztatás. Az új munkahelyek telepítése és új személyzettel való ellátása már működik, ezenkívül nagy jelentőséget tulajdonítunk az elítéltek jutalmazásának, külső munkahelyekkel építünk ki kapcsolatot, és ezzel munkalehetőséget teremtünk.

Kulturális elfoglaltság. A kultúrát és a művészetet különböző formákban támogatjuk. Az elítélteknek egyre növekvő számú könyv kölcsönzésére van lehetőségük könyvtárainkban, börtönújságokat szerkeszthetnek, művészeti kiállításokat, országos zenei fesztiválokat és színházi előadásokat szervezünk nekik, valamint a kü-

lönböző művészeti csoportok börtöneinkbe látogathatnak.

Sport. Az elítéltek részére különböző sportlétesítményeket építettünk (pl. Pacosban, Tiresben és Judeusban), ezenkívül nő a sporttal rendszeresen foglalkozó elítéltek

száma országsszerte, számukra labdarúgó-bajnokságokat és atlétikai versenyeket rendezünk, és növekszik a házon belüli versenyek száma is.

A családi kapcsolatok erősítése. Ezen a területen feladatunk még új látogatási termek létesítése külön a családok és a gyermekek számára, valamint a házastársi vagy az élettársi látogatások megszervezése.

A munkakörülmények és a szociális támogatások kiterjesztése. Minden szervezet számára nagyon fontos a személyzet számára nyújtandó szolgáltatások bővítése. Nagy figyelmet szentelünk a személyzet hozzátartozóinak, hogy körükben a hivatástudatot erősítsük. Ennek érdekében az örök számára szállást létesítettünk, továbbá teljesen új számítógépparkot hoztunk létre. Terméket alakítottak ki a sportok gyakorlására a lisszaboni és a caxiasi börtönben.

Ezzel kapcsolatban meg kell említeni a Bv. Szervezet Dolgozóinak Közösségi és Kulturális Központját, amely szövetségi szinten lövészeti és atlétikai versenyeket szervez, valamint egyéb közösségi sport- és kulturális tevékenységeket bonyolít le. Ezen események kiemelkedően fontosak, mert növelik a szolidaritást, a bajtársiasságot és a csapatszellem hatékonyságát. E célok érdekében szerveztük meg a büntetés-végrehajtás napját és a karácsonyi ünnepséget, a tengerparti üdültetést a dolgozók gyermekei számára, valamint ügyességi és lövészeti versenyeket, melyeknek szép példája az Első Európai Büntetés-végrehajtási Bajnokság.

Végül különböző kereskedelmi cégekkel vettük fel a kapcsolatot, így sok szervezeti és fejlesztési problémára találtunk megoldást.

A társadalommal való kapcsolat. A büntetés-végrehajtás tevékenységének sikeressége többek között a társadalommal való kapcsolaton múlik, ennek érdekében szorosabbá tettük közösségi kapcsolatainkat, hogy a börtönben végzett munka és az eljárások megismerhetővé váljanak.

Ezen kapcsolatok az ország északi részétől a déli részig terjedően különböző területeken (pl. egészségügy, kiképzés, sport és kultúra) realizálódtak, ennek érdekében központi, regionális és helyi hivatalokat létesítettünk.

Csak egy példát kiemelve: a börtönön kívüli munkát megengedő nyitott rezsimek száma 143-ról 503-ra növekedett 1996-tól 1999-ig. A társadalommal tartott kapcsolat nemcsak a reszocializáció érdekében fontos, hanem hozzásegít ahhoz is, hogy az emberek jobban megértsék a börtönök és a rabok világát.

Nyitott, működő és átlátható hivatalok. A szemléletváltás csak akkor lehet eredményes, ha a hivatalokban végzett munka és a börtönökkel kapcsolatos információk hozzáférhetőek. Ennek érdekében a DGSP-n belül számtalan munkacsoport létesült, a társadalmi visszajelzések számára különböző fórumok alakultak (például Találkozás a börtönszolgálattal), és együttműködünk a különböző beruházókkal. Másrészt 1997-ben megalapítottuk a bv. szervezet Információs és PR Hivatalát, ami információt szolgáltat a személyzetnek, az elítélteknek és a külvilágnak. Ugyanide tartozik, hogy hírújságot szerkesztünk (a személyzet számára), ezek a „Prisoões em Revista” és „Temas Penitenciários”, de ennél talán fontosabb, hogy a DGSP-nek saját weboldala van (www.dgsp.my.pt), amely biztosítja az átlátható ügyintézését.

Éves jelentésünket publikáltuk, és ez utóbbit széles körben olvassák.

Végül, de nem utolsósorban, intenzív kapcsolatot építettünk ki a médiával, a kérések 75%-át gyorsan, hathatósan teljesítettük.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a tervezett börtönreformnak még nincs vége, számos tennivalónk van a jelenben és a jövőben egyaránt.

*Celso José das Neves Manata
Fordította: Fliegauf Gergely*

Rabmunka

*Japánban drákói szigorúság van**

A japán büntető törvénykönyv a szabadságvesztés-büntetés két típusát szabályozza: az önállóan alkalmazott szabadságvesztést és a munkavégzéssel járó szabadságvesztést. A Btk. 12. szakaszának (2) bekezdése kimondja, hogy a munkavégzéssel együtt járó szabadságvesztésre ítéelés végrehajtására a börtönben kerül sor, és kötelezi a fogvatartottat a kijelölt munka elvégzésére. Az ilyen elítéltek végzik a legtöbb börtönmunkát Japánban.

Ezen túlmenően gyakorlatilag börtönmunkát végeznek azok az elítéltek is, akiket pénzbüntetés meg nem fizetése miatt átváltoztatásként munkavégzésre köteleztek, hasonlóan azokhoz, akiket „csak” szabadságvesztésre ítélték, és azon előzetesekre, akiket nem a törvénynek megfelelően köteleztek munkavégzésre, ennek ellenére mégis alkalmazásra kerül velük szemben. A börtönmunkára vonatkozó részletes törvényi rendelkezések a börtöntörvényben (Prison Act), előírásokban és nagy számú állandó érvényű szabályban találhatók.

Börtönmunkát, ahogy azt az 1. számú táblázat mutatja, a japán fogvatartottak nagy többsége végzi.

1. sz. táblázat

	Fogvatartottak	Munkát végző fogvatartottak	Arány %
Összes fogvatartott	50755	39405	77,6
Szabadságvesztés munkával	41595	39080	94,0
Csak szabadságvesztés	121	117	96,7
Előzetesek	8842	31	0,4
Egyéb	197	177	89,8

Forrás: Bűnügyi Hivatal, Igazságügyi Minisztérium (1998: 66-70).

1977-ben a napi börtönmunkát végző átlagos fogvatartotti létszám 38 000 volt. Az általuk végzett munkából származó bevétel a börtönipar számára 12,6 billió yent (10 millió USA dollárt) tett ki.

*A Prison Labor: Salvation or Slavery? (Edited by Dirk van Zyl Smit and Frieder Dünel) című 1999-ben megjelent kötetben szereplő angol nyelvű japán nemzeti jelentés fordítása

KITEKINTÉS

Az elvégzett munka típusait 1994. decemberének végén a 2. számú táblázat tartalmazza.

<i>A börtönmunka típusai (1994 december)</i>	<i>2. sz. táblázat</i>
A foglalkoztatott fogvatartottak teljes létszáma	35754 fő
Termelőmunka	76,7 százalék
Házi munka (intézményfenntartás, mint főzés, takarítás, javítás)	20,2 százalék
Foglalkoztatási tréning	3,1 százalék

Forrás: Pénzügyminisztérium (1995:85-91)

Azon 27 356 fogvatartott, aki termelőmunkát végzett 1994-ben, a 3. számú táblázat alapján a termelőmunka különböző típusaiban dolgozott:

<i>A termelőmunka típusai</i>	<i>3. sz. táblázat</i>
Munka	százalék
Ruhakészítés	20,6
Összeszerelés	18,5
Papírmunka	17,3
Különféle munka	16,6
Famunka	9,2
Gépgyártás	8,0
Nyomatás	5,5
Bőripari munka	4,3

Forrás: Pénzügyminisztérium (1995: 85-91).

A japán börtönmunka egyik legmarkánsabb vonása, hogy a fogvatartottakat drákói szigorral és embertelen feltételek között kényszerítik munkavégzésre (Human Rights Watch, 1995). A napi börtönrezsím az alábbiak szerint alakul:

6,45	felkelés
7,00	névsorolvasás
	reggeli
8,00	a börtönmunka megkezdése
9,45-10,00	rövid szünet
12,00-12,40	ebéd
14,30-14,45	rövid szünet
16,40	a munka vége
17,00	névsorolvasás
18,00	szabadidő
21,00	alvás

A fogvatartottak napi 8 órát, heti 40 órát dolgoznak, kivéve a szombatot, a vasárnapot és a nemzeti ünnepeket.

A legtöbb börtönben a fogvatartottakat napi kétszeri vetkőzésnek vetik alá, amikor a zárkából a gyárba mennek, illetve amikor visszatérnek zárkájukba, hogy ellenőrizzék, van-e náluk illegális tárgy. Ez a vizsgálat megkívánja, hogy a teljesen ruhátlan fogvatartott felemelje karjait a feje fölé, és felváltva emelje valamelyik lábát az őrség kívánsága szerint. Néhány intézményben a fogvatartottaktól megkövetelik, hogy mindennap a munkakezdés előtt kiáltsák az 5 alapelvet (Japanese Federation of Bar Associations, 1992): *1. Mindig légy becsületes! 2. Őszintén érezz bünbánatot! 3. Mindig légy előzékeny! 4. Légy szolgálatkész! 5. Légy hálás!*

Az elítéltek állandó és nagyon szigorú felügyelet és az őrség folyamatos ellenőrzése mellett dolgoznak. Koncentráltniuk kell munkájukra és nem engedik meg nekik, hogy szétnezzenek, vagy beszélgessenek rabtársaikkal. Teljesen csendben kell dolgozniuk. Szem-

kontaktus létesítése a fogvatartottakkal vagy az őrszeméllyel szigorúan tilos. A szabályok megszegése büntetést eredményez. A börtönipar minden jogvedelme az állampénztárba jut. A fogvatartottak nem kapnak bért munkájukért, de munkaképességük függvényében részesülnek egy kis összegű pénzjutalomban. 1997-ben az átlagos havi pénzjutalom összege körülbelül 3905 yen (35 USA dollár) volt (Igazságügyi Minisztérium, 1998). Ez a pénzösszeg halmozódik és a fogvatartottak szabadulásukkor megkapják azt. Egy rész elkölthető áruk vásárlására az intézményen belül.

Mivel a börtönmunka nem más, mint az ítélet végrehajtása, a kormány véleménye, hogy a munkavédelem joga, mint például a standard munkajog, a munkabiztonság és higiéniája joga nem közvetlenül érvényes a börtönmunkára. Ténylegesen a kormány szükséges intézkedéseket tesz, hogy a fogvatartottak a gyakorlatban hasonló védelmet élvezzenek. Kártérítést a fogvatartottaknak baleseti halál vagy sérülés esetén fizetnek. A halál esetére járó kártérítés megközelítőleg 1,4 millió yen.

A japán börtönök azon gyakorlatát, amely kötelezi a fogvatartottakat, hogy kereskedelmi árukat gyártsanak magánvállalatok számára, erőteljesen kritizálták az USA-ban és az Egyesült Királyság területén, mondván, ezzel megszegi a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek (ILO) a kényszer-munkáról szóló egyezményét. 1994 júniusában az ázsiai albizottság és a Külügyi Bizottság az USA képviselőházában nyilvános tárgyalást tartott a japán börtönmunka gyakorlatáról (USA képviselőháza, 1994. június 10.). Egy amerikai, aki bizonyos időt eltöltött a tokiói Fuchu Börtönben, tanúsította, hogy a Sega cég részére kereskedelmi exportáruk gyártására kényszerítették nagyon szigorú feltételek között, beleértve, hogy nem lehetett folyamatosan beszélni, körülnézni, vagy wc-re menni engedély nélkül. Ellentételezéseként munkájáért csak 3 centet kapott óránként. Az ügyvédek kijelentették, hogy az USA-ban a magáncégeknek a börtönmunka alkalmazását csak akkor engedélyezik, ha a foglalkoztatott elítéltek ahhoz hozzájárulnak. Hozzáteszik, hogy a fizetések nem alacsonyabbak, mint a minimálbér, amelyet hasonló munkáért a normál munkapiacon fizetnek, továbbá a japán gyakorlat ilyen feltételek nélkül az ILO kényszer-munkáról szóló egyezményének megszegését eredményezi.

1995 májusában egy vezető angol újság megjelentette egy hajdani angol fogvatartott japán börtönbeli sanyarú tapasztalatait, és leszögezte, hogy a japán börtönök azon gyakorlata, amely a fogvatartottakat arra kényszeríti, hogy kereskedelmi árukat gyártsanak magáncégeknek minimális fizetés, drákói szigor és büntetéssel fenyegetés közepette, a 29. számú ILO-egyezmény megsértését eredményezi (The Independent, 1995. május 28.). A japán Igazságügyi Minisztérium Bűnügyi Hivatalának elnöke a The Times-ban azt válaszolta, hogy a japán fogvatartottak munkája a büntető törvénykönyv alapján kötelező és eltér a magáncégek-nél végzett kötelező munkától (The Times, 1995. május 30.). Ez a bíráló három különböző dologra utal: tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatra a japánok részéről, az elítéltekkel való durva bánásmódra, és a 29. számú ILO-egyezménnyel való összeférhetlenségre.

A kényszer-munkáról szóló 29. számú egyezmény 1. szakasza kimondja, hogy az ILO valamennyi tagja, aki ratifikálta az egyezményt, vállalja, hogy betiltja a kényszer vagy kötelező munka minden formájának alkalmazását a lehető legrövidebb határidőn belül. A 2. szakasz definiálja a kényszer vagy kötelező munka fogalmát: minden munka vagy szolgáltatás, amelyet bármely személytől büntetéssel fenyegetés hatása alatt megkövetelnek, és amelynél a nevezett személy a saját akaratából önként nem vállalta a munkavégzést. A 2. szakasz (2) bekezdése felsorolja a kényszer-munka konvenció alóli mentességeit.

A termelőmunkának a japán börtönökben két típusáról tesznek említést: elsőként léteznek olyan termelőmunka, amelyet a Bűnügyi Szövetség Börtönipari Társasága, állami vállalatok végeztenek, ellátva az államot nyersanyagokkal, és eladva azon végermélke-

ket, például cipőket és táskákat, amelyeket börtönmunkával állítottak elő. Másodsorban amelynél az állam szerződést köt magánvállalatokkal, akik kereskedelmi árukat termelhetnek vagy a börtönön belüli, vagy a börtönön kívüli műhelyekben és a munkát a magáncégek irányítják. Tanulmányozva a termelőmunka második típusának a 29. számú ILO-egyezménnyel való összeférhetetlensége problematikáját, hasznos lenne megfontolni az ILO szakértői bizottság által lefektetett indokokat.

1974-ben ez a bizottság azzal a kérrrel folyamodott a kormányokhoz, hogy szerezzenek be információkat a magánvállalatok és más szervezetek által alkalmazott elítélti munka jogi helyzetével és gyakorlatával kapcsolatban. Az 1968-as általános vizsgálat óta az országok egy része visszavonta azon cikkelyeket, amelyek értelmében a fogvatartottak magáncégek rendelkezése alatt állhattak. Más országok jelezték, hogy a jogszabályok módosításra kerülnek saját törvényhozásuknak megfelelően.

Az elítélti munka használata a magánvállalatok által működtetett műhelyekben a börtönön kívül, illetve belül csak akkor lehet összeegyeztethető a Konvencióval, ha kötelező az érintett fogvatartottak hozzájárulása, és normál bérek kifizetését, valamint szociális biztonságot garantálnak az érintettek számára. Ez válik nyilvánvalóvá az osztrák jelentésből (ILO, 1994.) és az ország válaszadásából. Ausztria kormánya vitatta, hogy alapvető különbség lenne a magánvállalatok által működtetett műhelyekben dolgozó fogvatartottak és a szabad munkavállalók feltételei között: az elítélteknek nincs szerződéses kapcsolatuk a magánvállalatokkal. A bizottság rámutatott, hogy a kötelező munka Konvenció alóli mentességének kettős feltétele van: nem csupán egy állami szerv felügyelete és ellenőrzése alatt kell végezni a munkát, a személyek foglalkoztatásánál tilos a magáncégek általi alkalmazásuk, és nem állhatnak ezen cégek rendelkezése alatt. Remélhető, hogy az osztrák kormány hamarosan pozitív változást idéz elő a díjazás emelkedésében, és lépéseket tesz azzal a céllal, hogy megkövetelje az elítéltek kifejezett hozzájárulását a magáncégek által működtetett műhelyekben történő munkavégzéshez.

A japán börtönökben az elítéltektől megkövetelik, hogy beleegyezésük nélkül magáncégeknek, mint például a Mitsukoshi, dolgozzanak, termékeket előállítva kb. havi 3900 yen bérért. A valóságban a börtönön belül működő börtönüzemek nem előzik meg a magáncégeket. Az előbbieket a börtön működteti, és a börtönőrség szigorú felügyelete és ellenőrzése alatt állnak. Vajon ebben az esetben a börtönmunka állhat-e magáncégek rendelkezésére, és a szakértői bizottság tanácskozásának fényében tekinthető-e a kényszer-munkáról szóló egyezmény megszegésének, hasonlóan az osztrák esethez? Ez egyelőre nyitott kérdés marad.

*Yuichi Kaido-Katsushiko Igachi
Fordította: Juhász Zsuzsanna*

Költség és börtön

A fogva tartás magánosításának jelenlegi helyzete az Egyesült Államokban

A magánjellegű nyereségorientált fogva tartás helyzete az USA-ban ellentmondásos képet mutat. Annak ellenére, hogy a fogvatartotti munkáltatás ebben az országban hosszú múltra tekinthet vissza, és dacára annak, hogy hivatalosan 1925-ben megszüntették, a szövetségi kormányzat 1984-ben szerződést kötött egy houstoni (Texas) magánvállalattal a bevándorlók számára kialakított internálótábori üzem működtetésére. Az elmúlt évben 102 üzem volt az USA-ban, ahol fogvatartottakat foglalkoztattak. A szövetségi kormányzat képviselőjének nyilatkozata szerint a szövetségi és a tagállami költségvetéshez képest ezen intézetek 9–15%-os költségmegtakarítást értek el. Más képet mutatnak azonban azok a vélemények, amelyek a szövetségi kormányzattól eltérő álláspontot hangoztatnak a nyereségorientált fogva tartásról. Eszerint a jelek kifejezetten a management korrupciójára, a fogvatartottak bántalmazására és elhanyagolására, valamint a szövetségi jog és az erkölcsi alapelvek megsértésére utalnak. Ez a cikk, amely a magánfogvatartás USA-beli fejlődéséről szól, olyan elemekre kíván rámutatni, amelyek már a 21. századot is befolyásolják.

Ígéretek

A magánfogvatartás bevezetése az USA-ban a fogvatartottak száma és hányada emelkedésének, továbbá a büntetés-végrehajtás és a megváltozott politikai szemlélet oldaláról tűnt ígéretesnek. A felnőtt fogvatartottak aránya 1985-től 1995-ig megduplázódott és 795 000-ről 1 600 000-re emelkedett. Ugyanebben az időszakban a fogvatartottak aránya, 100 000 lakosra vetítve 313-ról 600-ra nőtt.

Ezzel az USA világviszonylatban a legmagasabb fogvatartotti arányszámmal rendelkezik. Így van ez akkor is, ha a számokat Kínáéval hasonlítjuk össze. Ott – becsült adatok szerint – a fogvatartottak száma kb. egymillió lehet. Ha tehát Kína lakosságát, 1,2 milliárdra becsüljük, a fogvatartotti arány 83 fő lenne.

A fogvatartottak számának ilyen drámai növekedése állandó viták tárgya. A jelenségek azonban csak részben hozhatók összefüggésbe a fogvatartottak számának erőteljes növekedésével. Ez a növekedés a

70-es évek közepére kialakította a politikuskokban azt a meggyőződést, hogy a bűnelkövetőket száműzni kell az utcákról, és a növekedés kiváló alkalmat kínált az erőteljes kezdeményezésekre. Ehhez hozzátartozott az is, hogy a droggal és a lőfegyverrel kapcsolatban elkövetett bűncselekményeket szinte kötelezően végrehajtandó szabadságvesztéssel sújtották. Ebből viszont megint az következett, hogy a fogvatartottak számának emelkedése a közeljövőben várhatóan nem csökken.

Más hozzászólások – a túlzásúfolság csökkentésére – a kiszabott büntetések rövidebb tartamától vártak megoldást. Ez oda vezetett, hogy nőtt a feltételesre és a próbára bocsátottak száma. Ma az új fogvatartottak mintegy 20%-ánál ezek a jogintézmények kudarcot vallanak. Egy másik hozzászólás a túlzásúfolság utóbbi 10 évben bekövetkezett okának a büntetékiszabás szigorodását, és ezzel az elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztések tartamának növekedését hozta összefüggésbe, különösen igaz ez a droggal kapcsolatban, továbbá a lőfegyverrel elkövetett bűncselekmények, valamint a rablás eseteinél.

Nem meglepő ezért, hogy a szövetségi fogvatartottak száma mintegy 25%-kal emelkedett, a szövetségi államokban fogvatartottak száma pedig 8% közeli. Ennek következtében az előzetes letartóztatásban lévőket fogva tartó intézetek sokszorosán túlterheltek, egy ágyra több fogvatartott is jutott. A költségek, amelyek az adófizetőket terhelik, a zárt intézetekben fogva tartottak vonatkozásában évente 40 milliárd dollárt tettek ki, ami 1985-ben még csak 7 milliárd dollár, 1965-ben pedig alig több mint 1 milliárd dollár volt. 1965 és 1987 között a büntetés-végrehajtás költségei ezer százalékkal emelkedtek.

Több mint egy évtizeden át a magánfogvatartás azért volt csábító, mert a büntetés-végrehajtás költségei (nem kellett új börtö-

nöket építeni, a személyi és a technikai költségek miatt csökkenthetőnek látszottak. 1997 április közepén ismét feléledni látszottak ezek a remények, mivel az USCC (az Egyesült Államok Korrekciós Társasága) hat konkurens vállalat közül Georgia államban engedélyezte két, egyenként 500 férőhelyes munkahely létesítését, amelyet évente több mint 13,4 millió dollárért kell üzemeltetni. Ennek a szövetségi államnak az éves költségvetése 19,76 millió dollár volt. A társaság ígérete szerint a megtakarítás nap/dollárban 36,80 lenne, szemben Georgia állam végrehajtó hatóságainak jelenlegi 54,14 nap/dollár költségeivel.

A Wackenhut, amely a fogvatartotti üzemeltetés területén vezető vállalat az USA-ban, ígéretet tett Florida államnak a fenntartási költségek 25%-ra, az üzemeltetési költségek 10%-ra történő csökkentésére. A Wackenhut intézeti modellje szerint ez a vállalat 18 kicsiny, egymástól független fogvatartotti helyet létesítené. Kimutathatóan csökkenne a stressz és az erőszak, továbbá a bv. dolgozók száma. A területek 5 szektorra oszlanának, és egy központi ellenőrzőhelyről körkörösén felügyelhetők. Ez a megoldás blokkonként 250 fogvatartott két felügyelő által történő őrzését biztosítaná, amely egy rögzített és egy mozgó pontból állna. Ily módon a felügyelők számaránya egyharmada az állami börtönökben lévőknél. Így egy fogvatartotti nap költsége Southbay (Florida) börtönében 43,65 dollárt tesz ki, míg ugyanez a Wackenhut ígérete szerint 38,98 dollár lesz.

Kockázat

Hogy a megtakarítások ténylegesen elérhetőek-e, nehezen eldönthető kérdés. Először sem a szövetségi kormány, sem valamelyik tagállam kormánya a magánbörtönök pozitív hatásai miatt nem csökkentette az adót. Még vizsgálatokkal támasztják alá egyértelműen, hogy a magánbörtön-

nők alkalmazása révén a végrehajtási költségek növekedése lelassul-e vagy megáll. Ténylegesen az látszik világosan, hogy a megtakarítás, ha egyáltalán elérhető, mindig csökkenő tendenciát mutat. A louisianai hivatali szervek szerint azok 8% körüli megtakarítást realizálnak, ami most 2%-ra esett vissza. Florida reményei szerint a végrehajtási költségek 10% körül lettek volna, de ezt 1997 áprilisában 7%-ra kellett volna leszorítani. Hasonló beszámolók és tudósítások jelentek meg arról, hogy a fogvatartotti „munkáltatást üzemeltető” társaságok gazdálkodása a nyereségnövekedésnek csak 2–4%-os bővülését eredményezi.

Ez a szabadkereskedelem hívei és a piacutatók körében aggodalomra ad okot. Tekintettel arra, hogy idővel a magán-fogvatartotti intézmények építési költségei növekednek, az üzemeltető társaságok rákényszerülhetnek arra, hogy a túlzásfoltásra és a költségnövekedésre hivatkozva az adatokat meghamisítsák.

Ezen túl a get tough büntetés-kiszabási törvény nem csupán a börtönökben fogva tartottak iránti igényt, hanem a költségesebb, a drogfüggőket, a betegeteket és a koruknál fogva előregedett fogvatartottakat befogadó intézetek iránti igényt is megteremtette.

Egy 1996-os számvevőszéki tanulmány a magán-büntetésvégrehajtás előnyeit kétségessé tette. A számvevőszék az állami és magánfogvatartás teljesítményének minőségéről és az üzemeltetési költségekről szóló 5 tanulmány után az alábbi következtetésekre jutott:

– a beszámolók a költségmegtakarításról és a szolgáltatás minőségéről nem megbízhatók, mert az üzemköltségek csekély különbséget és vegyes eredményeket mutatnak;

– két tanulmány, amely az életminőségre vonatkozott, jelentéktelen vagy semmiféle különbséget nem talált az állami és a magánintézmények között;

– az öt vizsgálat információtartalma alapján nehéz általánosítani a különböző büntetés-végrehajtási intézetek működését, mert nagy eltérések mutathatók ki a szövetségi államok büntetés-végrehajtásra vonatkozó filozófiája, a gazdasági faktorok és a fogvatartottak között.

A másik aggasztó probléma a korrupció különböző neveinek a magán-büntetés-végrehajtás terén való megjelenése. 1993 végén a Courier Journal, az egyik legolvasottabb újság az USA-ban, nyilvánosságra hozta, hogy az USCC egy Louisville-ben lévő nyitott intézet számára olyan projektet dolgoztatott ki, ami a szövetségi állam politikájával ellentétben állt. Szó volt többek között a fogvatartotti munka megengedhetetlen igénybevételéről a játéktérrel felújításánál, a fogva tartó intézetek magánterületein történő favágásnál, magán Country Clubnál végzett munkánál, a templomoknál és a fogva tartásért felelős személyeknél.

Két évvel később az USCC elnöksége 15 hónapi szabadságvesztésre ítélte egy szövetségi fogva tartásban lévő, miután nyilvánvalóvá vált, hogy Kentucky szövetségi állam egyik hivatalnok 197 ezer dollárt sikkasztott. 1996-ban a felügyeleti tanács egykori alelnöke panaszt tett a társaság ellen, mert Arkansas szövetségi állam, amelynek bv. alkalmazottja volt, ebben az időszakban becsapta őt.

Érdek-összeütközések is történtek. Az összeütközéseket sem a fogvatartotti üzemeket működtető társaságok, sem a hivatalok nem korlátozták. *Prof. Charles W. Thomas*, a Florida Egyetemről (Gainesville) megvádolta az érintetteket, hogy az érdekösszeütközéseket eltussolták.

Egyik oldala a kérdésnek mindaz, amit a nyereségorientált fogvatartotti üzemeket működtető társaságok független szószólói hangoztatnak, a másik oldala viszont az a több mint 400 000 dolláros haszon, amelyet

a *The Private Prisons Projekt* társaság be-
zsebelt.

Ugyanakkor nyugtalanító beszámolók láttak napvilágot a fogvatartottak bántalmazásáról és sanyargatásáról. Egy 23 éves terhes asszony tisztázatlan komplikációk következtében a CCA társaság által működtetett üzemben meghalt. Egy vizsgálat feltárta, hogy az asszony mintegy 12 órán át haldoklott, mire az intézet vezetője intézkedett a kórházba szállításáról. Ugyanabban az évben a British Prison Officers Association vezető tisztségviselője is megvizsgálta ezen intézményt, s amit látott, sokkolta őt. Más források szerint az intézmény igazgatója kijelentette, hogy az ordító és ellenszegülő fogvatartottak ragasztószalaggal gúzsba kötötték őt, egy fogvatartott kezelése alkalmával majdnem megfulladt. Az angol látogatók ebben az intézetben a lehető legrosszabb körülményeket találta a fogvatartottak ellátása és körülményei terén.

Más esetben Dél-Karolinából jelentettek fogvatartottakkal szembeni bántalmazást. Ott a CCA egy fiatalokúak fogva tartására szolgáló intézetet azért nem újított fel, mert a fogvatartottakat kezüknél és lábuknál fogva összebilincselték.

Az efféle magánosításból eredő problémák jelzik, hogy az intézménnyel szemben erős a bizalmatlanság, és viták kísérik ezen mozgalom etikai alapjait is.

Mike Nellis, a birminghami egyetem docense megkerülhetetlen kérdéseket vet fel. Azt kérdezi, a büntetésből és az emberi szenvedésből hasznot kellett-e húzni, idővel a nyereségorientált üzemek haszonma-

ximalizálása miatt valóban rosszabbodik-e a helyzet, a ma még fennen ragyogó program a jövőben visszasüllyed-e a hétköznapiok szürkeségébe, s ha ez igaz, ki a felelős ezért, hogyan befolyásolja hosszú távon ezen üzemek működése a büntető jogpolitikát és a büntetések tartamát.

Mindezek a problémák az USA-ban a további privatizációs hullámnak egyelőre gátat vetnek.

Akadályok

A fogva tartás privatizációjának jelenlegi és jövőbeni fejlődését az USA-ban meg kell változtatni. A szabad piacosítás ígérete csak ígéret marad, mivel jelenleg az ebben a formában munkáltatott fogvatartottak aránya mintegy 2%, s ugyanennyi a magánüzemek vagy magánszemélyek által működtetett üzemek száma. Hogy a magánüzemeltetés olcsóbb, aligha vonható kétségbe. A másik oldalról azonban a privatizáció ideológiája a nyilvánosság és a politikusok számára még túlságosan népszerű. Utalnunk kell még az ősrégi problémákra, melyek abból fakadnak, hogy az embertelenség a fogva tartás folyamán a pénzügyi ígéretek miatt fokozódik. A kulcskérdés így a fogva tartás költsége lett, ennél fogva a nyilvánosság létrehozására irányuló fáradozások lényegében a nyereség körül forognak. Egy magán-fogvatartotti üzem vezetőjének szavaival: minden megtakarított fillér, ami számunkra nem kiadás, nyereséget jelent.

J. Robert Lilly

Magyarul közreadja: Végh Marianna

Számok tükrében

Az orosz föderáció büntetés-végrehajtási rendszere

2000. június 1-jén az orosz föderáció 737 javítótelepén 778 300 elítélt élt (ez 98,3%-os telítettséget jelentett), a 195 előzetes letartóztatást foganatosító intézetben és a börtönben 273 500 ember volt (ez 226,3%-os telíttség – az alapnorma 4 m²/fő); a fiatalkorúak számára fenntartott javító-nevelő telepeken 22 900 embert tartottak számon (ez 88,6%-os telítettséget jelentett). A női elítéltek száma – valamennyi büntetés-végrehajtási intézetre vetítve – 47 ezer fő. A női elítéltek számára fenntartott telepeken 10 gyermekotthon is működik, ezekben 480 gyermek él. A büntetés-végrehajtási szervezet állományához (összetételéhez) tartozik további 1903 büntetés-végrehajtási felügyelet, amelyek nyilvántartása szerint 727 400 azon elítéltek száma, akiket szabadságelvonással nem járó büntetésre ítélték. (Oroszországban a százezer lakosra jutó fogvatartotti ráta 734¹)

A büntetés-végrehajtási rendszer termelési potenciálját 750 különböző jellegű üzem alkotja, többek között 42 mezőgazdasági jellegű. Az évenkénti össztermelés eléri a 6,6 milliárd rubelt.

A javítótelepeken 187 esti általános iskola és 127 oktatást segítő helyiség működik, amelyekben évente több mint 34 000 elítélt végzi tanulmányait. A büntetés-végrehajtási rendszerében az Igazságügyi Minisztérium létrehozott 4 felsőfokú tanintézetet (5 városba kihelyezett tagozattal) és 2 középfokú szakiskolát, 50 oktatási centrumot, valamint létrehozta egy tudományos kutatóintézetet is, amelynek Tverben és Ivanovban van kihelyezett tagozata.

A büntetés-végrehajtási szervezet intézeteiben 175 templom és kápolna (katolikus és pravoszláv), illetve 660 imaszoba működik. Az egészségügyi hálózatról elmondható, hogy 119 kórház működik különböző osztályokkal, továbbá 198 orvosi részleg és rendelő. Speciális tbc elleni orvosi segítyt biztosítanak 36 gyógyító-megelőző intézetben és 56 börtönkórházban (szanatóriumban). A bv. dolgozók orvosi ellátásának, valamint pihené-

¹Az 1999. év végi adatok szerint Oroszország népessége 146,4 millió fő volt. Forrás:www.hvg.hu

sük és a szanatóriumi kezelésük biztosítására 2000-ben 5 kórházi-rendelőintézeti komplexumot és 3 szanatóriumot finanszíroztak a büntetés-végrehajtási szervezet költségvetéséből.

A büntetés-végrehajtási szervezet több intézete, különösen azok, amelyek az erdőgazdálkodás körébe tartoznak, városjellegű tükröznek. Ezek költségvetésében találhatóak a községek, lakóházak, iskolák, gyermekintézetek, kultúrházak, sportsarnokok, kereskedelmi és közétkeztetési intézmények, önálló vasútvonalak és autótutak kiadásai.

A büntetés-végrehajtási rendszer működésének legfontosabb eredményei

A büntetés-végrehajtási szervezet működésének gyakorlata azt mutatja, hogy helyes volt az a döntés, miszerint a szervezet irányítását a belügyminisztériumtól az igazságügyminisztériumhoz tették át. Teljes egészében megtartották a büntetés-végrehajtás személyi állományát. 1999-ben és a 2000. év első negyedében közel 50 ezer fővel növelték a foglalkoztatottak létszámát. Minőségi javulás is bekövetkezett a személyi állományban, számos régióban pályázatot írnak ki az egyes álláshelyek betöltésére. Az Orosz Föderáció elnökének rendelete pedig időleges jegyzékben erősítette meg a büntetés-végrehajtási szervezet és az egyes intézetek vezető tisztségeinek felsorolását, előmozdítva ezzel mind a központi, mind pedig a területi szervek vezetői státuszának javítását.

A büntetés-végrehajtási szervezet intézeteiben a jogrendszer betartása folytán is javult a helyzet. 1999-ben – a büntetés-végrehajtási szervezet valamennyi intézete tekintetében – az összes bűncselekmények száma 12,4%-kal, a szökések száma pedig 8,8%-kal csökkent. (A 2000. év első negyedében 8,8%-os, illetve 27,1%-os csökkenést állapítottak meg a fentiek kapcsán.) Hatékonyabb együttműködés jött létre a belügyminisztériummal, amelynek következtében harmadával növekedett a felderített bűncselekmények számára. Több mint egynegyedével csökkent azon személyek száma, akik ellen körözés folyik.

1999-ben és a 2000. év első negyedében 10 javítótelepet nyitottak meg 5000 férőhellyel, továbbá 3 előzetes letartóztatás foganatosítására szolgáló intézetet 1136 férőhellyel. Az előzetes letartóztatást szolgáló intézetek rekonstrukciójának eredményeként további 1691 hellyel növekedett a férőhelyek száma. Ezenkívül folyamatban van további 27 előzetes intézménynek az építése és újjáépítése. A tbc-s betegeket kezelő helyeken több mint 3500-zal növelték az ágyak számát; létrehoztak továbbá 4 börtönkórházat is, 2805 férőhellyel. A végrehajtás infrastruktúrájának megerősítésére 1999-ben és a 2000. év első negyedében a belügyminisztériumtól és a honvédelmi minisztériumtól átvettek 46 katonai várost, amelyekben különböző büntetés-végrehajtási intézményeket helyeztek el, többek között szállító-kísérő és gyakorlóközpontokat. Folyamatban van két ilyen város átépítése az előzetesen letartóztatottak számára is.

1999-ben sikerült leküzdeni a termelés csökkenését, 1998-hoz képest csaknem 10%-kal sikerült azt növelni. A növekedés ütemét megőrizték a későbbiekben is. Az igazságügy-minisztérium és más államhatalmi szervek részére végzett termelőtevékenység nagysága közel 1,9 milliárd rubel, amely 29%-a a büntetés-végrehajtási szervezeten belüli össztermelésnek. Különösen jelentős az a munka, ami a büntetés-vég-

rehajtási szervek élelmiszerekkel, ruházattal és más közszükségleti cikkekkel történő önellátására irányul. Így az önellátás szintje kielégíti a büntetés-végrehajtási szervezeten belüli igényeket olyan módon, hogy a hús 20%-át, a tej 100%-át és a zöldség és a burgonya 13,6%-át megtermelik. Ezzel lehetővé vált, hogy a költségvetésből az élelmezésre fordítandó összesen 10%-ot megtakarítsanak. A büntetés-végrehajtási szervezeten belül a kenyérről elmondható, hogy teljesen el tudják látni magukat (100%-ig önellátóak e tekintetben), s ezáltal évente 220 millió rubelt tudnak megtakarítani. Valamennyi előzetes letartóztatásra szolgáló intézményben és börtönben kiszélesítették a költségvetésen kívüli gazdasági tevékenységet, melynek következtében 1999-ben 30 millió rubel bevételre tettek szert.

A szövetségi tagállamok szerveivel történő együttműködés következtében kapott adókedvezmények elérik a 325 millió rubelt. Az elítéltek bevonása és foglalkoztatása az egyes regionális programok megvalósításában további 70 millió rubellel növelte meg a büntetés-végrehajtási szervezet kereteit.

1999 októberében és decemberében Putyin, az akkori miniszterelnök, majd 2000 márciusában a miniszterelnök-helyettes Matvienko tárgyalásokat folytatott a végrehajtó hatalom vezetőivel a szervezeten belüli tevékenység problémáiról. A tárgyalások eredményeként a szövetségi igazgatás jelentős pénzügyi segítséget nyújtott a büntetés-végrehajtási szerveknek (összesen több mint 30 millió rubelt). Az egyes régiók vezetői is döntéseket hoztak a büntetés-végrehajtási szervek állami támogatásáról, valamint adókedvezményről és a regionális vagy helyi költségvetésbe történő befizetési kedvezményekről.

Az ügyészégi és a bírósági szervek bevonásával ellenőrzéseket tartanak annak kapcsán, hogy a kiválasztott előzetes biztonsági intézkedések indokoltak-e (megalapozottak-e) az elkövetett bűncselekmények miatt őrizetben tartott gyanúsítottak és vádlottak tekintetében.² Ezen ellenőrzések eredményeként több mint 13 ezer embert szabadon bocsátottak.

1999 augusztusától az Észak-Kaukázusban működő szövetségi erők antiterrorista műveleteiben is részt vett a büntetés-végrehajtási szervezet speciális operatív csoportja. A büntetés-végrehajtási szervezet több mint 7000 alkalmazottja vett részt közvetlenül a harci feladatok végrehajtásában. Az Észak-Kaukázusban lezajlott harci műveletekben tanúsított tettükért 432 kitüntetést adtak át, egy személynek az Orosz Föderáció Hőse érdemrendet adományoztak (Sz. Bagajevnek – posztumusz).

A büntetés-végrehajtási rendszer problémái

Az évek során a büntetés-végrehajtási rendszer költségvetési finanszírozása nem haladta meg a minimálisan szükséges összeg 60%-át. A 2000-re előirányzott több mint 14 milliárd rubel a minimálisan szükséges igényeknek csak a 64%-át fedezte. Az elítéltek és az előzetes letartóztatásban levő személyek nem részesültek megfelelő élelmiszer-ellátásban: a minimálisan szükséges 18 rubel helyett 1999-ben csupán 10,8 rubel jutott egy főre egy napra. Az elítéltek és az előzetesben levők élelmiszeradagjából gyakorlatilag hiány-

²Ilyen előzetes biztonsági intézkedésnek minősül az óvadék, a lakhelyelhagyási tilalom, az őrizetbe vétel stb.

zik a zsír, a hús és a hal. Az előzetes letartóztatásra fenntartott intézetek és börtönök építését, rekonstrukcióját szolgáló szövetségi programok megvalósítására 2000-ig, továbbá az elítéltek foglalkoztatására és ellátására 1996 és 1999 között szükséges összegeknek csupán 5%-a volt előirányozva.

Azok száma, akiknek a halálos ítéletét életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatják át, évente 250 fővel növekszik. Jelenleg 3 olyan javítótelep működik, amelyik ilyen elítéltek befogadására alkalmas, összesen 630, számukra fenntartott férőhellyel. Ezzel szemben a szabadságvesztés-büntetést foganatosító büntetés-végrehajtási intézetekben jelenleg több mint 1 100 olyan elítélt van, akit halálra ítélték, vagy halálos ítéletét már átváltoztatták életfogytig tartó szabadságvesztésre.

A 2000. június 1-jei állapot szerint a büntetés-végrehajtási szervezet intézeteiben 90 800-an szenvednek tuberkulózisban. Az utóbbi időkben évente kb. 30 000 tbc-s került büntetés-végrehajtási intézetekbe, s hasonló számú (24–26 000) beteg ember szabadul a szabadságvesztés-büntetésből úgy, hogy nem kapja meg a szükséges gyógykezelést. Az e betegség miatti halandóság a büntetés-végrehajtás szervezetében majdnem a kétszerezésére növekedett. A büntetés-végrehajtási intézetekben a tuberkulózisban szenvedőkön kívül jelenleg 5000 HIV-fertőzött személy van, ami közel 1/5-ét teszi ki az Oroszországban ismert vírushordozó személyek számának. Ugyanakkor viszont a büntetés-végrehajtási szervezet költségvetésében nincs előirányozva kiadás a szabadságvesztést foganatosító intézeteknél a HIV-fertőzés diagnosztizálására, gyógyítására és megelőzésére.

Nehéz körülmények között működik a büntetés-végrehajtási rendszer termelése is, pedig a hatékony termeléssel csökkenteni tudnák a költségvetés terheit. A büntetés-végrehajtási rendszer vállalatai évente 30 féle szövetségi és helyi adót, illetőleg illetéket fizetnek, több mint évi 1,1 milliárd rubelt. A fennálló hátralékuk 4 milliárd rubel (beleértve a büntetéseket és bírságokat is). Gyakorlatilag nem újítják fel az állóalapokat, a termelőeszközök elhasználtsága pedig meghaladja a 70%-ot. A büntetés-végrehajtási rendszer vállalatainak jelentős része veszteséges. Körülbelül 140 000 munkaképes elítélt számára nem tudnak munkát biztosítani, több mint 170 000 elítélt pedig csupán részmunkaidőben vagy nem egész héten dolgozik, avagy szakképesítéshez nem kötött munkát végez. Az elítéltek többségének a munkabére nem teszi lehetővé számukra azt, hogy visszafizessék dologi ellátásuk és étellemezésük költségeit a költségvetésnek.³

Kovács Judit

³Megjegyzés: Oroszországban az 1992-es reformtörvény szerint az előírt munkanormát teljesítő elítélt havi keresetének el kell érnie a szabad állampolgárok minimálbérét.

Múlt és jelen

Három szegedi börtönkönyvről

A szegedi Csillagbörtön hazánk egyik legismertebb, a tömegkommunikáció által is kellően „preferált” büntetés-végrehajtási intézménye. A közelmúltban – öröndetes módon – több olyan kiadvány is megjelent, amely Szeged börtönügyének múltjával, illetve jelenével foglalkozik. Feltehetően a millennium, az ezeréves magyar államiság ünnepe is elősegítette a könyvek megjelenését, amely azonban nem valósulhatott volna meg a szerzők (szerkesztők) és kiadók közös erőfeszítése, eredményes együttműködése nélkül. Az alábbi írás három könyv ismertetésére vállalkozik.

Mint ismeretes, az első országos börtön 1772-ben, még Mária Terézia uralkodása alatt létesült a Pozsony közelében lévő Szempcen. A fegyintézet először Tallósra, majd II. József döntése alapján 1784-ben Szegedre költözött. A három kiadvány közül az egyik a Szegedi Országos Fenyítőház történetét dolgozza fel, *Oláh Miklós: Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből. Domus Carresterialis Szegediensis 1784–1832* című munkáját a Bába és Társai Kiadó jelentette meg A Tisza Hangja című sorozatában.

A szerző – akinek előző könyvére (A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája) a Börtönügyi Szemle 2000/1. száma hívta fel a figyelmet –, levéltári és múzeumi kutatómunkájának köszönhetően tudományos igényű összegzést készített, amely nem csak a büntetés-végrehajtási szakemberek érdeklődésére tarthat igényt.

A kötet anyaga négy fejezetre tagolódik. Az első a szabadságvesztésnek, mint büntetési formának XVIII. századi kialakulását írja le, illetve bemutatja azt, hogy hol volt a szegedi várbörtön, s hogyan nézett ki az 1780-as években. A második gondolati egység röviden felvázolja az országos fenyítőház szempci és tallósi történetét, továbbá kifejti azokat az okokat, amelyek az intézet Szegedre helyezéséhez vezettek. A harmadik fejezet egyrészről a szegedi várbörtön alakítását részletezi, másrészről a várbörtön irányításával és személyi állományával kapcsolatos tudnivalókat tárgyalja, külön kitér a rabok fogva tartásának körülményeire.

Az utolsó, összegző jellegű anyagrész a szegedi országos fenyítőház tevékenységének értékelésével foglalkozik. Ennek kapcsán a szerző kiemeli, hogy a fogvatartottak munkáltatása modern módon történt, a börtön működtetése központi szabályozás alapján zajlott, pontos adminisztrációt vezettek, szakszerű egészségügyi ellátást biztosítottak a rabok számára, s a kor színvonalát meghaladó volt a rabok étkeztetése is. Oláh Miklós szerint „a Szegedi Fenyítőház 1784-ben történt létesítése és 1832-ig tartó működtetése egy európai színvonalú, felülről irányított modernizációs kísérlet volt, amely az egész országban hatott a büntetés-végrehajtás fejlődésére”.

A XIX. század végén lebontott szegedi vár, amelynek mára már csak Mária Terézia kapuja maradt meg, több szálon is kapcsolódik a magyar börtönügy történetéhez. A könyvhöz tartozó fontos „függelék” áttekinti a szegedi várban működött büntetés-végre-

hajtási tevékenységet. A kötetben személyi, intézményi- és földrajzi névmutató is található, hat rezümé foglalja össze idegen nyelveken a kiadvány tartalmát.

A könyv szerves részét képezi a tekintélyes mennyiségű képanyag, amely egyrészt korabeli metszeteket, rajzokat, másrészt mai illusztrációkat tartalmaz. Számos dokumentummásolat, statisztikai tábla teszi még szemléletesebbé a kiadványt.

Témájánál fogva még tágabb szakmai érdeklődésre tarthat számot a másodikként ismertetett kötet, amelynek hosszú címe – *Ora et labora. Hitélet és az egyházak tevékenysége a „Csillaghörtönben” a XIX. században és a XX. század végén (Tanulmányok, dokumentumok, visszaemlékezések)* – már önmagában is a mű tartalmi összetettségére utal. A kiadvány létrehozásában Oláh Miklós középiskolai tanár, börtöntörténész, a Szegedi Fegyház és Börtön oktatás-szervezési főelőadója ezúttal nem elsősorban szerzőként, hanem szerkesztőként működött közre.

A fogvatartottak vallási, lelki gondozása az újkori büntetés-végrehajtás kezdete óta fontos szerepet játszott (játszik) a börtönökben. A bencés rend jelmondata – „ora et labora” (imádkozzál és dolgozzál) – a korábbi évszázadokban a bűnelkövető elítélt megjavításának alapvető eszméje lett, a börtönökben a belső magába szállással együtt a kemény munka végeztetése érvényesült.

Hazánkban – negyvenéves szünet után – csak a 80-as évek végén kezdődhetett meg újból a börtönpasztorizációs munka. Igen nagy jelentőségű a Börtönlelkészi Szolgálat létesítéséről szóló közelmúltbeli igazságügy-miniszteri rendelet. Ezek alapján kimondható: jelen kötet, amely a „Szegedi Csillaghörtön” *Történeti, tudományos, módszertani közleményei* című sorozat második darabja is egyben, rendkívül aktuális témát dolgoz fel. A könyvhöz dr. Bökönyi István, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írt előszót, a bevezető *Csapó József*, a Szegedi Fegyház és Börtön volt parancsnoka tollából származik.

A kötet tartalma három fő szerkezeti egységre osztható. Az első rész négy nagyobb tanulmányt tartalmaz, a második visszaemlékezéseket és vallomásokot közöl, a harmadik pedig dokumentumokat tesz közzé. A kiadványban névmutató és – a „szokás módon” – idegen nyelvű összefoglalók is találhatóak.

Nagy Ferenc tanulmánya a börtönpasztorizáció és a büntetés-végrehajtási jog kérdéseivel foglalkozik. A szerző meghatározza a börtönpasztorizáció fogalmát, feladatát, majd rövid történeti visszapillantást követően a büntetés-végrehajtás célját, illetve a fogvatartottak jogi helyzetét vizsgálja a lelkiismereti és vallásszabadság szemszögéből. Az írás befejező része a vallási, erkölcsi támogatásra kiváltképp rászoruló fogvatartottak helyzetét, valamint az életfogytig tartó szabadságvesztés problematikáját tárgyalja.

A szabad vallásgyakorlás egyéni és társaslélektani összefüggéseit elemzi *Kovács Zsolt* dolgozata. A szerző szerint a nehézségek ellenére a vallásgyakorlás személyiségfejlesztő, mentálhigiénés, pszichoterápiás szerepe a börtönhelyzetben is érvényesül, a vallásgyakorlás elősegítheti egy olyan jogkövető, normatív magatartás kialakítását, amely a fegyházzsigortól függetlenül is funkcióképes.

Oláh Miklós tanulmánya Szeged börtönügyének múlt századi történetét vizsgálva rámutat arra, hogy a vallásgyakorlás szegedi intézményei megfeleltek az adott kor követelményeinek, a feltételek lehetőséget biztosítottak az „ora et labora” következetes alkalmazására, az intézet vezetése és az egyházak eredményes együttműködést alakítottak ki.

Az egyházak és a Szegedi Fegyház és Börtön 1989-től kezdődő együttes tevékenységét állítja középpontba *Mácsai Zoltán* tanulmánya. Több mint tíz év múltán megállapítható, hogy a kialakult sokrétű tevékenységrendszer egy humánusabb büntetés-végrehajtási gyakorlat megvalósítását szolgálta.

A kötet második fejezetében először a személyi állomány aktív és nyugállományú tagjainak visszaemlékezéseit olvashatjuk. Ezt követően különböző egyházi személyiségek és egyházi szervezetek fejtik ki véleményüket a börtönpasztorizáció Szegeden kialakult kereteiről, formáiról. Legvégül fogvatartottak vallanak arról, mit jelent számukra a hit a börtön falai között.

A Dokumentumok címet viselő negyedik anyagrészt az egyházak tevékenységét az intézeti éves jelentések tükrében mutatja be. A jelentések kiragadott részleteiből is jól megítélhető, hogy az intézet vezetése 1989-től napjainkig nagy jelentőséget tulajdonított a börtönpasztorizációs munkának. A gazdag fotóanyag jegyzéke szintén ebben a fejezetben kapott helyet.

A változatos tartalmú, kisebb részben történeti, nagyobb részben módszertani jellegű kötet a börtönpasztorizáció szegedi gyakorlatából kiindulva számos fogódzót, hasznos ismeretet nyújt a témában érintettek számára, így jelentősége a Csillagbörtön falain messze túlmutat.

Az előző két kiadványtól eltérően elsősorban a nagyközönség számára íródott *A Csillag. Börtönkönyv* című könyv, amelynek szerzői – *Arató László és Bátyi Zoltán* szegedi újságírók – közé számíthatjuk harmadikként *Gaal Bélát*, aki a kiváló fotókat készítette.

„*Aki elolvassa ezt a könyvet, biztosan egészen másként néz majd a börtönökre. Ítéletei elmélyültebbek, az intézménnyel kapcsolatos elvárásai árnyaltabbak lesznek*” – írja *Dlusztus Imre*, a kötetet gondozó Délmagyarország Könyv-, Lapkiadó és Nyomdaipari Kft. ügyvezető igazgatója. Az előző írója szerint szükséges ezen a téren az ismeretterjesztés, hiszen hazánk lakossága egyrésztől komoly „tudással” rendelkezik az amerikai börtönfilmek világáról, másrésztől nagyon kevésbé ismeri a honi büntetés-végrehajtási intézetek életét.

A kötet tizenegy fejezetben, szinte minden oldaláról igyekszik bemutatni a Szegedi Fegyház és Börtönt. Míg az első – *A szabadságvesztés-büntetés kialakulása, filozófiája* című – fejezet egyfajta időutazást nyújt a börtönök világába, a második anyagrészt a Csillag történetét dolgozza fel. A következő fejezet – *Csapó József „idegenvezetésével” – a Szegedi Fegyház és Börtön jelenével, a mindennapok gyakorlatával* ismerteti meg az olvasót. A negyedik egység a Csillag *sokszínű rabtársadalmát* mutatja be elítéltportrékon keresztül. Ezt követően több, a személyi állomány tagjaival készült interjút olvashatunk. Az egyik fejezet az őri munka nehézségeit, a másik a nevelés, a „börtönpedagógia” lehetőségeit állítja középpontba. Szegeden a fogvatartottak, köztudottan, számos szabadidős tevékenység közül választhatnak. Ezekből nyújt színes csokrot az *Időtöltés, Csillag-módra* című anyagrészt, amely – többek között – bemutatja az intézet zenekarát, a Kaptár Band-et, a filmklubot, a különböző művészeti szakköröket és a sportolási lehetőségeket. Ebből a fejezetből azt is megtudhatja az olvasó, hogy milyenek a karácsonyok a Szegedi Fegyház és Börtönben. A szerteágazó problémakört felvető, de alapvetően az anyagiakról szóló, *Fegyencbűnök, smasszererkölcsök* című fejezet után egy, az elítéltek szexuális életét tárgyaló anyagrészt követhetünk. A szerzők bemutatják még a börtönkórházat, aztán az utolsó fejezetben – mintegy a Csillag jövőjét felvázolando – a tényleges életfogytiglani büntetés témáját járják körül. Sok olvasó bizonyára örül annak a börtönszleng szavait tartalmazó „börtönszótárnak”, amely a felhasznált irodalom jegyzékével együtt a kötet végére került.

Az alapvetően riportokra épülő, de leírást és elemzést is tartalmazó kiadványt egyfajta olvasmányos, könnyed hangvétel jellemzi. Stílusa ugyanakkor nem szenzációhajhász. A mű megjelentetésével a kiadó – vállalt célját megvalósítva – ismereteket terjeszt: a fogvatartottak világán túl, hiteles bepillantást nyújt az „örzők” életébe is.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914. Sárospatak. A Jogászok a Kultúráért Alapítvány. 2000. 218 oldal.

A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, illetve a kötet szerkesztője, Szathmáry Béla arra vállalkozott, hogy megjelenteti Finkey Ferenc 1948-ban íródott, máig kiadatlan művét. A kiadvány jelentőségét jól érzékelteti Király Tibor előszavában. A könyv szakmai lektora szerint „a büntetőperjog magyar tudománytörténetének ekkora időtávú és terjedelmű feldolgozása, mint amire Finkey Ferenc vállalkozott, mind ez ideig nem történt meg, és nem tudhatjuk: mikor, és egyáltalán lesz-e valaki, aki Finkey művét folytatja”.

A magyar büntetőeljárás jog Finkey által bemutatott története ma is hitelesnek tekinthető, az abban leírtakat újabb kutatásokkal nem cáfolták meg. A műből a szerző nézetei is jól nyomon követhetők: kihangsúlyozta a fejlődés nemzeti vonásait, de a külföldi behatásokról is számot adott, nagy súlyt helyezett annak a vázolására, ahogyan a büntetőeljárás jog megszabadult antihumánus intézményeitől. Összesen 45 magyar szerző munkásságát mutatja be Finkey Ferenc, így újraéleszti számos feledésbe merült szerző emlékét és műveiket. Nem esik abba a hibába, hogy a bemutatott szerzőket saját koruk viszonyaitól, ismeretszintjétől elvonatkoztatva bírálja. Nem várja a 17. század jogászától vagy írójától, hogy a 19. vagy a 20. század uralkodó eszméi szerint gondolkozzék, és nem kárhoztatja azt, aki nem tudott korának eszméin felülemelkedni. A legnagyobb gondot és terjedelmet Balogh Jenő munkásságának ismertetésére fordítja a szerző. (Mint ismeretes: Balogh Jenő a XX. század elején –

egyéb munkássága mellett – a fiatalkorúak modern büntetőjogának megalkotója volt hazánkban.)

Kiszely Gábor: ÁVH. Egy terror-szervezet története. Bp. Korona Kiadó. 2000. 378 oldal. 2650 Ft.

Bár ma már könyvtámi szakirodalom áll rendelkezésünkre az ÁVH történetéről, a szervezetről szóló ismereteink még napjainkban is hiányosak. E könyv megjelenéséig összefoglaló jellegű munka az ÁVH-ról nem készült. Kiszely Gábor vaskos könyvének legfőbb érdeme, hogy igen alapos levéltári kutatások alapján és természetesen a publikált források, illetve az igen nagy számú visszaemlékezés révén dolgozta fel anyagát. Tekintettel arra, hogy még a hatvanas években is sok AVH-s vonatkozású iratot zúztak be, sőt a rendszerváltozás után is tűntek el iratok, az anyag természetesen messze van a teljességtől, ám a könyv a leginkább megbízható dokumentációjú feldolgozásnak tekinthető ma.

A szerző részletesen bemutatja az ÁVO, illetve az ÁVH kialakulásának történetét, bőségesen szól mindennapi „tevékenységéről”, kiemeli a legjelentősebb tetteket (az 1947-es választási csalástól a Rajk-perig, az egyházak üldöztetésétől a totális terror kibontakozásáig stb.), sőt a szervezetnek a forradalom utáni „utóéletét” is az olvasó elé tárja. A kötet végén a téma tekintélyes mennyiségű irodalmának felsorolásán kívül megtalálhatjuk a politikai rendőrség (PRO, ÁVO, ÁVH) munkatársainak listáját.

A szerző nagy érdeme, hogy a hatalmas tényanyag feldolgozását oly módon végezte el, hogy az ne legyen káros hatással a mű élvezhetőségére, sőt könyvét izgalmas, lebilincselő olvasmánnyá formálta.

Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a 90-es években. (Szerk. Lévay Miklós). *Miskolc. Bíbor Kiadó. 2000. 167 oldal (Bűnügyi tudományos közlemények 1.) 700 Ft.*

A kötet a Magyar-Brit Kormányközi Kutatási, Tudományos Együttműködési Csereprogram részeként az Összehasonlító kriminológia és büntető igazságszolgáltatás című háromrészes (1996-tól 1999-ig tartó) projekt keretében készült tanulmányokat tartalmazza. A kötet szerkesztője, Lévay Miklós szerint a projekt egyik legfőbb tanulságának az tekinthető, hogy érdemes azokat a büntető igazságszolgáltatási rendszereket is tanulmányozni, amelyek különböznek hazai büntető anyagi- és eljárási rendszerünkötől hagyományait, forrásait és szerkezeti felépítésüket tekintve.

A kutatás során hazai szakemberek tanulmányozták a brit (angol, észak-ír, walesi, skót) büntető igazságszolgáltatás rendszerét, illetve külföldi kollégáik tartottak nálunk előadást a brit kriminálpolitika sajátosságairól. (Ily módon a kötet tanulmányai a nagy-britanniai helyzetet tükrözik.) *Roger Leng* a büntető igazságszolgáltatás 90-es évekbeli átalakulásáról ír. Lévay Miklós tanulmánya is az angol büntető igazságszolgáltatási politikát elemzi. *Sántha Ferenc* az angol és walesi büntetőjogi szankciórendszert tekinti át. *Görgényi Ilona* a környezet elleni bűncselekmények jellemzőit, *Farkas Ákos* a kriminálpolitikai tendenciákat ismerteti. *Róth Erika* tanulmányának címe: A védőhöz való jog érvényesülése a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában Nagy-Britanniában. Végül *Matus Márk* a számítógépes környezetből nyert információk bizonyítékként való felhasználásával foglalkozik.

A magas színvonalú elméleti kiadvány a kriminálpolitikával, a büntetőjoggal és a büntetés-végrehajtási joggal hivatásszerűen foglalkozók érdeklődésére egyaránt számíthat.

Nagy József: XXI. század és nevelés. *Bp. Osiris Kiadó. 2000. 351 oldal. (Osiris tankönyvek) 2200 Ft.*

A szerző a magyar neveléstudomány egyik legkiválóbb képviselője, részben az ő munkássága nyomán vált a szegedi tudományegyetem a hazai pedagógia fontos fellegvárává.

Ez a könyve a személyiség, a nevelés és a pedagógia fejlődési lehetőségeiről szól. A Bevezető szerint a könyv megírását három ok tette szükségessé. A társadalmak a globalizáció kibontakozásával a fejlődés új, kritikus szakaszába érkeztek, a nevelés gyakorlata és a pedagógia mint elmélet válságba került, továbbá a XX. század utolsó harmadában a pedagógia elmélete és gyakorlata szempontjából alapvető jelentőségű tudományok egész sora olyan új ismereteket tárt fel, amelyek lehetővé tehetik a pedagógia paradigmaváltását, ami elősegítheti a nevelés, a pedagógia válságának oldását.

A kötet tartalma négy nagy gondolati egységre tagolódik. Az általános alapok című rész tisztázza – többek között – a kompetencia és személyiség viszonyrendszerének összetevőit, illetve a személyiség öröklött komponenseit. A második rész az értelmi nevelés fejlesztésével, a harmadik a szociális kompetencia fejlesztésével, az utolsó pedig a személyes kompetencia fejlesztésével foglalkozik. A szerző mondanivalóját számos ábra teszi szemléletesebbé. Irodalomjegyzék, tárgy- és névmutató is található a könyvben.

Szakály Sándor: A magyar tábori csendőrség története 1938–1945. *Bp. Iszter Kiadó. 2000. 173 oldal. 1450 Ft.*

A szerző az előzmények kutatása terén egészen az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregéig nyúl vissza, megállapítva, hogy annak vezetősége már az első világháborút megelőző időszakban tett lépéseket egyfajta tábori rendészet megeremlése.

A tábori csendőrség újbóli létrehozásáról a honvédség Trianon utáni újjászervezése során született döntés. A szabályzatok erre vonatkozólag el is készültek, de a tábori csendőrség megszervezésére valójában csak a terület-visszacsatolásokkal kapcsolatos részleges mozgósítások alkalmából került sor. A könyv részletesen ismerteti az Észak-Erdélybe bevonult tábori csendőrség működését, valamint – a Szovjetunió elleni hadjárat során – a magyar megszálló csapatok kötelékében működő tábori csendőrség tevékenységét. A 2. magyar hadsereg doni katasztrófája idején a tábori csendőrség feladata lett volna a hadsereg felbomlásának megakadályozása, erre azonban képtelen volt. A hadműveleteknek az országhatárhoz való közeledésével egyre nagyobb jelentőségűvé vált a tábori csendőrség ügye, döntés született átszervezéséről. A későbbi nyilas vezetés hatalma fenntartása érdekében szintén felhasználta a tábori csendőrséget, amely a hadsereg 1945 tavaszán bekövetkezett széthullását nem tudta megakadályozni.

A képekkel, mellékletekkel kiegészített kötet kiváló hadtörténelmi munka, amely hiteles képet ad a két világháború közötti magyar hadsereg egyik fontos szervezetéről.

Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. Bp. KJK-Kerszöv. 2000. 407 oldal. (Közgazdasági és jogi kiadványok. Büntetőjog) 5152 Ft.

A szerző a *Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban* című műve, valamint az *Újabb szempontok a gazdasági bűncselekmények értelmezéséhez* című egyetemi jegyzete után immár harmadik alkalommal dolgozta fel a témával kapcsolatos kérdéseket. Az újabb és újabb szempontok szerinti átdolgozásnak nemcsak a büntetőjog, a büntető törvénykönyv sűrű változásai voltak az okai, hanem az is, hogy a büntetőjogi normák háttérében álló jogszabályok sokasága is folyamatosan megújulóban van.

Tóth Mihály a könyv első részében az elméleti alapokkal ismerteti meg az olvasót: a gazdasági bűnözés alapfogalmaival, hazai történetének rövid összefoglalójával, a rendszerváltozást követő gazdasági bűnözés kriminológiai sajátosságaival és a jogalkalmazás egységességre való törekvésével. Ebben a részben két összefoglaló táblázatsor igazít el a gazdasági bűncselekmények, illetve azok aktuális és korábbi értékhatárainak útvesztőjében. A második részben a szerző együtt alkalmazza a kommentárok és kézikönyvek módszereit a különféle bűncselekmények részletes bemutatása során. A joganyagot gyakorlati példák segítségével és magyarázatokkal világítja meg, és a Btk. gazdasági bűncselekményekre vonatkozó szövegének kommentárja mellett a bírói és az ügyészi gyakorlatot is feldolgozta munkájában.

A kiadvány nemcsak a joghallgatók kötelező olvasmánya lehet, hanem a jogalkalmazók is haszonnal forgathatják.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

CONTENTS

DOCUMENT

1 Prison Service – 2000
(Evaluating and task – determining meeting)

STUDY

11 Zsuzsanna Juhász: Work is a must (Some aspects of working in prison within international relations)

WORKSHOP

27 Annamária Polyák: Alcohol and crime (Problems of ordering and carrying out mandatory treatment)

35 Csaba Fenyvesi: The forms of defence (Relationship between the defence counsel and the charged)

TOPLINES

43 Editorial board in session

47 Awards

53 Pictures, events

EXCHANGE OF EXPERIENCE

55 József Pallo: Custody concerning petty offences (Rules of enforcement in the mirror of the new legal regulation)

63 János Borsi: Human resources (Strategy for recruiting staff members)

THE PAST

69 Miklós Oláh: Governmental human-tamer (Literary points of interest from the Szeged Prison story)

OUTLOOK

77 Ferenc Deák: In a different way in different place? (Health care supply in foreign prisons)

83 Yuichi Kaido-Katsushiko Igochi: Drudgery (Draconian severity in Japan)

87 J. Robert Lilly: Expenses and prison (The situation of privatising penitentiary institutions in the USA)

91 Judit Kovács: In the mirror of numbers (Then penitentiary system of the Russian Federation)

95 Celso José Manata: Changing policy (In the gate of the 21. Century)

BOOKSHELF

99 Ferenc Deák: Past and present (About the three books on the Prison of Szeged)

102 Offering books

INHALT

DOKUMENT

1 Ungarischer Strafvollzug '2000
(Sitzung für die Aufgabebestimmung
und Auswertung)

STUDIE

11 Zsuzsanna Juhász: Man soll ar-
beiten (Einige Aspekte der Gefängni-
sarbeit weltweit)

WERKSTATT

27 Annamária Polyák: Alkohol und
Kriminalität (Problemen der Verhän-
gung und Vollzug des Forensischen
Verfahrens)

35 Csaba Fenyvesi: Die Formen der
Verteidigung (Kontakt zwischen dem
Anwalt und dem Verdächtigen)

IN KÜRZE

43 Die Redaktionssitzung

47 Anerkennungen

53 Bilder, Ereignisse

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

55 József Pallo: Übertretunghaft
(Neue Rechtsregel, Verfahrensnorm)

63 János Borsi: HR (Personal-
rat) (Nachwuchsstrategie bei der Per-
sonal)

VERGANGENHEIT

69 Miklós Oláh: Staatliche
Menschenbändigung (Spannende Ge-
fängnisgeschichten aus Szeged)

AUSBLICK

77 Ferenc Deák: Anderswo an-
ders? (Gesundheitliche Verpflegung in
den ausländischen Gefängnissen)

83 Yuichi Kaido -Katsushiko
Igochi: Insassenarbeit (Drakische
Schärfe in Japan)

87 J. Robert Lilly: Kosten und
Gefängnis (Strafvollzugsprivatisierung
in der USA)

91 Judit Kovács: Zahlen (Straf-
vollzugssystem in der Russischen Fö-
deration)

95 Celso José Mantana: Anschau-
ungswechsel (In den Toren des 21-ten
Jahrhunderts)

BIBLIOTHEK

99 Ferenc Deák: Vergangenheit
und Gegenwart (Über drei Szegeder
Gefängnisbücher)

102 Bücherangebot

TARTALOM

DOKUMENTUM

1 Évértékelés (Büntetés-végrehajtás '2000, új feladatok)

TANULMÁNY

11 Juhász Zsuzsanna: Dolgozni kell(ene) (A börtönmunka néhány aspektusa nemzetközi kitekintésben)

MŰHELY

27 Polyák Annamária: Alkohol és bűnözés (A kényszergyógyítás elrendelésének és végrehajtásának problémái)

35 Fenyvesi Csaba: A védelem formái (Kapcsolattartás a védő és a terhelt között)

RÖVIDEN

43 Ülészett a szerkesztőbizottság

47 Elismerések

53 Képek, események

TAPASZTALATCSERE

55 Pallo József: Szabálysértési elzárás (A végrehajtás rendje az új jogszabályok tükrében)

63 Borsi János: Humán erőforrás (A személyi állomány utánpótlásának stratégiája)

MŰLT

69 Oláh Miklós: Állami ember-szelídítő (Irodalomtörténeti érdekességek a szegedi börtönhistoriából)

KITEKINTÉS

77 Deák Ferenc: Máshol más-ként? (Egészségügyi ellátás a külföldi börtönökben)

83 Celso José Manata: Szemléltetváltozás (A 21. század kapujában)

87 Yuichi Kaido-Katsushiko Igochi: Rabmunka (Japánban drákói szigorúság van)

91 J. Robert Lilly: Költség és börtön (A fogva tartás magánosításának helyzete az Egyesült Államokban)

95 Kovács Judit: Számok tükrében (Az orosz föderáció büntetés-végrehajtási rendszere)

TÉKA

99 Deák Ferenc: Múlt és jelen (Három szegedi börtönkönyvről)

102 Könyvajánló

A szerkesztőbizottság

Dr. Nagy Ferenc professzor és dr. Vókó György osztályvezető ügyész parancsnokok társaságában

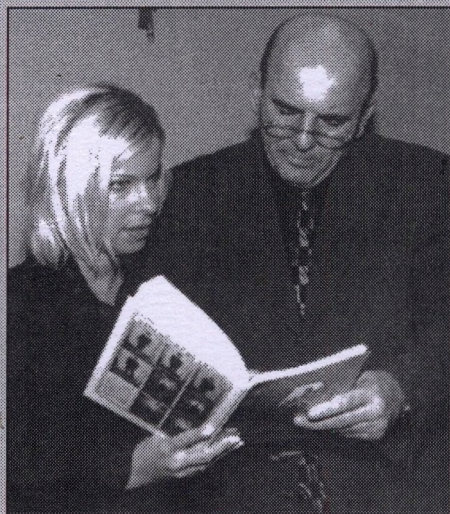

Csere László intézetparancsnok bemutatja az új létesítményt

2001-ben először ült össze a Börtönügyi Szemle új összetételű szerkesztőbizottsága a Fővárosi Bv. Intézet Venyige utcai objektumában. Az ülésen elhangzottakról bővebben a folyóirat 43. oldalán olvashatnak.

Dr. Kabódi Csaba (balra) és dr. Mezey Barna

Bujáki Ildikó és dr. Bökönyi István